

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYAT ANABİLİM DALI

ELAZIĞ BASKİL İLÇESİ MONOGRAFİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Caner KIZILASLAN

Niğde
Haziran, 2019

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYAT ANABİLİM DALI

ELAZIĞ BASKİL İLÇESİ MONOGRAFİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Caner KIZILASLAN

Danışman : Prof. Dr. Nedim BAKIRCI

Üye : Doç. Dr. Onur Alp KAYABAŞI

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Namık ASLAN

Niğde
Haziran, 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum 'Elazığ Baskil İlçesi Monografisi' Başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiği ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım 25/06/2019

Caner KIZILASLAN

ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Nedim BAKIRCI danışmanlığında Caner KIZILASLAN tarafından hazırlanan " Elazığ Baskil İlçesi Monografisi" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

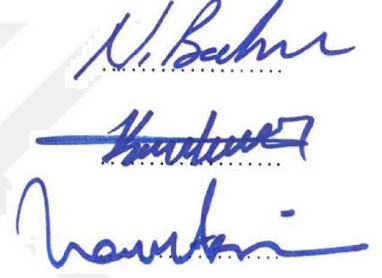
Tarih: 25/06./2019

JÜRİ :

Danışman : Prof. Dr. Nedim BAKIRCI

Üye : Doç. Dr. Onur Alp KAYABAŞI

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Namık ASLAN

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Emin Hüseyin ÇETENAK
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Büyük kültür şehri olan Elazığ'ın yine kültür incilerinden biri olan Baskil, halk geleneği unsurlarıyla geçmiş ve gelecek arasındaki önemli köprülerden biridir. Yüzyılların yaşayışını ve inanışlarını büyük bir tecrübe imbiğinde damıtıp yaşayan Baskil halkının gelenek ve göreneklerini incelediğimiz bu çalışmamızda, bu kültür öğelerini irdeleme ve değerlendirmeyi amaçladık.

Her toplumda hayatın belirli safhalarında geçiş dönemleri ve bu dönemlere ait bir takım törenler ve uygulamalar bulunmaktadır. İnsanlar bu geçiş dönemlerinde karşılaştıkları bazı problemler karşısında kendi iç dünyalarını rahatlatacak birtakım şeylere inanmışlar ve problemlerini çözünceye kadar bu inanışlara sığınmışlardır. Bu inanışlar, insanların karşılaştıkları problemler ve onların çözümü şeklinde ortaya çıkmış, nesilden nesile aktarılarak halk inanışları oluşmuştur. Halk inanışları bir milleti başka milletlerden ayıran pratiklerin başında gelmektedir.

Çalışmamız Giriş, yedi bölüm, Sonuç ve Kaynakça oluşmaktadır. Çalışmanın Giriş kısmında yörenin tarihi, coğrafyası, ekonomik ve kültürel yapısı hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

Birinci Bölüm'de Baskil ve çevresinde doğum, evlenme ve ölüm etrafında gelişen olaylar, uygulamalar adet ve inanmalara yer vermeye çalıştık.

İkinci Bölüm'de Bayram, Tören ve Kutlamalar etrafında gelişen çeşitli adet ve inanmalar üzerinde durduk.

Üçüncü Bölüm'de Halk İnanışları konusunda yapılan uygulamalar, adetler ve inanışlar ele alınmıştır.

Dördüncü Bölüm'de Halk Mutfağı bulunmaktadır. Yörede yapılan yemekler, kışlık hazırlanan yiyecekler ve yörenin sofraya gelenek ve göreneklerine yer verilmiştir.

Beşinci Bölüm'de Halk Hekimliği başlığı altında, yaralı ve ağrılı rahatsızlıkların tedavisindeki uygulamalar, nazar değmesine bağlı rahatsızlar ve bitkilerle uygulanan tedavi yöntemleri ele alınmıştır.

Altıncı Bölüm'de Çocuk Oyunları ele alınmıştır. Oyunların oynanışı, kaç kişiyle nerede ve nasıl oynandığı hakkında bilgiler verilmiştir.

Yedinci Bölüm’de Sözlü Edebiyat Ürünleri başlığı altında, konuşmalık türler başlığında atasözü, deyim, dua ve beddualara yer verilmiştir. Söylemelik türler başlığı altında, mani, ninni, Türkü, ağıt, bilmece ve tekerlemelere yer verilmiştir. Son olarak anlatmalık türler başlığı altında fıkra ve efsanelere yer verilmiştir.

Sözlük bölümünde çalışma yaptığımız yörede karşımıza çıkan kelimelerin anlamlarını vermeye çalıştık.

Araştırma yaptığımız yörede kaynak kişilerin listesini bilgileriyle birlikte vermeye çalıştık son olarak da Kaynakça kısmında araştırmamızı hazırlarken yararlanmış olduğumuz kaynak eserlere yer verilmiştir.

Bu çalışmamızda bilgi ve birikimiyle büyük desteğini esirgemeyen ve bu çalışmanın en büyük mimarlarından olan sayın hocam Prof. Dr. Nedim BAKIRCI ’ya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca bu bitirme tezinin yazımında teknik destek sağlayan benim için çok değerli Gizem KESKİN’e de teşekkür ederim.

NIĞDE 2019

Caner KIZILASLAN

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELAZIĞ BASKİL İLÇESİ MONOGRAFİSİ

KIZILASLAN, Caner
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nedim BAKIRCI
Haziran 2019, 176 Sayfa

Elazığ Baskil ilçesi monografisi adlı bu çalışmamız 7 bölüm ve giriş kısmından oluşmaktadır. Giriş kısmında, araştırma alanı ile ilgili genel bilgiler başlığı altında araştırma alanının tarihi, coğrafi ve sosyal yapısı hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci Bölüm’de Baskil’de geçiş dönemleri başlıklar altında ele alınmıştır. İkinci Bölüm’de bayram tören ve kutlamalara yer verilmiştir. Üçüncü Bölüm’de halk inanışlarını ele alırken, dördüncü Bölüm’de halk mutfağı ile ilgili bilgiler vermeye çalıştık. Beşinci Bölüm’de halk hekimliği konusu üzerinde durduk. Altıncı Bölüm’de çocuk oyunları ele alındıktan sonra, yedinci Bölüm’de sözlü edebiyat ürünleri ele alınmıştır. Ardından Baskil yöresi yerel ağız sözlüğü bulunmaktadır. Araştırmamızın sonunda derleme yapmış olduğumuz kişiler hakkında bilgi verdik, son olarak da kaynakça olarak faydalandığımız eserler hakkında bilgi vermeye çalıştık.

Eski Türk kültürü ile ilgili yazılı kaynaklardan yararlanarak ele aldığımız halk kültürü öğelerinin, sözlü ve yazılı kaynaklardan elde edilen adet ve inançlar eski Türk kültürü ile ilişkilendirilerek aktarılmaya çalışılmıştır.

Araştırma sonucunda Baskil halk kültüründe, geçmişten günümüzde aktarılarak gelen adet ve inanmaların bir kısmı hala günümüzde varlığını korumaktayken bir kısmı ise unutulmaya yüz tuttuğu görülmektedir. Eski Türk kültürü adet ve inanç yapısı, bugünkü Baskil halk kültüründe varlığını korumaktadır.

Anahtar Sözcükler: Elazığ, Baskil, Monografi, Halk kültürü, İnanışlar,

**ABSTRACT
MASTER THESIS**

ELAZIĞ BASKİL DİSTRİKT MONOGRAPH

KIZILASLAN, Caner
Department of Turkish Language and Literature
Supervisor: Professor Dr. Nedim BAKIRCI
June 2019, 176 Pages

Elazığ Baskil district monograph This study consists of 7 sections and introduction section. In the introduction, information about the historical, geographical and social structure of the research area is given under the general information about the research area. In the first chapter, the transition periods in Baskil are discussed under the headings. In the second part, feast and celebrations were given. In the third chapter, while dealing with folk beliefs, In the fourth chapter, we tried to give information about folk cuisine. In the fifth chapter, we focused on folk medicine. In the sixth chapter, after the children's games were discussed, in the seventh chapter oral literature products were laid stress on. Also in this study there is the local dictionary of Baskil region. At the end of our research, we gave information about the people we compiled, and then we tried to give information about the works that we used as source.

The elements of folk culture, which we use by using written sources about ancient Turkish culture, customs and beliefs obtained from oral and written sources have been tried to be transferred by associating with the old Turkish culture.

As a result of the research, it is seen that some of the customs and beliefs that are transferred from the past to the present day are still in existence today and some of them are being forgotten. The old Turkish culture and the structure of faith, today's Baskil maintains its presence in the folk culture.

Key Words: Elazığ, Baskil, Monograph, Folk Culture, Beliefs.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
1. Çalışma ile ilgili Genel Bilgiler	1
1.1. Konu	1
1.2. Amaç.....	1
1.3. Kapsam ve Sınırlar	1
1.4. Yöntem	4
2. Araştırma Alanı ile ilgili Genel Bilgiler	5
2.1. Araştırma Alanının Tarihi.....	5
2.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri	6
2.3. Araştırma Alanının Ekonomik Yapısı	8
2.3.1. Araştırma Alanında Tarım ve Hayvancılık.....	8
2.3.2. Araştırma Alanında Endüstri	9
2.4. Araştırma Alanının Nüfusu.....	10
2.5. Araştırma Alanında Ulaşım	11
BİRİNCİ BÖLÜM	13
BASKIL'DE GEÇİŞ DÖNEMLERİ	13
1.1. Geçiş Dönemleri	13
1.1.1. Doğum.....	14
1.1.1.1. Doğum Öncesi.....	15
1.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme	15
1.1.1.1.1.1. Halk Hekimliği Kapsamında Tedavi Yöntemleri	16
1.1.1.1.1.2. Dinsel- Büyüsel Nitelikteki Tedavi Yöntemleri.....	17
1.1.1.1.1.3. Tıbbî Tedavi Yöntemleri	17
1.1.1.1.2. Hamilelikten Korunma	18
1.1.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması.....	18
1.1.1.1.4. Aşerme	19
1.1.1.1.5. Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme	20
1.1.1.1.6. Hamile Kadının Kaçınmaları/Uygulamaları.....	21

1.1.1.2. Doğum Sırası.....	21
1.1.1.2.1. Doğum Hazırlığı/Doğum Olayı.....	22
1.1.1.2.2. Göbek Kesme, Tuzlama , Yıkama, Beleme.....	24
1.1.1.2.3. Çocuğun Eşi /Göbeği.....	24
1.1.1.3. Doğum Sonrası.....	26
1.1.1.3.1. Loğusa Bakımı/Loğusa Ziyareti/Loğusa Şerbeti.....	26
1.1.1.3.2. Al Basması.....	27
1.1.1.3.3. Kırk Basması.....	28
1.1.1.3.4. Ad Koyma.....	29
1.1.1.3.5. Çocuk Görme.....	30
1.1.1.3.6. İlk Diş.....	30
1.1.2. Evlenme.....	31
1.1.2.1. Evlendirme Biçimleri.....	32
1.1.2.2. Evlilik Çağı.....	34
1.1.2.3. Evlenme İsteğini Belli Etme.....	35
1.1.2.4. Evlilik Öncesi.....	36
1.1.2.4.1. Gelin-Güvey Seçimi.....	36
1.1.2.4.2. Kısmet Açma.....	37
1.1.2.4.3. Görücülük/Kız isteme.....	38
1.1.2.4.4. Söz Kesme/ Şerbet İçme/ Başlık.....	40
1.1.2.4.5. Nişan.....	41
1.1.2.4.6. Nişanlılık.....	42
1.1.2.5. Düğün.....	43
1.1.2.5.1. Çeyiz.....	45
1.1.2.5.2. Kına.....	46
1.1.2.5.3. Gelin Alma.....	50
1.1.2.5.4. Gelin İndirme.....	51
1.1.2.5.5. Gerdek.....	52
1.1.2.6. Düğün Sonrası.....	53
1.1.2.6.1. Duvak Açma.....	54
1.1.2.6.2. Yol Açma.....	54
1.1.3. Ölüm.....	55
1.1.3.1. Ölüm Öncesi.....	56
1.1.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler.....	56

1.1.3.2. Ölüm Sırası	57
1.1.3.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler	57
1.1.3.2.2. Ölüm Olayının Duyurulması / Ölüm Olayından Sonra Yapılan İşlemler.....	58
1.1.3.2.3. Ölünün Bekletilmesi	59
1.1.3.2.4. Yıkama, Kefenleme, Cenazenin Taşınması ve Cenaze Namazı	59
1.1.3.2.5. Gömme ve Mezarlıkta Yapılan İşlemler	61
1.1.3.3. Ölüm Sonrası	62
1.1.3.3.1. Cenaze Evi	63
1.1.3.3.2. Belirli Günler/Ölü Yemeği.....	64
1.1.3.3.3. Ölen Kişinin Eşyaları	64
1.1.3.3.4. Yas Tutma	65
İKİNCİ BÖLÜM.....	67
BAYRAM, TÖREN VE KUTLAMALAR	67
1.1. Dinî Bayramlar.....	67
1.1.1. Ramazan Bayramı.....	68
1.1.2. Kurban Bayramı.....	69
1.2. Sünnet.....	69
1.3. Askerlik ile İlgili Adet ve İnanmalar	70
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	72
HALK İNANIŞLARI.....	72
1.1. Yatırırlarla, Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar	72
1.2. Kurban/Adak	78
1.3. Nazar/Nazarlık	79
1.4. Büyü	81
1.5. Uğur-Bereket.....	81
1.6. Tabiat Olayları ile İlgili İnanışlar.....	83
1.7. Hayvanlarla İlgili İnanışlar	83
1.8. Günlerle İlgili İnanışlar	84
1.9. Rüya ile İlgili İnanışlar	85
1.10. Diğer İnanışlar.....	85
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	87
HALK MUTFAĞI	87
1.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları.....	87
1.1.1. Çorbalar	87
1.1.2. Yemekler	89

1.1.3. Tatlılar	94
1.2. Kışlık Hazırlanan Yiyecekler	97
1.3. Sofra Gelenek ve Göreneklere	101
BEŞİNCİ BÖLÜM	103
HALK HEKİMLİĞİ	103
1.1. Ağrılı Rahatsızlıkların Tedavisi	103
1.2. Yaralı Rahatsızlıklar	104
1.3. Nazar Değmesine Bağlı Hastalıklar	105
1.4. Bitkilerle Yapılan Tedaviler ve Şifalı Otlar	105
ALTINCI BÖLÜM	107
ÇOCUK OYUNLARI	107
1.1. Beş Taş	108
1.2. Birdirbir	108
1.3. Bilye (Misket)	109
1.4. İp Atlama	109
1.5. İstop	110
1.6. Körebe	110
1.7. Saklambaç	110
1.8. Uzun Eşek	111
1.9. Yakan Top	111
1.10. Kemer Saklama	112
1.11. Simit	112
1.12. Mendil Kapmaca	112
1.13. İsim Şehir Oyunu	112
1.14. Çelik Çomak Oyunu	113
1.15. Yüzük Kimdedir Oyunu	113
1.16. Yıldız Saymaca Oyunu	114
1.17. Atlı Cirit Oyunu	114
1.18. Ceviz Oyunu	115
1.19. Slamkar (Gülle Atma)	115
1.20. Sımsımi	115
1.21. Mak Oyunu	116
YEDİNCİ BÖLÜM	117
SÖZLÜ EDEBİYAT ÜRÜNLERİ	117
1.1. Konusmalık Türler	117

1.1.1. Atasözleri.....	117
1.1.2. Deyimler.....	119
1.1.3. Dualar (Alkışlar).....	126
1.1.4. Beddualar (Kargışlar).....	127
1.2. Söylemelik Türler.....	128
1.2.1. Mani.....	128
1.2.2. Ninni.....	131
1.2.3. Türkü.....	132
1.2.4. Ağıt.....	137
1.2.5. Bilmece.....	140
1.2.6. Tekerleme.....	142
1.3. Anlatmalık Türler.....	147
1.3.1. Fıkra.....	147
1.3.2. Efsane.....	151
SÖZLÜK.....	158
SONUÇ.....	160
KAYNAKÇA.....	164
KAYNAK KİŞİLER.....	168
ÖZGEÇMİŞ.....	176

KISALTMALAR

C. : Cilt

K.K.: Kaynak Kişi

Km: Kilometre

MFAD: Milli Folklor Araştırmaları Dergisi

S.: Sayfa

TTK: Türk Tarih Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

Vb.: Ve Benzeri.

YÖK: Yüksek Öğretim Kurulu

GİRİŞ

1. Çalışma ile ilgili Genel Bilgiler

1.1.Konu

Tezimizin konusu Elazığ İli Baskil İlçesinin halk kültürünün araştırılmasıdır. Baskil ilçesindeki örf, adet gelenek ve görenekler ele alınıp incelenmiştir.

Bir arada yaşayan insan topluluğu, geçmişten günümüze aktararak yaşayan ortak bir mirasa sahiptir. Bu miras yörenin içinde bulunduğu coğrafi konum, ekonomik ve yöresel farklılıklar nedeniyle çeşitlilik kazanmıştır. Bu nedenle çalışma alanımızda karşımıza çıkan halk kültürü özelliklerini geçmişten günümüze geçirmiş olduğu değişimi, diğer Türk toplumlarındaki benzerliklerini, farklılıklarını ortaya koymaya çalışılmıştır.

Zengin bir kültür birikimine sahip olan Baskil İlçesi'nin bu kültür öğelerinin açığa çıkarılması, gelecek nesillere aktarılması, tanıtılması konusunda faydalı olacağı düşünülmektedir. Böylesine zengin halk kültürüne sahip olan bölgenin incelenmesi, bizi bu çalışmaya başlama fikrini ortaya çıkarmıştır.

1.2.Amaç

Çalışmamızın amacı Baskil yöresinde bulunan Halk kültürü öğeleri, örf adet ve gelenekleri, halk inanışları, dini inanış ve uygulamalarını araştırıp kendi içinde karşılaştırmasını yapamaya çalışılmıştır.

1.3.Kapsam ve Sınırlar

Yapmış olduğumuz araştırmamız Baskil ilçesi ile ilçeye bağlı köyler ile sınırlandırılmıştır. İlçeye bağlı köylerin sayısının fazla olması ve köylerin birbirine yakın olmasından dolayı, gelenek ve göreneklerin birbirine yakın olduğunu göstermektedir. Baskil ilçesine bağlı mahalle ve köyler şu şekildedir.

1.3.1. Mahalleler

1. Canbeyler Mahallesi
2. Cumhuriyet Mahallesi

3. Eski Baskil Mahallesi
4. Mustafa Demirel Mahallesi
5. Odabaşı Mahallesi
6. Şefkat Mahallesi

1.3.2.Köyler

1. Akdemir Köyü
2. Akuşağı Köyü
3. Aladikme Köyü
4. Alangören Köyü
5. Altınuşağı Köyü
6. Aşağıkuluşağı Köyü
7. Beşbölük Köyü
8. Bilaluşağı Köyü
9. Bozoğlak Köyü
10. Çavuşlu Köyü
11. Çiğdemlik Köyü
12. Deliktaş Köyü
13. Demirlibahçe Köyü
14. Doğancık Köyü
15. Düğüntepe Köyü
16. Emirhan Köyü
17. Eskiköy Köyü
18. Gemici Köyü
19. Habibuşağı Köyü
20. Hacıhüseyinler Köyü

21. Hacımehmetli Köyü
22. Hacımustafa Köyü
23. Hacıuşağı Köyü
24. Harabekayış Köyü
25. Hüyükköy Köyü
26. Işıklar Köyü
27. İçlikaval Köyü
28. İmikuşağı Köyü
29. Kadıköy Köyü
30. Karaali Köyü
31. Karagedik Köyü
32. Karakaş Köyü
33. Karoğlu Köyü
34. Kayabeyli Köyü
35. Kızıluşağı Köyü
36. Koçyolu Köyü
37. Konacık Köyü
38. Konalga Köyü
39. Kumlutarla Köyü
40. Kuşsarayı Köyü
41. Kutlugün Köyü
42. Meydancık Köyü
43. Paşakonağı Köyü
44. Pınarlı Köyü

45. Resulkahya Köyü
46. Sarıtaş Köyü
47. Söğütdere Köyü
48. Suyatağı Köyü
49. Şahaplı Köyü
50. Şahindere Köyü
51. Şeyh Hasan Köyü
52. Şituşağı Köyü
53. Tatlıpayam Köyü
54. Tavşanuşağı Köyü
55. Topaluşağı Köyü
56. Yalındam Köyü
57. Yaylanlı Köyü
58. Yeniocak Köyü
59. Yıldızlı Köyü
60. Yukarıkuluşağı Köyü

1.4. Yöntem

Çalışmamızda, halk kültürü ile ilgili çalışmalarda kullanılan alan araştırması, örnek olay ve yazılı kaynaklardan yararlanma yöntemlerinden faydalanılmıştır. Gözlem, görüşme, kılavuz ve kaynak kişilerden yararlanma yöntemleriyle araştırma yaptığımız yöredeki kaynak kişilere ulaşmaya çalışılmıştır. Gözlem tekniklerinden “katılımlı gözlem” yoluyla araştırılan topluluğun içerisinde bir süre yaşayarak sağlıklı ve ayrıntılı bilgiler edinilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmaya başlamadan önce saha alanıyla ilgili yazılı kaynaklardan bilgi edindik. Çalışma alanıyla ilgili araştırma yaparken diğer bir alan araştırma tekniği olan görüşme tekniğinden de faydalanılmıştır. Görüşme tekniğini uygulamaya başlamadan

önce, görüşme sırasında sorulacak soruları, plan programı önceden belirleyerek, görüşme esnasında olabildiğince en doğal şekilde görüşmenin sağlanması için çaba sarf edilmiştir.

Yörede, kaynak kişilere ulaşmak için, yöreyi bilen yöre insanları hakkında yeterli bilgiye sahip muhtar ve köylerin ileri gelenlerinden faydalanıp kaynak kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırma yapılan yörede, derleme işlemi yapılırken kaynak kişilerden bilgi alınırken, kâğıt, kalem, ses kayıt cihazı ve cep telefonu ile kayıt altına alınıp daha sonra doğru bir şekilde araştırma metnimize yazılmaya özen gösterilmiştir.

Araştırmamızı yaparken konumuzla ilgili yazılı kaynaklardan yararlanırken, konuyla alakalı süreli ve süresiz yayınlardan, YÖK Tez sisteminden, Elazığ İl Halk Kütüphanesinden ve Fırat Üniversitesi Kütüphanesi'nden yararlandık.

2. Araştırma Alanı ile ilgili Genel Bilgiler

2.1.Araştırma Alanının Tarihi

Baskil ilçesinin tarihine baktığımızda, Tunç Çağı'ndan kalma yerleşim kalıntıları vardır. Bununla da kalmayıp ilçede bulunan Fırat Havza'sında da birçok kalıntılar vardır. Tarihin seyrinde daha sonrasında Asurlar ve Urartular bu bölgeyi ele geçirmek istemişlerdir ve uzun uğraşlar sonucunda elde etmişlerdir. Daha sonrasında bölgede yeniden aynı ele geçirme uğraşları Persliler ve Makedonyalılar tarafından başlamıştır. Baskil ilçesi tekrardan el değiştirmiş Asur ve Urartulardan sonra Pers ve Makedonya eline geçmiştir. Ancak bununla kalmayıp son olarak ilçe Romalılar ve Bizanslılar yöreyi istila etmiştir ve ele geçirmiştir. Karakaya Barajı kurtarma esnasında yapılan kazılar sonucunda burada birçok kalıntıya rastlanmıştır. Baskil'de dini görüş olarak İslami hâkimiyet vardır ve bu hâkimiyet Sasanilerle başlamıştır. Baskil yöresindeki kuşatma uğraşları devam etmiş ve Selçuklular Anadolu'ya girmiş ve Baskil Artuklu Beyliği'nin eline geçmiştir. Daha sonrasında bölge Anadolu Selçuklu Devleti'nin elindeyken 1514 yılında Yavuz Sultan Selim'in doğu seferine çıkmasıyla birlikte Bölge Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir. Baskil ilçesi Harput'a bağlı bir belediye olarak Cumhuriyet dönemine kadar yönetilmiştir(Çakmak, 2004: 57–58).

Baskil 1926 yılında ilçe olmuştur ve aslında Baskil'in merkezi şuanda bulunduğu merkezden 4 km uzaklıkta bulunan Baskil mahallesinde bulunmuştur. Baskil ilçesi merkezi 1928 yılında Nazaruşağı'na, 1929 yılında Şevkat mahallesine, 1933

yılında yeniden Baskil mahallesine ve son olarak yeniden şimdiki yerine taşınarak Baskil İlçesi meydana gelmiştir(Gökçen, 1999: 70).

Baskil ilçesi 6 mahalleden oluşmaktadır bu mahalleler Baskil, Canbeyler, Cumhuriyet, Eskibaskil, Mustafa Demirel, Odabaşı ve Şefkat'tir bu mahalleler birbirinde uzaktır. Baskil ilçesine bağlı 62 köy, 203 de mezra vardır (Elazığ İl Yıllığı, 1998: 47).

Baskil ilçesinin batı sınırlarında, Fırat nehrinin kenarlarındaki köylerin tarihi ve stratejik önemi vardır. Baskil ilçesinin önemi geçmişten beri süregelmiştir. Çünkü Baskil ilçesinin batı sınırında Fırat nehri bulunmaktadır. Baskil ilçesi stratejik açıdan geçmişte Türk göçlerinin uğrak ve konaklama yeri olmuştur. Türk göçlerinde nehir batı yönüne akmakta sonrasında güneydoğuya dönmektedir bunun için batıya giden göçmenler bu nehirden geçmek zorunda kalmışlardır. Bu bilgilere yapılan kazılar sonucunda ulaşılmıştır (Buran, 1997: 5).

2.2.Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri

Elazığ iline bağlı bulunan Baskil ilçesinin doğusunda Elazığ, güneydoğusunda Sivrice ilçesi, güneyinde Kale ve Doğanyol ilçeleri, batısında Karakaya Baraj Gölü ve Malatya ili Arguvan ilçesi, kuzeyinde Keban ilçesi ile çevrili olan ilçe düz ve geniş bir alana kurulmuş olup etrafı dağlarla ile çevrilidir. Denizden yüksekliği (rakımı) 1240 m'dir (Elazığ İl Yıllığı, 1998: 247).

İlçe Elazığ ilinin batısında yer almaktadır. Baskil ilçesinin Elazığ'a yaklaşık 40 km uzaklıktadır. İlçeden merkeze ulaşım karayolundan asfaltlanmış yol ile gerçekleştirilmektedir. İlçesinin yüzölçümü 1525 km²'dir (Gökçen, 1999: 69).

Baskil ilçesi bulunduğu Doğu Anadolu Bölgesi itibariyle yükseltisi yüksek bir konumdadır. İlçe merkezi geniş, düz bir alanda bulunmaktadır. İlçenin etrafı yüksek dağ sıraları ile çevrilmektedir. 2000 m. Civarında yükseltiye sahiptir. Çevresine göre önemli bir yükseltiye sahiptir (Erinç, 1953: 4).

Baskil ilçesi bulunduğu çevreye göre ortalama yükseltisi daha düşük bir seviyededir. Arazi yapısı olarak ilçe çevresine göre daha düz bir yapıya sahiptir. İlçe genel olarak bir plato sahası içindedir. Baskil ilçesinin dağları, doğusunda Ulu ova ve Murad vadisi, batısında Fırat kolu ile sarılan sahalardan ayrılmış, en yüksek yerler doğuda ve kuzeyde karşımıza çıkmaktadır. Etrafta bulunan bu dağların yüksekliği

ortalama 2000 m'yi bulmaktadır. Öte yandan Fırat vadisindeki en yüksek yer 500 m. civarındadır (Çağlayan, 2002: 12).

Baskil ilçesinin etrafını çeviren dağ yamaçları dik ve çıplaktır. İlçenin etrafını saran dağlar ilçede önemli bir yere sahiptir (Elazığ İl Yıllığı, 1998: 247).

İlçenin en yüksek dağı Hasan dağı olup ortalama yüksekliği 1950 m'dir. İlçenin diğer dağları ise doğuda Bulutlu dağları, kuzeyde Piran dağları, güneyinde Harabakayış dağları, ilçenin orta kısmındaki Selil dağı ile Aydınlar-Emirhan köyü güneyinde yer alan Seher dağıdır. Bölgede iki önemli ova yer almaktadır. Kıyı ovaları ise bugün Karakaya Baraj Gölü altında kalmış olduğu için çok sınırlı bir alanda gözükmektedir. İlçede bulunan bütün akarsular Fırat nehrine (Karakaya Baraj Gölü) dolayısıyla Basra Körfezi'ne dökülmektedir. İlçenin en önemli akarsuları Geli Çayı, Sığdır Çayı ve Büyük Çay'dır. Bu akarsular ile bazı küçük dereler ya da dönemlik akarsular ilçenin kuzeybatı, batı ve güney sınırını oluşturan Fırat nehrinin yatağına yerleşmiş bulunan Karakaya Baraj Gölü'ne farklı yönlerden ve yerlerden dökülmektedir. Akarsu şebekesinde payı bulunan birçok akarsu ise genellikle mevsimlik akarsulardır.

Baskil ilçesine mevsim yağışlarından sonra kış ve ilkbahar mevsimlerinde akarsuların taşımış olduğu su artmaktadır. Ancak yaz mevsiminde akarsu debisi oldukça düşmektedir. Yazın akarsu debilerinin azalmasının nedeni yağışların yetersizliği ve kaynakların sulama amaçlı kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Akarsuların debisinin yüksek olduğu zamanlarda yükseltinin fazlalığından dolayı akarsu hızı artmaktadır. İlçede bulunan platolar geniş bir düzlüğe sahiptir. Bu düzlükler akarsuların akış yönünden dolayı parçalanmış durumdadır (Çağlıyan, 2002: 12–62).

Baskil ilçesi bulunduğu coğrafi konum itibarıyla karasal iklimin özelliklerini taşımaktadır. Karasal iklimin yanında çevre koşullarının etkisi ile Akdeniz ikliminin etkilediği bir geçiş alanı içerisinde bulunmaktadır. Bu alanın içinde bulunması yörenin kendine özgü karakteristik bir iklim yapısının oluşmasına neden olmuştur. Bu yapıya sahip olmasındaki en büyük etken ilçenin coğrafi ve morfolojik özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

İlçenin etrafına göre daha düşük bir yükseltiye sahip olması, orta yükseklikteki dağ ve platolar ile çöküntü alanlarının yaygınlık göstermesi ve ilçenin bölgeye göre güneybatıda bulunmasından dolayı güneydoğu Toroslardan gelen ılık ve nemli hava yöreye sokulmaktadır. Bu nemli ve ılık havanın yöreye ulaşması yörede karasal iklimin

etkisini biraz olsun kırarak, yörede nar, incir, çilek gibi ılık ve nemli havayı seven ürünlerin yetişme imkânı bulmasına neden olmuştur.

2.3.Araştırma Alanının Ekonomik Yapısı

İlçenin sosyal ve ekonomik yapısı incelendiği zaman ekonomi genel olarak tarım ve hayvancılığa dayanır. Tarım anlamında buğday, arpa, üzüm, elma, armut ve ayçiçeği yetiştirilir. İlçenin % 65'i çiftçilik ile geçimini sağlamaktadır. İlçede hayvancılık da önemli bir geçim kaynağıdır. Geniş alanların bulunması, küçükbaş ve ahırlarda büyükbaş hayvancılığı yaygındır. İlçede tarım ve hayvancılığın fazla olduğunun kanıtı, Ziraat Odasına kayıtlı olan 5120 kişi bunun açık bir göstergesidir. İlçenin en önemli geçim kaynağı kayısı yetiştiriciliğidir. İlçede bahçe tarımı olarak yapılan kayısı yetiştiriciliği, en önemli geçim kaynağıdır. İlçede özellikle Karakaya Baraj Gölü sahilinde bulunan köylerde, havanın biraz daha ılıman olduğu yerlerde kayısı hasılatı açısından ülkemizin en önemli kaynak yerlerinden biridir. Zira buralardaki kayısı, Malatya kayısı pazarında önemli bir pay sahibidir. İlçenin sahil kıyısında bulunan köylerinde, sebze ve meyve yetiştiriciliğinin yanında seracılık da yapılmaktadır. Özellikle Bilaluşağı, Çiğdemli, Kumlularla, Gemici ve diğer bazı köylerde karpuz ve kavun hasılatı yapılmaktadır. Resmi verilere göre yıllık olarak:

- 68.000 ton Kayısı
- 40.000 ton Buğday
- 25.000 ton Arpa
- 2.000 ton hububat
- 75.000 ton Sebze
- 500 ton yem bitkileri üretildiği

saptanmıştır(<http://www.baskil.bel.tr/hem.aspx?id=23>).

2.3.1. Araştırma Alanında Tarım ve Hayvancılık

İlçede tarım ve hayvancılık anlamında genel olarak tahıl üretimine dayalıdır. Yöre tarım ve hayvancılık anlamında elverişli araziler sahiptir. Arazilerin düzlüğü ve elverişli olması modern tarımın kolaylıkla yapılmasını sağlamıştır. Değişen iklim şartları sulama anlamında sıkıntılara neden olmuştur. Bu tür sıkıntıların çözümü için de yapılan ve yapımı devam eden sulama göletleri ile çözüme kavuşacağı düşüncesi vardır. İklim yapısına uygun olarak daha çok arpa ve buğday ekimi yapılmaktadır. Ancak

zamanla ürün çeşitliliğın artış meydana gelmiştir. Nohut, fasulye, mısır, karpuz, kavun, gibi ürünlerin de üretimi yaygınlaşmıştır. Meyve üretimi açısından da önemlidir. Bunların başında kayısı gelmektedir. Kayısı yörenin en önemli geçim kaynağıdır. Yörede bulunan her ailenin neredeyse kayısı bahçesi vardır. Ve geçiminin büyük bir bölümünü kayısı ile sağlamaktadırlar. Bunun yanında yörede hemen her bahçede bulunan ticari bir amacı bulunmayan elma, armut, vişne, kiraz, erik, ayva, ilek gibi ürünler de yetiştirilmektedir. Yörede yazın yine her ailenin kendi ihtiyaçları için yetiştirmiş oldukları domates, salatalık, biber, fasulye, patlıcan gibi sebzeler de yetiştirilmektedir.

Köylerden ilçe merkezine göçün başlamasıyla, köylerde çiftçilik yapanların sayısı zaman geçtikçe azalmış durumdadır. Yörede hayvancılıkta, ticari ve ailelerin kendi hayvansal ürün ihtiyacını karşılamak amacıyla yoğun bir şekilde yapılmaktadır. 4.100 adet büyükbaş hayvan, 11.600 adet küçükbaş hayvanın yanı sıra 14.200 adet kümes hayvanı bulunmaktadır. Yörede son yıllarda arıcılık da artmıştır(<http://www.baskil.bel.tr/hem.aspx?id=23>).

2.3.2. Araştırma Alanında Endüstri

Yörede endüstri denilince akla ilk gelen kayısı endüstrisidir. Bölgede kayısı yetiştiriciliği ön plandadır. 1996 yılında ilçede Kayısı Entegre Tesisi, İl Özel İdare Müdürlüğü'nce kurulmuş olup, işletmeciliği Tarım Kayısı Kooperatifi'ne verilmiştir. Ancak ilerleyen zamanlarda bu tesis kapatılmıştır. 2018 yılında Baskay Kuru Kayısı Entegre Tesisi kurularak kayısıya gereken önemi tekrar vererek yöresel ürünleri işleme ve paketleme konusunda çalışmaktadır.

Kuru kayısının Coğrafi Tescil Belgesi aldığı Dünya'nın en kaliteli kayısılarının çıktığı Elazığ Baskil bölgesinde yer almaktadır. Kendi arazilerimizden ve bölge iftisinden aldığımız en kaliteli kayısılar özenle yıkanmakta, işlenmekte ve elenerek boylandırılmaktadır. Boylandırılan kayısılar, özel kurutma odasında nemi alınarak Dünya standartlarına indirgenmekte, daha sonra sektörün talep ettiği boyutlarda ambalajlanmakta ve son kullanıcıya ulaştırılmaktadır (<https://www.baskay.com.tr/>).

Yörede endüstri anlamında kendinden söz ettiren doğal ve yöreye has bir çizgide faaliyet gösteren Baskil Bulgur yörede doğal olarak üretilen buğday tohumlarının kullanılması ile fabrikada eski usullerle, ateşte kaynatılıp güneşte doğal olarak

kurutulup taş değirmenlerde öğütülerek hazır hale gelen Baskil Bulgur, yörede endüstri anlamında kendinden söz ettirmeyi başarmıştır.

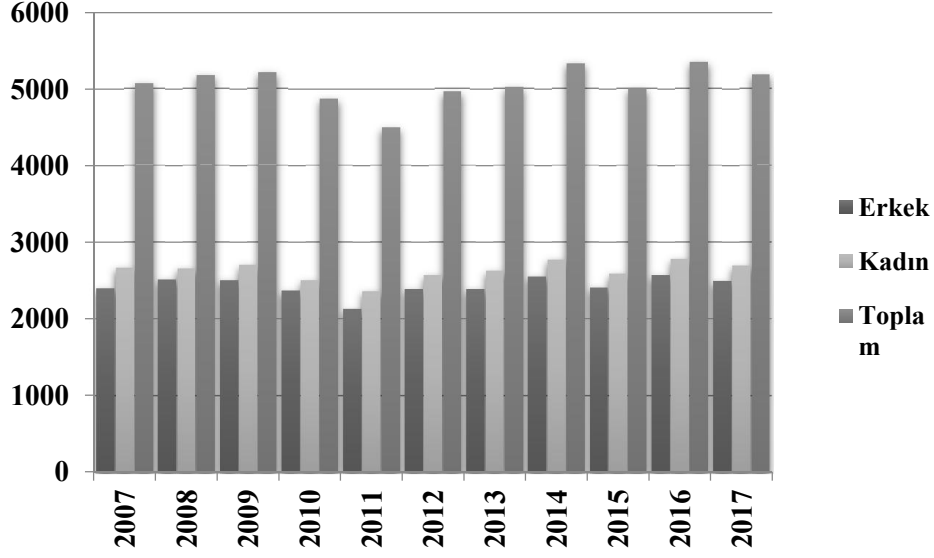
2.4.Araştırma Alanının Nüfusu

Baskil ilçesinin coğrafi konum itibariyle doğal geçiş yollarının üzerinde olması ve çevresindeki Fırat nehrinin tarım ve yerleşme açısından katmış olduğu avantajlar sayesinde nüfusu devamlı artmıştır. Ancak bu özelliklerin ilçenin tamamında bulunmadığından, ilçe nüfusu eşit olarak dağılmamıştır. Yerleşme açısından nüfusun fazla olduğu alanlar daha çok işlek yol güzergâhları, ovalar ve alçak platolar olarak karşımıza çıkmaktadır. Engbeli yüksek dağlık alanlar ise nüfusun az olduğu yerlerdir (Çağlıyan, 2002: 180).

Baskil'in nüfusu ve nüfus dağılımı 2007-2017 yılları arasında Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre şöyledir.

Çizelge 2.1

Yıllar	İlçe (Baskil)			Köy		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
2007	2402	2674	5076	5310	5592	10902
2008	2517	2661	5178	6441	6602	13043
2009	2509	2703	5212	5672	5916	11588
2010	2369	2500	4869	5152	5464	10616
2011	2129	2362	4491	4879	5120	9999
2012	2390	2573	4963	4574	4863	9437
2013	2393	2625	5018	6079	6264	12343
2014	2556	2776	5332	4474	4660	9134
2015	2412	2590	5002	3911	4068	7979
2016	2570	2780	5350	3585	3668	7253
2017	2494	2694	5188	3493	3613	7106

Şekil 2.1 Baskil Nüfus Değişim Grafiği

Yukarıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere Baskil nüfusu 2007 yılından 2017 yılına kadar dalgalı bir seyir göstermiştir. 2007 yılında artış gösterip 2009 yılından sonra bir düşüş yaşanmıştır. 2011 yılında en düşük seviyeye ulaşmıştır. Bu yıldan sonra 2014 yılına kadar bir artış gözlenmektedir. 2014 yılından sonra tekrar bir düşüş yaşanmış, 2016 yılında artıp 2017 yılında düşüşe geçmiştir. Bu dalgalı seyrin oluşması göç alıp göç verme, nüfusun artışı, doğurganlığın azalması vb. nedenlerle değişmektedir.

İlçe ekonomisinin küçük olması, çalışabilecek yaşa gelen kişilerin ilçede gerekli iş olanağını bulamamasından göçe maruz kalmakta ve göç ettiği yere ailesini de götürmesiyle toplu bir göçe neden olmaktadır. İlçede aynı zamanda yerel seçim döneminde nüfus artışı gözlenmektedir 2014 yılı bu anlamda örnek teşkil etmektedir.

İlçedeki okuryazarlık oranlarına bakıldığında 2008-2017 yılları arasındaki verilere bakıldığında okuma yazma bilen erkek (4976), kadın (4837) 25-29 yaş aralığındadır. Okuma yazma bilmeyen kadın (1901) kişi olarak 60-64 yaş aralığındadır. Erkeklerde ise okuma yazma bilmeyen sayısı (345) 60-64 yaş aralığındadır(www.biruni.tuik.gov.tr).

2.5.Araştırma Alanında Ulaşım

İlçenin önemli bir ulaşım problemi yoktur. Elazığ ili ile hem karayolu hem de demiryolu ile ulaşım yapılmaktadır. Baskil-Elazığ arasındaki ulaşımı Belediye otobüsleri ve özel minibüs seferleri ile her saat başı Elazığ ve Baskil'den yapılmaktadır.

İlçe, Elazığ iline 38 km uzaklıktadır. Yol asfalttır.2001 yılında yol genişletme çalışmaları başlatılmış, 2002 yılında büyük ölçüde tamamlanmıştır. İlçe ile bucaklar arasındaki yollar asfalttır. Ayrıca Malatya ile karayolu dışında Karakaya Barajı üzerinden feribotla, demiryolu ile de ulaşım sağlanmaktadır. Malatya'ya olan uzaklık 80 km'dir. Bütün köylerinde telefon ve elektrik mevcuttur (Elazığ İl Yıllığı, 1998: 249).

BİRİNCİ BÖLÜM

BASKİL'DE GEÇİŞ DÖNEMLERİ

1.1.Geçiş Dönemleri

İnsanoğlunun hayatının üç önemli “geçiş dönemi” bulunmaktadır. Bu dönemler doğum, evlenme ve ölümdür. Bu bölümler de kendi içerisinde alt bölümlere ayrılmaktadır. Bu bölümlerin içinde birçok inanç, adet, gelenek, tören, ayin, dinsel ve büyüsel inanışlar, bu bölümler etrafında toplanmıştır. Bu geçiş döneminde yapılanların amacı, yeni durumu belirlemek, kutlamak, kutsamak, aynı zamanda kişiyi bulunduğu tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktadır. Zira bu dönemlerde yaygın olan inanca göre, insanoğlu dış etkilere karşı açık olduğu zamanlardır(Örnek, 1995:131; Artun, 2005:125).

Toplumumuzda kadının çocuk sahibi olma isteği ile başlayan ve doğum olayı gerçekleşene kadar ki sürede kadını etkisi altına alan birçok adet, gelenek ve görenek mevcuttur. Hamile olan kadın bu süreç içerisinde hamileliğin başlangıcından doğum olayı gerçekleşene kadar uyması gereken inanışlar vardır (Başçetinçelik, 1998: 27).

Araştırma yaptığımız Elazığ Baskil ilçesinde, Türk inanç yapısı çerçevesine gerçekleşen ve geçmişten günümüze aktararak gelen Türk halk kültürünün etkisini görmekteyiz. Bu dönemi kapsayan âdet, gelenek ve görenekler, bulunduğu kültürün önemli özelliklerini oluşturur. Bu gelenek ve göreneklerin oluşmasının uzun yıllar alması sebebiyle, Baskil halk kültüründe geçiş dönemleriyle ilgili inançları çok eski dönemlere dayandırmak mümkündür. Bu çerçevede Baskil halk kültüründe geçiş dönemlerinden doğum adet ve inançlarıyla ilgili üç dönem karşımıza çıkmaktadır. Doğum etrafında gerçekleşen çeşitli inançlar, uygulamalar, pratikler, tedavi yöntemleri doğum öncesi dönemini kapsamaktadır. Doğum sırasında, doğum olayının sağlıklı bir şekilde yapılması, doğum hazırlığı ve doğum olayı, çocuk ile ilgili yapılan çeşitli uygulamalar, çocuğun eşinin etrafında gelişen olaylar, inançlar etkili olmuştur. Yörede Doğum sonrası dönemde, çocuğun ve annenin dış etkenlere karşı korunması, yine sağlıklı bir şekilde yaşaması için yapılan uygulamalar ve inanmalar etkili olmuştur. Alt bölümlerde geçiş dönemlerinde biri olan doğum ile ilgili doğum öncesi, doğum sırası ve

doğum sonrasında yapılan, yörenin kendi kültürü içinde yerleşmiş uygulamaları daha ayrıntılı bir şekilde ele almaya çalıştık.

1.1.1. Doğum

Geçiş dönemlerinin ilk aşaması doğumdur. Bu durum, her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiş ve ana babaya duyulan saygıyı artırmıştır. Her doğum ailenin, akrabaların sayısını çoğaltmıştır. Aileler nüfuslarının çokluğu ile kendilerini güçlü ve dayanıklı hissetmektedirler. ‘Çocuk ocağı tütür.’ sözü de toplumun bu konudaki değer yargısını göstermektedir. İnançlar ve gelenekler insanları gebelik öncesinden başlayarak birtakım âdetlere uymaya ve bunların gerektirdiği işlemleri yerine getirmeye zorlamaktadır (Örnek, 1995: 131; Artun, 2005: 126-127).

Türk toplum hayatında en önemli kurumlarından biri olan aile, toplumun en küçük yapısı olmasına rağmen en sağlam parçasını oluşturmaktadır. Ata ruhlarına ait inançlardan dolayı “baba ocağı” deyimini ile kutsal bir nitelik kazanan bu kurum devamlılığını doğum ile sağlamaktadır (Araz, 1995: 90).

Doğum etrafında gelişen uygulamalar üç aşamalıdır. Bunlar;

1. Doğum Öncesi

2. Doğum Sırası

3. Doğum Sonrası (Artun, 2005: 126-127).

Bütün Türk topluluklarında olduğu gibi Baskil yöresinde de çocuğa oldukça büyük bir önem verilmektedir. Çocuğu olmayan kadın “züriyetsiz”, “ocağı körelmiş” ve meyvesiz ağaç” şeklinde sözlerle sıfatlandırılır (Kıyak,2005: 22).

Baskil yöresinde de doğum olayı, sevinçle karşılanır. Aile içinde birlik ve beraberliği sağlayan, aile olma bilincini açığa çıkaran olay doğumdur. Bu bölümde doğum etrafında gelişen olayları ele alacağız. Doğum öncesi dönem, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Bu başlıklar altında doğum öncesi dönemde yörede, doğumla ilgili beklentiler neler, doğum etrafında gelişen halk hekimliği, dinsel-büyüsel nitelikteki tedavi yöntemleri, gebelikten korunma, çocuğun sağlıklı doğması, gebe kadının aşermesi, dünyaya gelecek olan çocuğun cinsiyet tayini ve gebe kadının kaçınması gereken uygulamaları ele almaya çalıştık. Doğum sırası, bu kısımda da doğum olayı, doğum için yapılan hazırlıklar, doğumdan sonra çocuğun eşinin kesimi ve göbek ile ilgili yapılan uygulama ve inanışları ortaya çıkardık. Son

kısım doğum sonrasında loğusa bakımı, al basması, kırk basması, çocuğa isim koyma, çocuk görme ziyaret etme ve ilk diş sonrası uygulama ve inanmaları kapsamaktadır.

1.1.1.1. Doğum Öncesi

Türk toplumunda aile, toplumun en küçük ve en sağlam çekirdeğini oluşturmuştur. Ata ruhlarına ait inançlardan dolayı “baba ocağı” söylemiyle kutsallaştırılan bu sosyal kurumun varlığı ve devamlılığı doğum olayı ile sağlanıyordu. Bu sebeple kadınların sebep olduğu düşünülen doğum ve çoğalmaya bağlı olan olumsuzlukların önünü kesmek için inanç yapısına dayalı bazı yasaklar silsilesi mevcuttu. Günümüzde de bu uygulamalar aynı veya farklı biçimlerde ortaya çıkarak varlığını koruduğunu görüyoruz(Araz, 1995: 90).

Doğum öncesi dönem, çocuk yapmaya karar vermeden başlayarak, doğumun başladığı döneme kadar devam eden bir süreçtir. Bu dönem, her yerde olduğu gibi Baskil’de de önemli bir süreçtir. Baskil’de de doğum, evlenen çiftlerin çocuk sahibi olmak istemelerine karşın, gebelik gerçekleşmiyorsa bunun tedavisi için bazı âdetler ve uygulamalar vardır. Bunun yanında gebelikten korunmak için de yapılan uygulamalar da vardır.

1.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme

Kırsal yerleşmenin hâkim olduğu yerlerde kadınların toplum ve aile içinde saygınlık kazanabilmesi için muhakkak çocuk doğurması gerekmektedir. Çocuğu olmayan kadın toplum içinde hor görülmekte ve kendini baskı içinde görmektedir. Evlilikten sonra aile içinde, çocuk isteğini belli eden davranış ve hareketlere maruz kalır. Gelin damat evine geldiği ilk günden bazı inanışlarla da bununla karşı karşıya kalır. İlk geldiği gün kucağına erkek bir çocuk oturtulur. Gelinin yatağına bir çocuk yuvarlatılır. Bunun gibi birçok uygulama ile bu istek gösterilmiş olur. Bu sebeple çocuk sahibi olamayan kadınlar çeşitli yollara başvurmak zorunda kalırlar. Bu yollar dinsel, büyüsel ve halk hekimliği çerçevesinde karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde gelişen tıptan da yararlanılmaktadır(Örnek, 1995: 132; Artun, 2005: 127).

Dede Korkut hikâyelerinde ilk hikâye olan, Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde hanlar hanı Bayındır yılda bir kere ziyafet verip Oğuz beylerini bir araya toplayıp misafir eder. Bu ziyafette aygır, deve ve koç kestirir. Oğlu kızı olmayanı kara

otağa yerleştirir, kara koyun yahnisinden yedirir. Oğlu olanı ağ otağa, kızı olanı kızıl otağa yerleştirir. Dirse Han namlı bir adamdır, onu kara otağa oturturlar, kara koyun yahnisinden yedirirler. Üzülür, durumu öğrenince, evine koşar. Hanımına sorar, çocuğunun neden olmadığını araştırır. Hanımı çözüm olarak ona, iç ve dış Oğuz Beylerini davet edip onlara bir ziyafet vermesini, açığı doyurmasını, çıplağı giydirmesini, borçluyu borcundan kurtarmasını ve dua etmesini söyler. Söylendiği gibi yapılır, bir ağzı dualının sayesinde bir oğlu olur (Ergin, 1997: 87).

Çocuk her ailede beklenen güzel olaylardandır. Özellikle kırsal kesimlerde eve gelin gelen kadının saygınlık kazanabilmesi için çocuk sahibi olması gerekmektedir. Baskil ilçesi ve çevresinde kısır olduğu düşünülen kadınlar için yapılan bazı dinsel-büyüsel, halk hekimliği kapsamında ya da tıbbi bazı uygulamalar vardır. Yörede, kısır olduğundan şüphelenen kadınların kısırlığı gidermek ve çocuk sahibi olmak için yaptıkları uygulamalardan bazıları şunlardır:

1.1.1.1.1.Halk Hekimliği Kapsamında Tedavi Yöntemleri

Dede Korkut hikâyelerinde Dirse Han oğlu Boğaç Han boyunda, Dirse Han, kırk yiğidinin kışkırtmaları sonucunda, oğlu Boğaç Han'ı öldürmek ister ve onu bir av sırasında vurur. Ancak Boğaç Han ölmez; anne sütü ile dağ çiçeğini yaraya sürüp iyileşen Boğaç Han, kırk gün içinde yeniden ok atmaya, ava çıkmaya başlar (Ergin, 1997: 19).

Yörede, kısırlığı giderme amacıyla uygulanan yöntemlerden biri Buğa koymadır. Buğa koyma; ebegümece denilen bir ot kaynatıldıktan sonra bir leğene konur. Leğenin üzerine oturabilmek için bir tahta koyulur kadın oturtulur ve üzeri örtülerek sıcak tutulur. Daha sonra elbisesi değiştirilip yatırılır (K.K.1, K.K.11).

Bunun yanında yine ebegümece otu, süt ve saman kaynatılarak kısır olan kişinin üzerine oturmasıyla tedavi edileceğine inanılır (K.K.1, K.K.11).

Bir başka uygulama ise belin çekilmesi, kaburganın sabunlanıp ovalandıktan sonra yukarı doğru çekilmesi, kısırlığı gidermede kullanılan yöntemlerdir(K.K.1).

Kadınlar üzerine yapılan tedavi yöntemlerinin yanında erkekler için de kısırlığın giderilmesi için uygulanan tedavi yöntemleri vardır. Erkeğin güçlenmesi için verilen besinler vardır. Bunlar; bal, pekmez, baharat, sebze ve meyve tohumları kullanılarak yapılan karışımlar macunlar kullanılmaktadır (K.K.9, K.K.22).

1.1.1.1.2.Dinsel- Büyüsel Nitelikteki Tedavi Yöntemleri

Baskil yöresinde kısırlığın tedavisi için birçok farklı yöntem uygulanmaktadır. İlçede, kısırlığın geçmesi için adaklar adanır. Adak olarak kurban kesme şeklindedir. Aynı zamanda oruç tutulur üç gün, beş gün, yedi gün şeklinde. Bunların yanında bir de yörede on fakirin doyurulması maddi durumunun iyi olanların on fakiri giydirmek şeklinde adaklar adanır (K.K.2).

İlçede, kısırlığın tedavisi için yörede bulunan maneviyatına güvenilen hocalardan muska yazdırılır. Erkek çocuk için erkek çocuk muskası kız çocuk için kız çocuk muskası yazdırılır. Çocuk oluncaya kadar bu muska çıkarılmaz üzerinde kalır. Muskayı yazan hocaya da çeşitli hediyeler sunulur rızası alınır, bu hediye para olarak da karşılanabilir (K.K.2, K.K.19).

Baskil ilçesinde çocuğu olmayan ailelerin en çok tercih ettiği uygulamalardan biri de yörede bulunan türbe ve ziyaret yerlerine gitmektir. Yörede en çok ziyaret edilen yerler arasında Abdulvahab Gazi türbesi, Hacı Hasan Baba Türbesi ve Sıdı Zeynep türbesidir.

Yörede üst üste kız çocuğu olup, erkek çocuk sahibi olmak isteyen aileler, Abdulvahap Gazi türbesine gidip, orda erkek çocuk dileğinde bulunurlar. Bu ziyaretlerin sonunda erkek çocuğu olanlar çocuğa Abdulvahab ismini, kız çocuğu olanlar ise Zeynep ismini verirler. Dileklerinin kabul olduğu zaman da bir kurban keserek dağıtırlar. Hacı Hasan Baba Türbesinde yapılan uygulamalardan bir tanesi; çocuğu olmayan kadın, türbe yanında bulunan dut ağacının etrafında üç defa döner. Ardından evden getirmiş olduğu kendisine ait bir kıyafet parçasını ağacın dalına bağlar ve dileğini diler, daha sonra ağacın toprağından bir avuç alarak arkasına bakmadan oradan uzaklaşır. Evine geldiği zaman ağacın kökünden almış olduğu toprağı düş alacağı kova içerisine koyarak o su ile düş alır (K.K.17, K.K.19, K.K.27).

Bu Türbede uygulanan bir başka uygulama ise türbenin arka tarafında küçük delikler oluşmuş duvar üzerine türbe etrafındaki taşın yapıştırılması yapıştırılırken dileğin dilenmesidir, Eğer taş yapışırsa dileğin olacağı inanılır (K.K.1).

1.1.1.1.3.Tıbbî Tedavi Yöntemleri

Gelenekselliğin hâkim olduğu toplumlarda genellikle erkeğe kusur bulunmamakla beraber erkeğin de sıkıntısı için başvurduğu bir takım uygulamalar

bilinmektedir. Ancak erkek konu olunca bu çarelerin başında tıbbi tedavi yöntemleri karşımıza çıkmaktadır (Örnek, 1995: 134).

Tıbbi tedavi anlamında yörede genel olarak gelişen teknoloji ve tıbbın sonucunda doktora gidilip tedavi olunur şeklinde yanıtlar alınmıştır (K.K.18, K.K.8, K.K.10, K.K.23).

1.1.1.1.2. Hamilelikten Korunma

Toplumumuzda aileler, kız çocuktan çok erkek çocuk sahibi olmayı daha çok arzulamaktadırlar. Ancak erkek çocuk olana kadar yapılan girişimler ailedeki birey sayısını arttırmaktadır. Bu nedenle aileler bakabilecekleri kadar çocuk yapacakları için, istenmeyen hamileliği önlemek için bir takım uygulamalara başvurulmaktadır. Örneğin: Safranbolu'da rahme sabun, kil, ebegümece otu, yanmamış kibrit çöpü konulur; şiş rahmin içinde dolandırılarak bebek düşürülür. Ağır kaldırılıp, yüksek yerden atlamak da gebeliği sonlandırmak için bir çaredir (Akbulut, 2002: 4,5).

Yörede yaptığımız çalışmalar sonucunda gebelikten korunmak için yapılan uygulamalar şu şekildedir;

Yöredeki inanışa göre, soğan kaynatılıp suyunun içilmesidir. Bu İnanışa göre kaynatılan soğan suyunun gebeliği önlediği düşünülmektedir (K.K.1, K.K.11).

Yörede uygulanan başka bir uygulama ise hamile olan kadının gebeliğine son vermek adına ağır bir eşyayı kaldırmak, yüksek bir yerden atlamayarak düşük yapması gebeliğinin son bulması şeklindedir (K.K.17, K.K.23).

1.1.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması

Hamileliğin devamı için hamile olan kadın bu dönem boyunca kendini yormamaya çalışır. Bunun için önlemler alır. Etrafındaki insanlar da buna riayet göstererek hamile kadının yanında olurlar. Hamile kadın daha önce düşük yaşadıysa bu defa daha dikkatli bir hamilelik dönemi geçirir. Bu dönemde bir takım önlemler alır. Bu önlemler tıbbi olabileceği gibi geleneksel alternatif tıp yöntemleri de olabilmektedir. Geleneksel olarak çocuğun sağlıklı olması için bu alanda söz sahibi hocalara

gidilirlererek muskalar yazdırılır. Yatırlar ziyaret edilir, adaklar adanır (Karakaş, 2005: 19).

Baskil yöresinde, çocuğun sağlıklı bir şekilde doğması ve sağlıklı bir şekilde yaşaması gerektiği, ilk planda cinsiyet fark etmeksizin, herhangi bir sakatlığının olmaması, sağlıklı bir birey olarak dünyaya gelmesi ön plandadır. Yörede bu anlamda yapılan uygulamalara bakıldığında genel olarak türbe ve ziyaretlere götürülerek adaklar adanır ve dualar edilir.

Yörede bulunan Hacı Hasan Baba türbesinde yapılan uygulamaya göre, gelişimi yavaş olan, zayıf kalmış çocuğun gelişimi iyiye gitmesi sağlıklı büyümesi için türbeye getirilip dua edilir. Ardından türbe yakınında bulunan oyuk bir kaya içerisinden üç defa içine konulup çıkarılması şeklinde uygulamalar yapılmaktadır (K.K.17).

1.1.1.1.4. Aşerme

Aşerme hamile kadının zamansız canının bir şeyler çekmesidir. Hamile olan kadın bu dönemde bazı şeylere istek duyarken bazı şeylerden kaçınır. Ülkemizin birçok yerinde bu konuyu niteleyen isim, deyim ve benzetmelerden bazıları şunlardır: Aşeren, aşeriyor, aşyeriyor, aş çalışıyor, verikliyor, yerüklü, yerikleme, yergin, başı kel, başı döngün, başı bulanık, gibi(Boratav, 2003: 146).

Aşerme kelimesinin asıl anlamı aş yerme şeklindedir. Bu kelimedede anlam olarak bir şeyi yermek, kötülemek olarak karşımıza çıkmaktadır. Zamanla anlam değişmesi ile aş erme halini almıştır. Bu da hamile olan kadının bir şeyi canını çekmesi, istemesi anlamlarına gelmiştir. Bu nedenle hamile olan kadının, bu dönemde istediği her şey verilmeye çalışılmıştır (Örnek, 1995: 134; Boratav, 2003:146).

İlçede aşerme ile ilgili hamilelik dönemindeki kadının canının çektiği, yani aş erdiği yiyeceğin temin edilmesine özen gösterilir. Zira kadının aş erdiği yiyeceğin temin edilmemesi durumunda doğacak çocuğun sağlıksız, herhangi bir uzvunun eksik olacağı inancı vardır (K.K.14, K.K.1, K.K.11).

Yörede hamile kadının dışarıda görüp canının çektiği yiyeceği yiyemediği zaman doğacak çocuğun gözlerinin şaşı olacağına inanılır. Aynı zamanda doğacak çocuğun şişeceğine inanılır (K.K.14, K.K.17).

Aşırme ile ilgili bir başka inanışa göre de hamile kadının canının çektiği yiyeceğin tadına göre doğacak çocuğun cinsiyeti tayin edilir. Buna göre hamile kadın tatlı yiyecekler aşır eriyorsa oğlu olacağına, ekşi şeyler aşır eriyorsa kızı olacağına inanılır (K.K.23, K.K.19, K.K.21, K.K.20).

Yörede hamile kadının canının istediği yiyeceğin tadına göre, cinsiyet tayini konusunda bir inanış vardır. “ Ye ekşiyi doğur Ayşe’yi, ye tatlıyı doğur Hakkı’yı” şeklinde ifadelerde yer almaktadır (K.K.27)

1.1.1.1.5. Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme

Toplumumuzda genel olarak hamilelik sırasında doğacak çocuğun cinsiyetinin ne olacağı merak konusudur. Bu süreçte anne-baba, akrabalar, aile büyükleri büyük bir merakla çocuğun cinsiyetini beklerler. Genel olarak doğacak çocuğun erkek olması yönünde bir beklenti vardır. Bu nedenle doğacak çocuğun erkek olması için bir takım uygulamalar yapılmaktadır. Ancak kız olduğu zaman da hoş karşılanmaktadır. Kız çocuğunun olması da hayırlara vesile olacağı düşüncesi vardır. Hamilelik döneminde hamile olan kadının canının istediği yani aşırdiği şeyler çocuğun cinsiyeti konusunda bir bağlantı olacağı düşünülmektedir. Aşıreren kadının bu süreçte acı, ekşi ve baharatlı şeylerden uzak durması sağlanır. Bunun sebebi ise ‘ye ekşiyi, doğur Ayşe’yi, ye tatlıyı doğur Hakkı’yı’ tekerlemesinde karşımıza çıkmaktadır(Kalafat, 1999: 66; Artun, 2005: 129-132).

Yörede, hamile kadının karnının şekline göre cinsiyeti tahmin edilen inanışlardan bir tanesidir. Kadının karnı küçük yuvarlak ise doğacak çocuğun erkek, karnı büyük ve sivri ise kız olacağına inanılır (K.K.11, K.K.21).

İlçede, cinsiyet tayini için gelişen teknoloji ile çocuğun cinsiyeti aylar öncesinde tespit edilir. Hastaneye gidilerek çocuğun cinsiyeti hakkında bilgi edilebilmektedir (K.K.18, K.K.23, K.K.3, K.K.15).

İlçede, başka bir cinsiyet tayini ise hamile kadının yediği yiyeceklerin tadına göre doğacak çocuğun cinsiyeti tayin edilir. Tatlı şeyler aşır erilirse doğacak çocuğun erkek, ekşi şeyler aşır erilirse kız çocuğu olacağı düşünülmektedir (K.K.17, K.K.23, K.K.1, K.K.19, K.K.20).

İlçede, hamile kadından erkek çocuk olması için, misafirlige gidilen yerdeki erkek çocuk kadının kucağına konularak böyle bir beklenti içine girilmektedir. Kadın veya kocası tarafından çocuğa hediye ya da verilmektedir (K.K.3, K.K.13, K.K.19).

İlçede, cinsiyet konusunda yapılan bir başka inanışa göre de erkek çocuk, kız çocuğa göre daha çok istenen bir durumdur. Her aile bir erkek çocuğa sahip olmak ister. Art arda olan kız çocukları sonunda muhakkak bir erkek olması için çocuk yapmaya devam edilir. Bu yüzden çocuk sayısı gittikçe artmaktadır (K.K.22, K.K.9, K.K.24).

1.1.1.1.6. Hamile Kadının Kaçınmaları/Uygulamaları

Ülkemizin çoğu yerinde hamile olan kadınların bu süreçte uzak durması gereken bazı durumlar vardır. Bu dönemin hassas bir dönem olması itibariyle, bu dönemde bebeğin olumlu olumsuz şeylerden etkilenebileceği öngörülmektedir. Bu nedenle bebeğe zarar verecek olumsuz şeylerden kaçınılmalıdır. Bebeği olumlu etkileyeceği düşünülen şeyleri de yerinde getirmek hamilelik dönemi ve çocuk için iyi olacaktır. Yurdumuzun çoğu yöresinde hamile kadınlarla ilgili bu dönemde uygulaması gereken pratikler olduğu bilinmektedir (Örnek, 1995: 137; Artun, 2005:133).

Hamile kadının kaçınması gereken davranışlardan yiyecekler dışında yapmaması gereken hareketler de vardır. Bunların başında hamile kadının ağır kaldırmaması vardır (K.K.17, K.K.23).

Yörede hamile kadının kaçınması gereken uygulamalardan bir tanesi de, dinsel olarak kadının türbe ve ziyaret yerlerinde dua ve dilekte bulunduktan sonra elini yüzüne sürmemesi, sürdüğü zaman doğacak çocuğunun yüzünde veya vücudunun herhangi bir yerinde leke olacağı inancı vardır (K.K.11, K.K.1).

Hamile kadının gece karanlığında tek başına dışarı çıkmaması gerektiği inancı vardır. Yine gece dışarı çıkacaksa eğer besmelesi dışarıya adımını atmamalı, herhangi bir iş yapacağı zamanda besmele çekmesi gerektiği inancı karşımıza çıkmaktadır. (K.K.27)

1.1.1.2.Doğum Sırası

Doğum olayının rahat bir şekilde geçmesi için yapılan hazırlıkları kapsamaktadır. Yaşamın geçiş bölümlerinden bir tanesidir doğum. Doğum hazırlıkları

hamile kadının sancıları ile başlamaktadır. Dünyaya gelecek olan çocuğun ve hamile olan kadının tehlikelerden korunması ve kutsanması gerekmektedir (Örnek, 1995: 140; Artun, 2005: 133).

Doğum olayı, ilk doğum eski Türk topluluklarında olduğu gibi günümüzde de aileler için oldukça önemlidir. Anadolu Türklerinin geleneklerinde kendine özgü doğurma teknikleri vardır. Bunlar: diz çökerek çömelerek veya oturarak yatarak, elleriyle ipe asılarak doğurma teknikleri vardır. Bu doğurma teknikleri yöreden yöreye çeşitlilik kazanmıştır. Benzer özelliklere sahip olduğu gibi farklı özellikte hareketler de bulunmaktadır (Boratav, 1997: 148).

Doğum sırası, gebe kadının doğum esnasında kolay bir doğum gerçekleştirmesi için yapılan uygulamaları içermektedir. Eskiden beri yapılan uygulamalar, doğum yapacak kadının ve doğacak çocuğun sağlıklı bir şekilde doğum olayını atlması yönündedir. Baskil yöresinde de geçmişten gelen bu adet ve inanmalar, çeşitli pratiklerle şekillenerek karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede araştırma yaptığımız Baskil yöresinde, ilk olarak doğum yapacak olan kadın için ebe tayinidir. Doğum gerçekleşmeden doğumu kolaylaştıracak, yardım edecek olan kişi ebedir. Ebenin doğum sırasında kullanacağı ortam hazırlanarak doğum olayının kolay bir şekilde gerçekleştirilmesi sağlanır. Ardandan doğan çocuk ile ilgili inanışlar ve uygulamalar karşımıza çıkmaktadır. Çocuğun göbeğinin kesilmesi, çocuğu tuzlama, yıkanma ve beleme uygulamalarının yapılması, son olarak da çocuğun eşi ile ilgili adet ve inanmaları ele almaya çalıştık.

1.1.1.2.1. Doğum Hazırlığı/Doğum Olayı

Bu evre doğum olayının gerçekleştiği bölümdür. Bu aşamada doğum olayını kolaylaştıracak, hızlı ve sorunsuz olması için çeşitli pratikler bulunmaktadır. Bu evre ailenin çocuk yapma isteğinden başlayarak, aşırme ve gebe kalma aşamalarından geçip, bebeğin dünyaya gelmesi yani doğum olayının gerçekleştiği doğum olayının en önemli birinci evresidir. Doğum öncesinde yapılan hazırlıklar, çocuğun sağlıklı dünyaya gelmesi, rahat sorunsuz bir doğum, anne ve bebeğin sağlıklı olması için yapılan uygulama ve pratiklere bulunmaktadır (Örnek, 1995: 140).

İlçede, doğum hazırlığı ve doğum olayı konusunda yapılan uygulamalara baktığımız zaman; geçmişte ev ortamında ebe olarak bilinen, bu işi yapan tecrübeli kadınlar vasıtasıyla yapılan doğum işlemi olduğu gibi, bazı kendine güvenen kadınların doğum olayını kendi başına gerçekleştirdiği karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde ise doğum hazırlığı ve doğum olayı çerçevesinde hastanelere gidilerek, doğuma dair bilgileri rahatlıkla ulaşıp, doğum hazırlığı yapılarak, doğum olayı gerçekleştirilir.

İlçede, doğuma hazırlık anlamında yapılan uygulamaların başında dünyaya gelecek olan çocuğun giyeceği elbiseler, kullanacağı eşyalar alınır. Doğacak çocuğun cinsiyetine göre alınacak kıyafetler alınmaktadır. Erkek çocuk dünyaya gelecekse eğer genel olarak mavi renk kıyafetler alınır. Kız ise pembe renkli kıyafetler alınır (K.K.17, K.K.20, K.K.21, K.K.27, K.K.19, K.K.1, K.K.8).

İlçede, doğum olayı eğer evde olacaksa önceden hazırlıklar yapılır temiz bez ve çarşafklar hazır tutulmaktadır (K.K.7, K.K.11).

İlçede, doğum olayı için daha eskilerde yapılan uygulamaya göre ince kum sac üzerinde ısıtılır, doğum yapacak kadının altına serilir üzerine bir çarşaf örtülerek kadın onun üzerine yatırılır ve köyde ebe diyebileceğimiz kadın yardımcı olur böylece doğum olayı gerçekleştirilir (K.K.19).

Yörede eski dönemlerde köylerde yapılan uygulamalara baktığımız zaman köy ortamında tarlada ekin biçilme sırasında doğum yapan kadınların olduğu bunların da yaşça büyük kadınların yardımıyla doğum olayı gerçekleştirilmektedir.(K.K.19).

Yörede birden fazla çocuğu olup, doğum yapacak olan kendine güvenen tecrübeli kadınların, ailede kayınbabası ve kaynanasından çekindiğinden dolayı doğum olayını kimi zaman kendi başına, samanlıkta ve ya ahırda yaptığı karşımıza çıkmaktadır (K.K.27).

Yörede doğum olayına yardımcı olacak kadın bellidir, yörede bulunan kişilerce bilinmektedir. Doğum olayı olacağı zaman ilk müracaat edilen kişi bu kadındır. Doğum olayına katılan bu kadının yanında da daima yardımcısı diyebileceğimiz bir kadın bulunur. Doğumu gerçekleştiren kadının ölümü durumunda bu yardımcı olan kişi artık ilk müracaat edilen kişi olur (K.K.27).

1.1.1.2.2. Göbek Kesme, Tuzlama , Yıkama, Beleme

Çocuk dünyaya geldikten sonra yapılan ilk uygulama anne ile çocuk arasındaki bağ olan, göbek bağının kesilmesidir. Bağı kesilmesi ile anne ile çocuk arasındaki fizyolojik bağ sona ermiş olur. Göbek bağının kesilmesinden sonra bu bağ, kuruyup bir yere gömülür. Göbek bağı kesmeden önce çocuk canlandırılması gerekir. Daha sonra bağ anneden çocuğa doğru sıvandıktan sonra üç parmak kala bağlanır ve ucu kesilir. Keme işlemi makas veya keskin bıçak ile olur. Kesilen göbek bağının ucu mikrop kapmaması için yakılır. Bu işlem de bittikten sonra sıra çocuğun yıkanıp tuzlanmasıdır. Tuzla işlemi çocuğun ileride terinin kokmaması için yapılan bir uygulamadır (Örnek, 1995: 142; Artun, 2005: 13).

Göbek bağı kesilen çocuğun yıkanıp tuzlanması halk arasında temiz olması, terinin kokmaması için yapılan bir uygulama olarak görünse de bunun büyüdü bir işlem olduğu aşikârdır. Zira tuzun bereket, nazar ve uğur inançlarında önemli bir kutsiyeti vardır (Boratav, 2003: 194).

İlçede göbek kesme olayı günümüzde doğum olayı hastanede olduğu için uzman doktorlar tarafından yapılmaktadır. Eskiden köylerde bu işlem temiz bir jilet ve ya bıçakla yapılmaktadır (K.K.17, K.K.1, K.K.21).

İlçede eskiden evde yapılan doğumlarda göbeği kesip tuzlanıp belli yerlere atılmış (K.K.13, K.K.7).

Yörede beleme işlemi ile ilgili yamaçlarda elenmiş olarak bulunan, taşsız toprak toplanarak ateşte kavrulur. Çocuk bu sıcak toprak ile belenir. Bu uygulama, çocuğun sağlıklı ve olması dayanıklı olması için yapılan uygulamalar arasındadır (K.K.19, K.K.27).

1.1.1.2.3. Çocuğun Eşi /Göbeği

Divan-ü Lügat-it Türk'te çocuk eşi, sonu için "kap" kelimesi geçmektedir. Eserde Kaşgarlı bu kelimeyi "anası karnında çocuğun içerisinde bulunduğu torba. Bu çocukla beraber doğar; böyle olursa o çocuk uğurlu sayılır ve 'kaplıg ogul' denir" diye belirtilmiştir. Bu kelimeye benzer olarak "umay" kelimesi yer almaktadır. "son, kadın doğurduktan sonra karnından çıkan hokka gibi nesne. Buna 'çocuğun ana karnındaki eşi

denir.” Bu şekilde belirtilerek bunun kadınlar tarafından uğur sayıldığı belirtilmiştir (Atalay, 1999: 123).

Dünyaya gelen çocuktan bir parça olan eş (son) bir takım uygulama ile gömülür. Göbek bağı, yeni doğan çocuktan bir parça olarak görüldüğünden bu parçaya karşı bir saygı ve özen gösterilir. Bu parçanın atılması, bir hayvan tarafından yenilmesi hoş karşılanmaz (Örnek, 1995: 143; Boratav, 2003: 193).

Hastanelerde yapılan doğumlarda bu türden işlemler söz konusu değildir. Bu da bize, doğum yapılan kültürel ortamın değişmesiyle, birtakım inançların ve bunlara bağlı uygulamaların da etkinliklerini yitirdiklerini göstermektedir. Ancak bu durum bile geleneksellikten kaynaklanan ve kadının bilinçaltında yatan kimi kaygıların giderilmesini göstermektedir (Örnek, 1995: 143).

Yörede doğan çocuğun göbeği düştüğü zaman alınır ve belli yerlere bırakılır. Bırakılan yerlerin çocuğun gelecek hayatına etki edeceği inancı vardır. Bu nedenle çocuğun göbeği etrafında çeşitli uygulamalar söz konusu olmuştur. Bunlar da geçmişten aktarılarak günümüze ulaşmış olan eski Türk inanç yapısını karşımıza çıkarmaktadır.

Baskil yöresinde yapılan uygulamalara baktığımız zaman düşen göbeği temizlenip bir bez parçası içine sarılması önemlidir. Daha sonra çocuğun akıllı, uslu ailesine ve dinine bağlı olarak yaşaması için cami avlusunda herhangi bir yere toprak altına gömülmektedir.(K.K.1, K.K.11)

Yörede çocuğun okuyup, tahsil görerek öğretmen, memur olması için okul etrafında bir yere gömülmesi gerektiği inancı vardır. (K.K.17)

Yörede çocuk kız ise, kızın ailesine bağlı ve ev işlerinde, mutfak işlerinde iyi olması için de mutfak etrafında bir yere gömülmesi inancı vardır. Çocuğun düşen göbek bağının gömüleceği yerin çocuğu geleceği, alın yazısına etki edeceğine inanılmaktadır.(K.K.18)

Eşin göbeğin gömülmesi dışarıya herhangi bir yere atılmaması gerektiği, herhangi bir hayvan tarafından yenilmesi uygun görülmez. Bu nedenle çocuğun eşinin muhakkak gömülmesi gerektiği inancı vardır. Gömülmesi dışında yapılan bir başka uygulamaya göre, çocuğun eşi çocuk ileride okusun, büyük bir makam mevki sahibi olması için herhangi bir kitap arasına konulmaktadır, (K.K.17, K.K.18,K.K.23).

1.1.1.3.Doğum Sonrası

Doğum yapmış olan kadına ziyaretler yapılmaktadır. Bu ziyaretlerin ilk haftası gözyaydın ziyaretidir. Bu ziyarete gelenler elleri boş gelmezler gelirken sütlaç, kurabiye muhallebi, baklava, süt, börek, tatlı, ekme gibi yiyecekler getirdiği gibi, yemeni, basma, havlu, terlik, çorap giyeceklerde getirilir. Çocuk için de bez, çocuk çamaşırı, oyuncak gibi hediyeler getirir (Acıpayamlı, 1974: 71).

Doğum olayı gerçekleştikten sonra, anne ve çocuk için kritik dönem diyebileceğimiz doğum sonrası dönemde, anne ve çocuk dış etkenlerden gelebilecek kötülüklerden korunması için çeşitli uygulamalar ve inanmalar vardır. Bu inanmalar doğum yapmış olan kadının, doğum sonrası sağlığının yerine gelmesi, çocuğun sağlıklı bir şekilde büyümesi, dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı korunması için yapılan uygulamaları kapsamaktadır. Baskil yöresinde de bu çerçevede gerçekleştirilen dini işlemlerin yanında çeşitli adet ve inanmalar karşımıza çıkmaktadır.

Doğum sonrası dönemde, annenin lohusa dönemindeki bakımı, ihtiyaçları ve sağlığı ile ilgili adet ve inanmaları, anneyi ve çocuğu al basması ve kırk basması gibi dış etkenlerden gelebilecek zararlı etkilerden korumak için yapılanları kapsamaktadır. Çocuğun adının konulması, dini ve gelenek görenek çerçevesinde gelişen gerçekleşen olaylar, çocuk ziyareti, bu ziyaret sırasında uygulanan inanışlar ve çocuğun ilk dışı etrafında gelişen olayları ele almaya çalıştık.

1.1.1.3.1. Loğusa Bakımı/Loğusa Ziyareti/Loğusa Şerbeti

Toplumumuzda doğum yapmış olan kadına loğusa adı verilir. Bu dönem doğumdan sonraki 40 günlük süreyi kapsar. Loğusa döneminde doğum yapan kadın dış etkilere karşı savunmasızdır. Bu nedenle loğusa bu dönemde uzak durması gereken birçok davranış vardır. ‘loğusanın mezarı kırk gün açıktır’ sözüyle bu dönemde kadının dışarıdan kendisini tehdit edecek pek çok hastalığa açıktır. Anadolu’da yeni doğum yapmış olan kadına: “lohusa, loğsa, doğaz kesen, emzikli” gibi isimler takılmıştır. Halk arasında ise genel olarak “loğusa” olarak ifade edilmektedir (Örnek, 1995: 143; Artun, 2005: 136).

Yörede lohusa dönemindeki kadının yiyecek ve içeceklerine dikkat edilir. Loğusanın sütü olsun diye bulamaç, lapa, püşürük gibi isimler verilen tereyağı un ve şekerden yapılan yiyecek verilmektedir (K.K.7, K.K.17, K.K.19, K.K.23).

Yörede lohusanın sütünün bol olması için, tereyağı içinde yumurta kırılır, yumurtanın üzerine pekmez dökülür ve lohusa kadına verilir (K.K.1).

Yörede lohusa kadınına verilen yine benzer bir yiyeceğe “Haside” adı verilir. Un, şeker, tereyağı, pekmez ile yapılır. Ortasına yuvarlak açılır, kızarmış tereyağı dökülür (K.K.27)

Lohusa kadının sütü bol olması içinde bol bol tatlı yiyecekler tüketirilir (K.K.27)

1.1.1.3.2. Al Basması

Halk kültüründe insanlar arasında çeşitli olağanüstü özellikleriyle insanların yaşamını etkilediği düşünülen varlıkların yaşamına inanılmaktadır. Bu yaratıkları gördüğü iddia eden insanlar bulunmaktadır. Ancak onları iki kişi bir arada iken gören olmamıştır. Cin, peri, mekir gibi isimlerle anılan bu yaratıkların ezan sesi ve horoz sesi duyar duymaz ortadan kaybolduklarına dair inanışlar vardır. Bunların yaşadıkları yerler ise terk edilmiş yerler, örenler, mezarlar ve hanlar olduğuna inanılır (Boratav, 2003: 104).

Eski Türklerden günümüze kadar *Alkarası*, *Albastı*, *Albis*, *Almisadları*yla lohusaya musallat olduğuna inanılan bu kötü ruh hakkında bütün Türk topluluklarında aynı inanmalar mevcuttur. Bunlara göre, yalnız kalan lohusanın yanına peri kızları gelerek, ciğerini alır giderlermiş ve bu suretle lohusayı al başarmış, bu ruh lohusanın ciğerini alıp suya bırakırsa lohusa ölmüş. İnanışlarda; albasması tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korkar. Bunun içindir ki, lohusa yatakta iken başına kırmızı kurdeleli altın takarlar, lohusaya kırmızı şeker götürürler

Alkarası, albastı, albis, almis isimleriyle anılan ve lohusa ile uğraşan kötü ruh hakkında eskiden günümüze kadar ki Türk topluluklarında aynı inanmalar vardır. Bu inanmalara göre lohusa tek başına kaldığı zaman gelen bu kötü ruh, tek kalan lohusanın ciğerini peri kızları almış ve bundan dolayı lohusayı al basarmış, bu ruh lohusanın ciğerini alıp suya bırakırsa lohusa ölmüş. Bu nedenle inanışlara göre, al basmasından korunmak için, lohusa yatarken başına kırmızı kurdeleli altın takarlar, lohusaya kırmızı şeker götürülür. Al karası tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korkarmış (İnan, 2006: 173).

Yörede albasması için çocuğun yatağına ekmek konulur. Yatağının ön kısmına da Kuranı Kerim ve çeşitli dualar bırakılmaktadır (K.K.12, K.K.14).

Lohusa kadını yalnız başına bırakılmaz, yalnız kaldığı zaman al karası geleceği inancı vardır, bu yüzden yanında muhakkak birinin olmasına özen gösterilir (K.K.1, K.K.7, K.K.12).

Lohusa kadını herhangi bir iş yaptığında, bebeği kucağına aldığı anda geri yatağına bıraktığı zaman besmele çekmelidir. Besmele anneyi ve çocuğu al basmasından koruyacağı inancı vardır (K.K.1, K.K.12).

Yörede lohusa kadını kırk gün boyunca başını renkli bir yazma ile bağlar. Bu renkli yazmanın kendisini al basmasından koruyacağı inancı vardır, bu yazmayı kırk günün sonunda çıkarır (K.K.27).

1.1.1.3.3. Kırk Basması

Kırk basması, lohusa kadın ile çocuğu kırk gün boyunca dış etkenlere açıktır. Anne ve çocuğun kırk gün içinde hastalanmasına kırk basması denir. Bu süreç içinde anne ve bebeği dış etkilerden korunmak amacıyla yine kırklı anne ve çocuğuyla karşı karşıya getirilmez. Anne ve bebeğin kırk günlük sürede dış etkilerden korumak için çeşitli önlemler alınır (Başçetinçelik 1998: 73-74; Artun, 2005: 137).

Yörede yeni doğum yapan kadın ve çocuğu kırk gün dışarı çıkarılmaz. Dışarı çıkarılmamasının sebebi kırk basmasıdır (K.K.1, K.K.11, K.K.20).

Yörede bir başka inanışa göre de çocuk ve kadının kırkıdan önce dışarı çıkarılması durumunda nazar degeceği düşüncesi vardır. Bunun için çocuğun elbisesinin üstüne omuz hizasına nazar boncuğu takılır (K.K.7, K.K.17, K.K.14, K.K.23).

Yörede kırk basmaması için nazar boncuğunun yanına, yörede “gandılık, melhem” ağacı adı verilen mahlep ağacından bir parça da çocuğun elbisesinin üzerine takılır (K.K.14, K.K.27)

Bu dönemde iki lohusa dönemindeki kadının bir araya gelmemesine özen gösterilir. Anne ve bebeğin kırkı dolunca ikisi de kırklanır yani yıkanır (K.K.1, K.K.14).

Yörede, çocuğu kırk basmasından korumak için, çocuğun beşiğinin ve ya yatağının etrafı bir ip ile çevrilir. Bu ipin çocuğu kırk basmasından koruyacağı inancı vardır (K.K.27)

Yörede kırk basan çocuktan kırkı çıkarmak için, türbe ve ziyaret yerinde bulunan içi oyuk olan bir ağacın içinden geçirilir, böylece kırkın çıkacağı inancı vardır.(K.K.17, K.K.27)

1.1.1.3.4. Ad Koyma

Türklerde ad vermenin geçmişten günümüze köklü bir geleneği vardır (Ögel, 1991: 60,61). Geleneksel olarak Türk toplumunda çocuğa ad verileceği zaman bir hoca çağırılır. Hoca çocuğun kulağına üç defa ezan okur üç kez de adını zikreder. Bu şekilde çocuğa ad konuluş olur. Bu uygulama dinsel bir uygulamadır. Eski Türklerde çocuklara ad veren yaşlı ihtiyar Dede Korkut vermektedir. Türk destanlarında da hanın ya da beyin oğlunun adını “boz atlı bir er” doğar ve o kişi adı verir (İnan, 1998: 206; Artun, 2005: 139).

İsim verme geleneği Türklerde çok eskilere dayanmaktadır. Bu gelenek bir tören havasında yapılmaktadır. Günümüzde de hala devam etmektedir. Baskil yöresinde de yapılmaktadır. Çocuğun kulağına ezan okunarak isminin konulduğu görülmektedir.

Yörede bebeğin doğumundan üç gün sonra, bebeğin babası veya aile büyüklerinin biri tarafından konulur. Bebeğin ismi konulurken, çocuğun sağ kulağına ezan okunup kelime-i şahadet söylendikten sonra çocuğun ismi üç defa kulağına söylenir ve ad konulmuş olur(K.K.6, K.K.18, K.K.22, K.K.23, K.K.24, K.K.25, K.K.26, K.K.27, K.K.28).

Yörede, çocuğa konulan ismin aile büyüklerinin birinin adı olmasına, nitelikli bir isim olmasına dikkat edilir. Bu isimler genel olarak çiftlerin annesinin, babasının, dedesinin, ninesinin adı olur. Bunun yanında erken yaşlarda vefat eden bir amca, dayı da olabilir. (K.K.22, K.K.25, K.K.27).

Yörede, isim konulurken dikkat edilen bir husus da Kuranı Kerim’de adı geçen sahabe, peygamber isimleri (Muhammed, Ali, Hasan, Hüseyin, Mustafa, Bilal, Yusuf, İbrahim, Osman) gibi isimler konulmaktadır(K.K.8, K.K.9, K.K.27).

Yörede tarihten önemli şahsiyetlerin de isimleri karşımıza çıkmaktadır. Fatih, Osman, Köroğlu isimleri de bulunmaktadır(K.K.27).

Yörede isim konulurken yörede bulunan isimlerin dışında bir isim konulmamaktadır. Konulduğu zaman çiftlerin, anne ve babalarının rızası alınması gerekmektedir, aksi takdirde karşı çıkmaktadırlar (K.K.27).

Yörede, hamile kadını hastaneye ulaştıran kim ise onun adını çocuğa verme de karşımıza çıkmaktadır (K.K.27).

Yörede, üst üste doğan çocuğunun ölmesinden dolayı, yeni doğan çocuğa babasının adını vermesi, böylece çocuğun yaşaması karşımıza çıkan bir diğer isim verme olayıdır (K.K.18, K.K.27).

Yörede en çok kullanılan kız ve erkek isimleri şunlardır: Ahmet, Mehmet, Hasan, Hüseyin; Ayşe, Fatma; Ali, Muhammed, Gülsüm, Zeynep, Sultan, Yusuf, Ömer, Osman, Kemal, Mustafa Ali. (K.K.8, K.K.9, K.K.11, K.K.13, K.K.15, K.K.16, K.K.27).

1.1.1.3.5. Çocuk Görme

Toplumumuzda yeni doğum yapmış olan aileye, akrabaları, komşuları ve uzaktaki yakınları ziyarete gidilir. Bu ziyaretin amacı doğum yapmış olan anneyi kutlamak ve aileye yeni katılan bireyi aile için soyun devamı için hayırlı bir evlat olması yönünde dileklerin iletilmesi, tebrik edilmesi yönündedir. Bu ziyaret aynı zamanda ailevi bağların güçlenmesi, komşuluk ilişkilerin güzel bir vesile ile canlanmasını, ilişkilerin sağlamlaştırmasına ortam yaratmaktadır. Ziyarete gitmek değişik adlarla anılmaktadır. En işlek kullanılan isimler; “ göz aydına gitmek, mübarek olsuna gitme, lohusaya gitme, bebeğe gitme, bebe görmeye gitme, uşak görmeye gitme” gibidir(Örnek, 1995: 160).

Baskil ilçesinde de çocuğu olan aileye ziyarete gidilir. Bu ziyarete göz aydın ziyareti denilmektedir. Çocuk görmesine gidildiği zaman muhakkak çocuğa hediyeler alınır. Bu hediye genel olarak elbise veya altın gibi değerli eşyalar olur. Çocuğun yanında anneye de hediyeler alınmaktadır (K.K.6, K.K.7).

Yörede eskiden çocuk ziyaretine gidilirken, tepsi yapılır, bazı tabak, çanak türünden mutfak eşyaları alınır. Bunun yanında çay, şeker türünden şeyler alınır. (K.K.27)

1.1.1.3.6. İlk Diş

Çocuğun bedensel gelişimi devam ederken, biyolojik olarak gelişimin bir parçası olan diş çıkarma toplumumuzca kutlanan bir törendir. Bu tören hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Bu görüşlerden dikkati çeken beslenme ile ilgili olanıdır. Dişin bir yiyeceğin ezilmesi, parçalanıp öğütülmesi işlevi insan hayatı için vazgeçilmezdir. Bu

nedenle ilk diş çıkarken yapılan törenin amacı, yiyeceği kutsama, çocuğun rızkını arttırma, bereketi çoğaltma gibi iyi dileklerin dile getirildiği çocuğun diş sağlığının iyi olması yönündedir (Boratav, 2003: 155; Örnek, 1995: 162).

Baskil yöresinde çocuğun ilk dişinin çıkması sonrası ‘diş hediği’ adı verilen bir kutlama yapılır. Buğday ve nohudun kaynatılmasıyla yapılan hedik komşulara dağıtılır. Yakın akrabalar eve diş hediği yemeye davet edilir. Gelen misafirler de çocuğa çeşitli hediyeler alırlar. Bu uygulamalar çocuğun dişinin güzel ve sağlıklı çıkacağına yönelik inanmalar arasındadır (K.K.17, K.K.18, K.K.19, K.K.20, K.K.21).

Baskil yöresinde, diş hediği yapılırken eskiden sadece buğdayın ocakta kaynatılıp hedik diye tabir edilen kıvama gelmesiyle yapılırken, zamanla nohut da içine konularak yapılmıştır. Ancak eskiden bu konuda bir inanış hâkimdir. İnanışa göre, diş hediği yapılırken içine nohut katılmamış, nohudun piştiği zaman şişmesi sonucu büyük bir şekli olması itibarıyla çocuğun dişlerinin de büyük ve biçimsiz olacağı inancı vardır. Bu nedenle hedik içerisine nohut konulmamaktadır (K.K.20).

Baskil yöresinde diş hediği etrafında karşımıza çıkan bir başka uygulama ve inanışa göre, diş hediği hazırlanıp konu komşu, eş dost akraba davet edildikten sonra diş hediği yenilirken, çocuk da oda içerisinde halının üzerinde dolanırken çocuğun etrafına çeşitli nesnelere konulur, anahtar, top, tarak, altın ve Kuranı Kerim gibi. Ardından çocuğun hangi nesneyi seçeceği eline alacağı merakla beklenir. Çocuğun seçmiş olduğu nesneye göre çocuğun nasıl bir kişiliğe sahip olacağı, ne tür bir meslek sahibi olacağı ile ilgili varsayımlarda bulunurlar. Çocuğun eline Kuranı Kerimi alması çocuğun ileride hoca olacağı, dinine bağlı bir kişilikte olacağına, topu eline alması futbolcu olacağı inancı, altını eline almasıyla da ileride zengin biri olacağı ve ya bu yönde bir meyli olacağı inancı vardır (K.K.27, K.K.31).

Yörede dişi çıkacak olan çocuğun ateşi çıkar, eline gelen cisimleri ısırma çabası. Bu durumu gören aile bireyleri, çocuğun dişinin çıktığını anlar ve çocuğa ağızına cisimleri alıp rahatsız olmaması için, çocuğa elma, havuç, patates gibi şeyler vererek çocuğun bunu ısırıp dişinin kolaylıkla çıkmasını sağlamaktadırlar (K.K.27)

1.1.2. Evlenme

Kadın ve erkeğin toplumsal bir yapı içinde bir araya gelip kanun çerçevesinde, aile kurmasına evlenme denir. Aile toplum içinde birlik beraberliği, dayanışmayı sağlayan bir kurumdur. Evlenme işlemi ailenin bulunduğu kültürel yapı içinde belirli

kurallar çerçevesinde gerçekleştirilir. Bu nedenle evlenme, tören, töre, adet, gelenek, görenek, örf ve inanma bakımından geniş bir yapıya sahiptir(Örnek, 1995: 185).

Evlenme törenleri birçok konuyu içinde barındırır. Bulunduğu toplumun dini, sosyal yapısını, tarihi ve ekonomik yapısını, gelenek ve göreneklerini yansıtır. Evlenme törenleri, yapıldığı bir köy ortamında bayram şenliğini andırır. Ulusal anlamda da birçok katkısı vardır. Toplumsal değerleri bir arada tutar bu değerler de evlenme biçimini belirler(Balaman, 1973: 135).

1.1.2.1.Evlendirme Biçimleri

Evlenme insan hayatının en önemli evrelerinden biridir. Sosyal yapı içindeki iki gencin bir araya gelerek oluşturmuş olduğu bir kurumdur. Eskiden bu kurumun kurulması aileler tarafından, ailelerin uygun gördüğü kişiler ile olurken günümüzde gençlerin kendi kararlarını kendileri vererek evlenirler. Geçmişte ailelerin almış olduğu kararları beğenmeyen kişiler kendi istedikleri kişiyi kaçırarak aile kurmaya yönelmişlerdir. Zamanla gençlerin kendi geleceklerine kendileri yön vermeye başlamışlardır. Ailelerde bu duruma saygı göstermek zorunda kalmışlardır. Ancak ailelerin müsaade etmesi bazı gelenek ve göreneklerin göz ardı edileceği anlamına gelmemektedir. Aileler bulunduğu toplum içinde örf adet, gelenek ve göreneklerine göre bu kurumun kurulmasına müsaade etmektedirler. Kültürel değişimlerin yoğun olduğu şehirlerde gençlerin kendileri tanışarak aile kurma yoluna gittiği, gelenekselliğin yoğun olduğu yerlerde ise görücü usulü evlenme ağır basmaktadır (Artun, 2005: 148).

Baskil ilçesinde de evlenme üç şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar, görücü usulü evlenme, severek evlenme ve kaçarak evlenmedir.

Baskil ilçesinde görücü usulü evlenmede, genel olarak damadın yakın akrabaları tarafından kız bakılır. Ardından görülen kız, ailenin evlilik için ideal biri olduğu düşünülürse erkeğe bu kız önerilir. Erkeğin annesi ve yakın akrabalarından biri bu kızı görmeye giderler. Kızı görüp beğendikten sonra ikinci defa kız evine gidilir, bu defa damat da ailesiyle kız evinde gider. Kızın ailesinden de bu evliliğe dair fikir alınır, kız tarafının da gönlü alındıktan sonra son kez gidilir. Bu gidişte artık kız istenir, yüzükler takılır ve ikramlar yenilir (K.K.1, K.K.2, K.K.3, K.K.9, K.K.10, K.K.11, K.K.12, K.K.13).

Baskil ilçesinde de görücü usulü evlenme genel olarak görülür. Evlilik çağına gelmiş erkek çocuğunun ailesi, düğünlerde, ev gezmelerinde, konu komşu tavsiyeleri ile bakılan kızın kim olduğu sorulur. Kız beğenilirse, erkeğin ailesi kız evine kızı görmeye giderler. Erkek tarafının anne babası, çocuklarının kızla konuşması için müsaade ister, razı olurlarsa kız ve erkek ayrı bir odada yanlarında da kızın ailesinden bir kız onların yanında bulunur. Onlar da konuşup anlaşılırsa, kız istemeye geçilir (K.K.9, K.K.10, K.K.11, K.K.12).

Baskil ilçesinde kız ve erkek birbirlerini severek evlenmeye karar vermişlerse, bu istekleri ailelerine bildirirler. Bu birlikteliği her iki aile de uygun görürse aynı şekilde örf ve adetlere göre kız istenir. Kız ve erkeğin daha önceden tanışıp anlaşıp evlenmeye karar verdikleri için ailelerde genel olarak zorluk çıkarmaz evlenmelerine razı olurlar (K.K.1, K.K.2, K.K.9, K.K.14).

Kaçarak evlenme, bu türlü evlilik olayının temelinde bazı sebepler yatmaktadır. Kızın istemediği bir evliliğe zorlanması sonucu sevdiği kişi ile kaçması, evlenmeye karar vermiş kız veya erkeğin maddi durumunun evlenmeye müsait olmaması nedeniyle kaçma olayı gerçekleşir. Böylece düğün masrafları olmaz sade bir nikâh töreni ile evlenirler (K.K.17, K.K.18, K.K.19, K.K.20).

Yörede kaçarak evlenme sonucu aileler arasında yaşanan kırgınlıklar, küslüklerin giderilmesi zaman almaktadır. Kimi aileler ailevi bağlarının artık olmadığını, evlatlıktan reddedercesine küs kaldıkları karşımıza çıkmaktadır. Ancak üzerinden uzun biraz zaman geçtikten sonra kimi aileler, nasıl şartlar altında evlilik olayı gerçekleşmiş olsa da, kendilerinden bir parça sayıp kabul ettikleri çocuklarının özlemini yaşayarak barışmak için çeşitli vesileler, tanıdıklar ve hatırı sayılır kişilerin araya girmesiyle ailelerin barışması sağlanmaktadır. Bu çerçevede yörede ilk olarak araya giren kişiler amca, dayı, büyükbaba gibi yakın akrabalar, barışma ortamının sağlanması için adımlar atarlar. Bunun yanında yörede belli bir ağırlığa sahip bu köyün ağası, köyün muhtarı, belediye başkanı, müftü, cami hocası gibi kişilerin devreye sokulmasıyla küskünlüklerin giderilmesi, ailelerin barışması yönünde adımlar atılır ve aileler barıştırılır (K.K.22).

Yörede kaçarak evlenme olayı olduktan sonra, aileler arasında bir küslük yaşanır. Küslüğün giderilmesi yönünde atılan adımlar sonucunda, kız tarafı erkek tarafından bir para talep eder. Bu da gelin için bir başlık parası mahiyetinde olur. Bu paranın ödenmesinden sonra küslük ortadan kalkar. Kaçarak evlenme olayına dair başka bir hadiseye göre de kız tarafı erkek tarafından hiçbir şey talep etmez, çocuklarının

mutluluğu, sağlığı ve geleceğini için düşünerek erkek tarafından resmi nikâh yapmalarını ister. (K.K.27)

Baskil ilçesinde görücü usulü ve kaçarak evlenme zamanla azalmış durumdadır. Hayat tarzlarının zamanla değişmesi sonucu, gençler birbirlerini severek yuva kurmaktadır. Bunun sebebine baktığımız zaman gençlerin sosyal hayatın içinde daha çok yer almaları etkili olmuştur.

1.1.2.2.Evlilik Çağı

Toplumumuzda evlilik çağı kız ve erkeğin ergenlik çağına girmiş olması evlilik için hazır oldukları anlamına gelmektedir. Ancak kırsal ve kentsel bölgelerde evlilik çağı farklılık göstermektedir. Kırsal kesimlerde evlenme daha erken yaşlarda yapılmaktadır. Kırsal olsun kentsel olsun evlilik çağını etkileyen sosyal olaylar, göçler, ölümler gibi sosyal olayların etkisi de büyüktür. Evlilik işlerinde aktif olan taraf erkek tarafıdır. Kız tarafı pasif durumdadır. Gerekli girişimleri erkek tarafı sağlar. Sosyal bir kurum olan aile içinde evlenme, belli bir plan ile yapılmaktadır. Aile içinde büyük ağabey ve abla gözetimi vardır. Küçük kardeşin ağabeyden önce evlenmesi için ağabeyden izin alması gerekmektedir. Ağabeyin müsaadesi ile evlilik gerçekleştirilir (Örnek, 1995: 189, 190; Artun, 2005: 150).

Baskil ilçesinde evlilik çağıyla ilgili olarak; evlilik çağına gelmiş gencin kendisi ve ailesi evlenmek için uygun bir kız arayışına girer. Bu aramanın özünde evlenecek kızın kendisinden ve ailesinden bazı özellikler aranmaktadır. Aranan özellikler sadece kız tarafıyla sınırlı değildir aynı zamanda kız tarafı da erkek tarafının olumlu olumsuz yönlerini araştırma ihtiyacı hisseder. Aranan özelliklere baktığımız zaman, kız ve erkek çocuğunun temiz bir geçmişe sahip olmaları, dinine, ailesine bağlı olması, erkek çocuğun kötü alışkanlıklardan uzak olması önemlidir (K.K.22, K.K.23, K.K.26, K.K.27, K.K.29).

Baskil ilçesinde evlenecek olan erkek için aranan özelliklerin başında erkek çocuğunun bir iş sahibi olması ailesini geçindirebilecek maddi olanaklara sahip olmasıdır. Bir başka özellik ise erkek çocuğunun askerlik görevini yapmış olmasıdır. Askerliğini yapmamış olan bir gencin evlenmesi sakıncalı görülür, zira evlenen kızın askerlik süresince yalnız kalması toplum tarafından hoş karşılanmaz aileler de buna dikkat eder (K.K.1, K.K.8, K.K.9, K.K.17).

Baskil ilçesinde eskiden köylerde evlilik çağıyla ilgili düşük yaşlarda evlilik mevcuttur. Kızlar 14-16, erkeklerde 15-18 yaşlarında evlenme mevcuttur. Günümüz şartlarına baktığımızda erkek çocuğu için iş sahibi ve askerliğini yapmış olarak 20-25 yaşları arasında, kızlar için ise 19-20 yaşları arasında değişir. Tabi bu durum değişen hayat şartları neticesinde kızların eğitim ve iş hayatın atılması kızların yaşını da yukarılara çekmiş durumdadır (K.K.16, K.K.17, K.K.18, K.K.23, K.K.28).

1.1.2.3.Evlenme İsteğini Belli Etme

Anadolu coğrafyasında eskiden evlilik çağına gelmiş olan gençlerin, evlilik isteklerini ailelerine belirtmek için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Erkeklerin yapmış oldukları davranışlara baktığımızda babasının ayakkabısını eşiğe çivilemek, sofrada pilava kaşık saplamak, ev içinde huzursuzluk çıkarmak, durduk yere küsmek, bıyık bırakmak eve zamanında gelmemek, kendisinden beklenen işi yapamamak gibi davranışlar sergiler. Bunun yanında kızların yapmış oldukları davranışlar ise hırçın tavırlar içine girme, iş yapmama, bir işi yaparken sert hareketlerde bulunmak, tepki olarak Allah'ın canını almasını, kendisini bulunduğu ortamdan kurtulmasını söyler, bulaşıkları sert bir şekilde yıkamak, gibi davranışlar sergiler(Bakırcı, 2018: 8)

Baskil ilçesinde evlenmek isteyen gençler, evlilik isteklerine doğrudan kendileri ailelerine söyleyememektedir. İsteklerini ya dolaylı yoldan ya da akrabaları vasıtasıyla ailelerine bildirmektedirler. Gençlerin ailelerine direkt söyleyememesi ayıplanma hissi ve saygıdan kaynaklanmaktadır (K.K.18).

Baskil ilçesinde evlenmek isteyen genç, tavır ve hareketleriyle de evlenmek istediğini ailesine belli etmektedir. Anne ve baba bu durumu fark eder. Yine akrabalar vasıtasıyla bunu öğrenmek ister, sevdiği var mı yok mu diye sorulur, aile ona göre bir yol çizilmektedir (K.K.17, K.K.19, K.K.20).

Yörede sevdiği olup evlenmek isteyen genç, kendisine yakın gördüğü bir büyüğüne örneğin dayısına durumunu izah eder. Dayısı babasının yanına gider ve yeğeninden bahseder, yeğenin askerliğini yaptığını varsa işinin olduğunu ve artık evlenme zamanını geldiğini vurgular. Ardından yeğenin evlenme isteğini dile getirilerek babayı harekete geçirir (K.K.27).

Evlilik çağına gelen kız ve erkek ailesine çeşitli tavırlarla evlenmek istediğini belli eder. Erkekler sinirli haller, ergenlik dönemi gibi dik başlılık gösterme, pilava kaşık saplama, giyimine kuşamına dikkat etme, sık sık tıraş olma, ayna karşısında daha fazla durma süslenme, yapması gereken bir işi yarım bırakma, anne ve babasıyla birlikte yemek yememe gibi davranışlar sergiler. Kızlar ise toplum ve aile yapısı neticesinde daha sakin içine kapanık bir hal alır, bulaşıkları sert yıkama, aksilik çıkarır, çeşmeye su getirmeye gitmez, yemek yapmama gibi hareketlerle tavrını ortaya koyar. Ancak günümüzde bu durum pek yoktur. Evlenmek isteyen genç, kız ve erkek evlilik isteklerini rahatlıkla ailelerine söyleyebilmektedirler (K.K.7, K.K.13, K.K.15, K.K.22, K.K.27).

1.1.2.4.Evlilik Öncesi

Toplumumuzda geleneksel kültürde evlilikler görücü usulü ile yapılır. Görücü usulü evlilikte uygulanması gereken bir takım eylemler vardır. Bunlar; damat ya da gelin seçimi, görücülük, kız isteme, söz kesimi ve nişandır (Artun, 2005: 151). Evlilik öncesi, evliliğe hazırlık aşamasıdır.

1.1.2.4.1. Gelin-Güvey Seçimi

Görücülük, görücüye çıkma adı da verilen gelin-güvey seçimi erkek çocuğunu evlendirecek olan aile büyüklerinin ilk olarak yakın çevresinden başlayarak ailelerine yakışacak kız aramaya başlarlar. Bu arayışa çıkmadan önce erkek çocuğunun istediği ailesinin de görmesini istediği biri varsa ilkin oraya gidilir. Daha sonra diğer adaylar değerlendirilir. Olumsuz bir cevap alınacağı yerlerden vazgeçilir başka adaylara bakılır. Geleneksel toplumumuzda bu şekilde olan görücülük yöreden yöreye farklılık göstermektedir. Ancak genel hatlarıyla bu şekildedir (Örnek,2000: 190–191).

Görücülük devam ederken aday seçimi sırasında kız ve erkekte aranan bazı özellikler vardır. Kız ve erkeğin yaşı, fiziksel özellikleri, karakteri, beceri ve eğitim durumu gibi özellikleri göz önünde bulundurulur. Bunlar Anadolu’da da bu şekildedir. Kız ve erkeğin iş görebilmesi, temizlik, büyüklere saygı, düzen gibi özellikleri göz önünde olmuştur (Altun, 2004: 239).

Baskil ilçesinde, gelin-güvey seçimi yapılırken bazı özellikler aranmaktadır. Bu özelliklere baktığımızda her iki ailenin de akıl ve ruh sağlığına dikkat edilir (K.K.17).

Damat ve gelin adayının dinine bağlı, ahlaklı, ailelerine bağlı olması beklenir (K.K.17, K.K.19).

Damat ve gelin adayının fiziksel özelliklerine de dikkat edilir. Gelin adayının damattan çok kısa olmamasına dikkat edilir. Gelin adayının damat adayına yakışacak düzeyde güzel, damat adayının da gelin adayına yakışacak düzeyde yakışıklı olmasına dikkat edilir (K.K.18).

Baskil ilçesinde damat adayının, içki, kumar gibi kötü alışkanlıklarının olmaması gerekir. Ailesini geçindirebilecek bir iş sahibi olması gerekir. Aynı zamanda askerliğini yapmış olmalıdır (K.K.23, K.K.24, K.K.25).

Baskil ilçesinde gelin adayı için aranan özelliklere baktığımızda genel olarak iyi huylu, becerikli, eli işine yatkın, ailesini evini çevirebilecek kabiliyete sahip olması beklenir (K.K.20, K.K.21).

1.1.2.4.2. Kısmet Açma

Toplumumuzda olduğu gibi Baskil yöresinde de evlenme yaşı gelmiş, ancak evlenemeyen yaşı geçmiş kızların kısmetlerinin kapalı olduğuna inanılır. Bu anlamda kızların kısmetlerinin açılması evlenip bir aile sahibi olmaları için bir takım uygulama ve inanmalar vardır.

Baskil ilçesinde kısmet açma ile ilgili dini nitelikteki uygulama olarak; hocalara gidilip, muska yazdırılır. Yörede bulunan türbe ve ziyaretlere gidilerek, kısmet açılması için dilekte bulunulur (K.K.4, K.K.5, K.K.6, K.K.17, K.K.21).

Baskil ilçesinde bulunan Hacı Hasan Baba Türbesinde türbe yanında bulunan dut ağacına bez bağlanılarak kızın kısmetinin açılacağına inanılır. Yine bu türbede yapılan bir başka uygulamaya göre, türbenin arka tarafındaki duvarda bulunan oyuklara yerden alınan taş yapıştırılmaya çalışılır, dilek dilenir. El taştan çekildikten sonra taş yapışık kalırsa dileğin olacağına inanılır (K.K.17, K.K.18, K.K.25, K.K.27).

Yörede evlenen çiftin nişanında, gelinin kesilen kurdelesinden bir parça alınarak kısmetinin açılmasını istedikleri kıza verilir (K.K.17).

Yörede bir başka inanışa göre de evlenen gelinin ayakkabısının altına evlilik çağı gelmiş kızların isimleri yazdırılır. İsimleri silinen kızların kısmetlerinin açılacağına inanılır (K.K.11, K.K.13, K.K.14).

Yörede, gelinin ayakkabısı içine gelinin aile bireyleri arasından biri para koyar. Bu parayı gelin ayakkabısını çıkardığı zaman, parayı içinden çıkararak kişinin kısmetinin açılacağına inanılır (K.K.1, K.K.7).

Yörede kadere iman hâkimdir. Allah nasip ederse olur, olmazsa beklenilir. (K.K.27)

1.1.2.4.3. Görücülük/Kız isteme

Evlilik işine başlama kız bakma, kız arama, soruşturma ile başlar. Erkek çocuğunu evlendirmek isteyen aileler, yakın çevrelerinden başlayarak çocukları için uygun eş arayışına girerler. Bu arayışa yakın akrabaları da katılır. Onların yardımıyla görücüye giderler (Örnek, 2000: 190).

Kız bakmaya giden erkek tarafının yakınları kızını beğendikten sonra erkek tarafının aile büyükleri kızını istemeye giderler. Kız istemeye giden erkek tarafının aile büyükleri yanlarına her iki ailenin de ortak tanıdığı biri ya da kız tarafını tanıyan bir tanıdık ile kız evinde giderler. Görücülükte kızını arayıp bulma işini kadınlar yapar. Kız isteme kısmına geçildiğinde erkekler devreye girerek kızını istemeye giderler. Kız istemenin de bir adabı olduğundan kız istemeye gidilen gruptan en büyük kişi Allah'ın emri peygamberin kavliyle kızınız Ayşe'yi oğlumuz Ahmet'e istiyoruz diyerek kız tarafından kızını ister (Artun, 1996:25).

Kız isteme işlemi bittikten sonra, söz kesme kısmına geçilir. Söz kesim işlemi daha kalabalık olur. İki ailenin büyükleri de davet edilir. Bu davetliler huzurunda istenen kız ve erkeğin söz yüzükleri takılır. Varsa eğer başlık ve hediyeler konuşulur, söz kesilmiş olur (Karakaş, 2005: 44).

Baskil yöresinde evlilik çağına gelmiş olan erkek, evlenme isteğini ailesine iletir ya da hal ve hareketleriyle belli eder. Durumu anlayan aile büyükleri önce oğullarının bir sevdiği, istediği biri var mı yok mu öğrenilir. Bu duruma göre eğer sevdiği yoksa aile bireyleri aramaya başlar. Arama işi genel olarak aile bireyleri ve akrabalar

vasıtasıyla gerçekleşir. Aile bireyleri oğulları için aradıkları eşin kendi ailelerine yakışacak, güzel, becerikli, hünarlı biri olmasına dikkat ederek aramalara başlanır. Arama işi yapılırken yakın akrabalar veya kız tarafını tanıyan kişilerden aile hakkında, kızı hakkında bilgiler alınır. Herhangi bir sıkıntı yaratacak durum yoksa erkek tarafından anne, kız kardeş ve yakın akrabalarından biriyle kız tarafına misafirlik bahanesiyle kızı görmeye gidilir. Burada kız tarafı gelen ailenin niyetini anlamıştır. Ona göre kız tarafı hizmet eder, misafirleri ağırlar. Erkek tarafı da dikkatlice kızın hal ve hareketlerini, konuşmasını, oturup kalkmasını, yürümesini, herhangi bir engelinin olup olmadığını kontrol ederler. Ardından kadınlar tarafından beğenilen gelin adayı, erkek tarafının erkeklerine iletilir. Baba da kabul eder uygun görürse damat adayının fikri sorulur. Ortak karar alındıktan sonra, kız tarafına telefon açılır. Hayırlı bir için geleceklerini iletirler. Bu vesileyle kız ve erkeğin de birbirlerini görmesi sağlanır (K.K.1, K.K.11, K.K.19, K.K.20, K.K.21, K.K.23, K.K.27, K.K.28, K.K.29, K.K.30).

Dünürlüğe gitmeden önce haberleşip uygun bir gün seçilir. Aileler ona göre hazırlıklarını yaparlar. Dünürlüğe giderken erkek tarafından söz sahibi yakın akrabalarla gidilir, damadın babası, annesi, amcası, dayısı vb. yakın akrabalarıyla gidilir. Misafirlikte ağırlanıp, sohbet muhabbet edildikten sonra damat tarafından bir aile büyüğü söze girer “Allah’ın emri Peygamber’in kavli ile kızınızı oğlumıza istiyoruz” diyerek kızı aileden isterler. Kız tarafı erkek tarafını tanımıyor ve araştırma gereği duyuyorsa, düşünmek için damat tarafından müsaade isterler. Bu sırada misafirlere ikramlar sunulur, ikramları sunan gelin adayı erkek tarafından görmeyenler tarafından görülür. Son olarak kız tarafı damat tarafını uğurlarken “hayırlıysa olur, kızımıza soralım, büyüklerimize danışalım” diyerek damat tarafını uğurlar (K.K.1, K.K.11, K.K.19, K.K.20, K.K.21, K.K.23, K.K.27, K.K.28, K.K.29, K.K.30).

Erkek tarafının kız tarafına gitmeden evvel araştırma yaptığı gibi, kız tarafı da erkek tarafını tanımıyorsa eğer, onlarda gerekli araştırmayı yapar. Erkek tarafının ailevi yapısını, maddi, manevi durumunu, oğullarının işini, çevreden tanıdıklar vesilesiyle kötü alışkanlıklarının olup olmadığı araştırılır. Bir zaman sonra erkek tarafından biri kız tarafını arayarak kararları sorulur. Eğer karar olumsuzsa kız tarafından “ nasip değilmiş, kader değilmiş, kızımız küçük, üniversite okuyorsa okulu var, sevdiği var şeklinde ifadelerle erkek tarafına iletilir. Eğer karar olumluysa bu da erkek tarafına iletilir ve gelmeleri istenir. Erkek tarafı söz kesme için gerekli hazırlıkları yapar ve aileye haber

gönderilerek hazırlıklara başlar (K.K.1, K.K.11, K.K.19, K.K.20, K.K.21, K.K.23, K.K.27, K.K.28, K.K.29, K.K.30).

1.1.2.4.4. Söz Kesme/ Şerbet İçme/ Başlık

Kız isteme töreninden sonraki iş söz kesmedir. Dünür olan aileler anlaşmış bir şekilde daha kalabalık bir davetli grubuyla söz kesme törenine gidilir. Söz kesme karşılıklı anlaşma anlamına gelir. Aileler söz kesildikten sonra başlık parası ve takılacak hediyelerin miktarı belirlenerek söze bağlanır(Örnek, 2000: 191).

Kız isteme merasiminde kızın verilmesi kesinleştiği zaman artık söz kesilir. Gelin tarafı söz bohçası verir. Erkek tarafı da kız tarafına nişan elbisesi, çorap, ayakkabı, gecelik ve çeyiz için eksikler tamamlanır. Erkek tarafı da kız tarafından evlerindeki sayıya göre bohça talebinde bulunurlar. Söz kesildikten sonra karşılıklı olarak bohçalar verilir. Böylece söz kesilmiş olur. Orada bulunan misafirler kız ve erkek babasına “hayırlı olsun” gibi iyi dilek ve temennilerini ileterek kutlarlar. Söz kesildikten sonra kız ve erkek odada bulunan büyüklerinin ellerini öper. Büyüklerden biri de kızın veya erkeğin eline para sıkıştırır. Söz kesme merasimi sonunda nişan için konuşularak tarihi ayarlanarak dağılırlar (Artun, 1998:25).

Baskil ilçesinde söz kesme merasimine, kız isteme merasimine göre daha kalabalık bir şekilde gidilir. Erkek tarafı söz kesmeye giderken beraberinde çeşitli hediyeler, söz yüzüğü, şeker, çikolata, çiçek, giyim eşyası gibi hediyeler götürür. İlerleyen saatlerde aile büyüklerinin biri tarafından söz yüzüğü takılır, hayır dualar ve temenniler edilir (K.K.1, K.K.11, K.K.17, K.K.18).

Baskil ilçesinde söz kesildikten sonra şerbet, tatlı türünden şeyler ikram edilir. Bu arada da her iki aile büyükleri tarafından nişan, düğün tarihleri, çeyiz listesi belirlenir. Ortak bir karar alınır. Böylece söz kesimi, şerbet içme töreni sona erer(K.K.1, K.K.11, K.K.17, K.K.18).

Baskil ilçesinde başlık parası günümüzde önemini kaybetmiştir. Aileler çocuklarının satılık olmadığını bu nedenle bir değer biçilip başlık parası türünden bir karşılık alınmamaktadır. Ancak bazı köylerde aile yakınlarının, kızın üstünde emeği olan denilebilecek dayı, amca vb. kişilerin gönlü hoş olsun diye bir miktar para, hediye vs. verilmektedir (K.K.1, K.K.11, K.K.17, K.K.18).

1.1.2.4.5. Nişan

Söz kesme işleminden sonraki aşama nişandır. Nişan belirlemek, belirti, belli etmek anlamlarına gelmektedir. Karşılıklı anlaşılan çiftler, bu mutluluklarını çevresindekilerle paylaşmak ister. Çevredekilerde bu durumdan sonra nişan yapmış olan kız ve erkeğe talip olmazlar. Çiftler nişandan sonra düğün için hazırlıklara başlarlar (Aksoy, 2007: 110-111).

Evliliğe giden yolda bir araya gelen gençlerin nişan töreni, genel olarak kız evinde veya kız evinin uygun bulunduğu bir yerde yapılmaktadır. Nişan töreninde kız ve erkeğin ailede saygın kişileri tarafından yüzükler takılır. Kız ve erkek tarafı geline hediye olarak çeşitli takılar takarlar. Nişan töreni geleneksel diyebileceğimiz kesimde, kadın ve erkekler ayrı yerlerde eğlenerek tören yapılır. Ancak salonda yapılan törenlerde ise birlikte eğlenerek tören kutlanır. Bunun yanında nişan törenini, mevlitli yapanlarda bulunmaktadır. (Artun 2005:155).

Baskil ilçesinde nişan töreni aile bireylerinin ve akrabalarının katıldığı bir törendir. Bu tören kız tarafında yapılmaktadır(K.K.11, K.K.13).

Nişan töreninden önce gelin, damat, gelinin ve damadın annesi, kız kardeş vb. kişilerle nişan alışverişine çıkılır. Bu alışverişte gelin ve damada nişan elbise alınır. Nişan takılacak altın eşyalar alınır (K.K.1, K.K.7, K.K.11).

Nişan töreni kız evinde yapılır, nişana gelen davetliler ayrı ayrı yerlerde oturur. Erkekler ayrı bir odada otururken kadınlar, ayrı bir odada çalgı ve müzik eşliğinde oynayıp eğlenirler.

Nişan töreninde eğer söz kesimi sırasında yüzük takılmadıysa, aile büyüklerinin biri tarafından nişan yüzüğü takılır. Gelin damadın anne ve babasının elini öper, artık damadın ailesinden biri kabul edilir. Ardından nişan takıları takılır, misafirlere kuru pasta, şerbet ikramı yapılır (K.K.1, K.K.11).

Baskil ilçesinde nişan töreni genel olarak evde yapılmakla birlikte, maddi durumu iyi olan aileler nişan törenini de düğün salonlarında yapabilmektedirler. Bu törenler çalgılı olanlar olduğu gibi mevlitle nişan törenleri de yapılmaktadır (K.K.1, K.K.11, K.K.18, K.K.23).

Baskil ilçesinde düğünden birkaç hafta önce resmi nikâh kıyılır. Ardından dini nikâh kıyılır. Dini nikâhın kıyım zamanı çevredekilere duyurulmaz. Söylenmemesi,

dışarıdan gelebilecek kötü sihir ve büyülere karşı korunmak amaçlıdır. Dini nikâh sırasında odada bulunacak kişiler genel olarak; damat, gelin, damat ve kız tarafından birer şahit ve hoca dışında kimse olmaz(K.K.1, K.K.11).

Baskil ilçesinde dini nikâh kıyılmadan önce, erkeğin evlenirken kadına vereceği ve kadının hakkı olan, altın gümüş veya her hangi bir mal olarak tanımlanan “mehir” konuşulur. Mehir parası olarak da adlandırılan bu gelenek, evlenecek olan kızın sigortası olarak düşünülmektedir. Evlilikten sonra olası bir boşanma sonucu geline verilecek bir değerdir (K.K.11, K.K.18, K.K.23).

1.1.2.4.6. Nişanlılık

Nişanlılık dönemi kız ve erkeğin evlenmeden önce birbirlerini daha iyi tanıma fırsatı bulabilecekleri dönemdir. Bu süreçte çiftler evlilik için hazırlıklarını tamamlarlar. Nişanlılık dönemi, bir takım adetlerin olduğu bunların da uygulandığı dönemdir (Karakaş,2005:59).

Nişanlılık süresinin belirli bir zamanı bulunmamaktadır. Bu süre her iki ailenin durumuna bağlıdır. Ailelerin ekonomik durumları bu konuda önemlidir. Aynı zamanda ölüm, hastalık gibi istenmeyen olayların olması bu süreyi uzatabilmektedir. Nişanlı olan çiftlerin bu süreçte görüşmeleri birlikte düğün hazırlıklarını yapması kentsel bölgelerde doğal karşılanırken, kırsal kesimde nişanlıların birbirlerini görmelerinin zor olduğu, görüşme olacaksa eğer her iki tarafın da rızası alınarak ve yanlarında birinin olması ile gerçekleşmektedir (Örnek, 1995: 194).

Baskil ilçesinde eskiden nişanlı olan gelin ve damat birbirlerini görmezmiş, ancak günümüzde nişanlı olan gelin ve damat rahatlıkla görüşebilmektedirler (K.K.17, K.K.18, K.K.23).

İlçede damat kız evine gittiği zaman çeşitli hediyeler alır, eli boş gitmez kız evine (K.K.1).

Baskil ilçesinde bayramlarda kız evi erkek evine gitmez, erkek evi kız evi ziyarete gider. Aynı zamanda bayramlarda aileler de birbirlerine hediyelerde bulunurlar (K.K.17,K.K.18).

Toplumumuzda her yerde olduğu gibi Baskil ilçesinde de nişanlılık, düğünden önceki son evredir. Aileler ve çiftler bu dönemde birbirlerini daha iyi tanır ailevi bağlar daha çok yerinde oturur.

1.1.2.5.Düğün

İnsanoğlu yaşamında üç önemli evre bulunur. Doğum, evlilik ve ölümdür. Çiftlerin bir araya gelerek sosyal yapı içinde aile olabilmesi için, evlilik kurumunun toplum hayatında çok önemli bir davranış kalıpları vardır (Aksoy, 2007: 114).

Düğünün amacı, çiftlerin bu mutlu gününü çevresindekilerle kutlayıp paylaşmaktır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de ailelerin mutluluklarını anlatan törenlerden biridir. Her toplum kendi kültürel değerleri içinde, kendi kural ve kalıplarına göre düğün törenini gerçekleştirir(Altun, 2004: 92).

İnsan hayatında üç önemli geçiş evrelerinden biri olan evlenme, düğün ile gerçekleştirilmektedir. Düğün içinde bulunduğu kültürel özelliklere, geleneklere bağlı bir şekilde yapılır. Resmi nikâhtan sonra resmiyet kazanan evlilik, düğün ile de çevredekilerin onayına sunularak kutlanır. Bu nedenle düğün, toplum önünde evliliği geçerli kılmak ve kutlamaktır (Örnek, 1995: 93).

Düğün tarihi, her iki alenin ortak bir karara varmasıyla belirlenir. Bu tarih çeşitli nedenlerle uzayabilmektedir. Askerliğini yapmamış olan erkeğin beklenmesi, çeyiz işlerinin tamamlanmaması, maddi olarak hazır olamama gibi nedenlerle bu tarih uzayabilmektedir. Anadolu'da düğün tarihi konusunda genel olarak maddi kaynaktan dolayı sonbahar mevsimi ele alınmaktadır. Sonbaharda harman işlerinin bitmesi, kış hazırlıklarının sağlanması, yayladan bulunanların dönmesi ve masrafların karşılayabilecek ekonomik rahatlığa kavuşulması bu konuda etkin bir nedendir (Boratav, 2003: 176).

Toplumumuzun her yerinde olduğu gibi Baskil yöresinde de düğüne davet şekilleri vardır. Geçmişten günümüze değişen bir davet şekli. Eskiden köylerde yapılan düğünlerde düğünü olan aileler, yakın akraba, komşu ve tanıdıklarının evlerini, kapıkapı gezerek düğün gününü söyleyip şeker ve ya ceviz ikram ederek davet ederlermiş. Günümüzde ise yakındaki eş dost, akrabaya davetiye gönderilerek davet edilir. Uzaktaki misafirleri telefonla arayarak düğüne davet edilir (K.K.1, K.K.7, K.K.19, K.K.20).

Baskil yöresinden düğün günü ile ilgili inançlarda mevcuttur. Eskiden düğün genel olarak Perşembe, Pazar ve pazartesi günleri yapılmaktadır. Özellikle Salı, Çarşamba ve Cuma günleri düğünün uğursuz olacağına inanılmaktadır. Günümüzde düğün günü olarak hafta sonu olması, düğüne çağrılacak misafirlere kolaylık olması için cumartesi ve Pazar günleri yapılmaktadır (K.K.19, K.K.20).

Baskil yöresinde, düğün öncesi gelinle birlikte, düğün öncesi düğüne hazırlık anlamında alışverişe gidilir. Alışverişe gelinin yakınlarından biri de olur (K.K.17).

Baskil yöresinde damat tarafı, gelinin yakın akrabalarından, gelin üzerinde emeği bulunan kişilere para verilir. Bu kişiler genel olarak amca, dayı, kız kardeştir (K.K.19).

Baskil yöresinde, düğünün yapılacağı gün köyde ve ya civarda taziye, cenaze gibi bir durum varsa düğün çalgılı yapılmayıp, mevlitli düğün yapılmaktadır (K.K.1, K.K.11, K.K.19).

Baskil yöresinde günümüzde önemini yitirmiş olan “ süt parası” adı altında gelinin annesine bir miktar para verilir. Ailenin maddi durumuna göre değişebilir bu paranın miktarı bazı köylerde “beşi bir yerde” adı verilen altın verilir (K.K.20, K.K.21).

Baskil yöresinde iki bayram arasında düğün yapılmaz (K.K.19).

Baskil ilçesinde düğünden birkaç gün önce düğün ekmeği yapılır. Keçiler kesilir düğün yemeği kavurma yapılır. Evlerde yapılan ev yemekleri yapılır (K.K.9, K.K.11, K.K.19).

Baskil yöresinde düğün ekmeği yapılırken yabancı biri ekmeğin başına gelip ekmek isterse verilmez parayı indirir ekmeği alır (K.K.19).

Baskil yöresinde damat tıraşı düğün günü damat ve erkek arkadaşları ile toplanıp işi bilen biri tarafından yapılır. Damat tarafından bahşış verilir (K.K.22).

Baskil yöresinde düğün günü gelin evine yüksek bir yere bayrak dikilir. Bayrağın dikilmesinin sebebi düğün evinin belli olmasıdır. Damat tarafı gelini almaya geldiği zaman o bayrağı alır gider (K.K.1, K.K.19, K.K.29).

Baskil yöresinde düğün günü davul, zurna, klarnet gibi çeşitli müzik aletleri ile oyun havaları çalınır, gelen misafirler oyun havaları eşliğinde oynayarak eğlenirler (K.K.9, K.K.10, K.K.15, K.K.22).

Baskil yöresinde eskiden düğün eğlencesi çerçevesinde, damadın arkadaşları çeşitli eğlenceler düzenlerler. Onlardan biri şu şekildedir; damadın arkadaşları bir araya gelerek damadın damat tıraşının yapılacağı yönünde etrafa haber salarlar. Damat orta bir yere alınarak etrafına damadın arkadaşları, eş dost akraba, misafirler toplanır. Damat tıraş olmak üzere bir tabure üzerine oturtulur. Tıraş malzemeleri sözde berber olarak ilan edilen damadın yakın arkadaşlarından biri tarafından çıkarılır. Tıraş fırçası yerine süpürge, jilet yerine dere, tıraş sabunu olarak ise siyah kazan altındaki siyah is, kül kullanılır. Kazan altındaki is damadın yüzüne fırça ile sürülür, orak biçimindeki dere ile tıraş ediliyormuş süsü verilerek eğlenilir (K.K.22).

Baskil yöresinde takı merasimi düğün sonunda gerçekleşir. Eskiden altın ve para yerine ailenin maddi durumuna göre bir teneke buğday, bir teneke arpa. Maddi durumu iyi olanlar bir keçi ve ya bir koyun hediye ederler. Günümüzde genel olarak altın ve para takılmaktadır (K.K.1, K.K.11, K.K.12, K.K.17, K.K.19).

Baskil yöresinde eskiden düğün salonu olmadığı için düğünler genel olarak düğün sahibinin evinin önünde yapılmaktadır. Köylerde de aynı şekilde evlerde yapılmaktadır (K.K.1, K.K.11).

1.1.2.5.1. Çeyiz

Arapça kökenli ‘cihaz’ kelimesinden gelen çeyiz, evlenen gelinin sandık eşyasının bulunduğu, baba evinden götürdüğü eşyalarıdır. Türk toplumunda kız çocuğu olan aileler, çocukları daha evlilik çağına gelmeden çeyiz hazırlıklarına ellerinden geldiğince hazırlıklara başlarlar. Çeyiz eşyaları içinde yastık kılıfı, yatak örtüsü, çeşitli el emeği göz nuru yazmalar, örtüler, çoraplar bulunur. Ailelerin maddi durumuna göre çeyiz çeşitlilik kazanabilmektedir. Yatak, yorgan, kilim çeşitli mutfak eşyaları da çeyiz içinde olabilmektedir. Geçmişte bu şekilde hazırlanan çeyizlikler içine günümüzde çeşitli elektronik aletler de girmiştir. Hazırlanan çeyizi sergileme, Anadolu’da karşımıza çıkmaktadır. Eve davet edilen misafirlere hazırlanan çeyizlikler gösterilir. Genç kızlar örgülerin modellerini kendilerine örnek olarak alırlar (Başçetinçelik, 1998: 167; Artun, 2005: 157-158).

Baskil yöresinde çeyiz, yörede kız çocuğu olan aileler çeyiz hazırlıklarına çok önceden başlarlar. Ailenin maddi durumuna göre çeyize katkıda bulunurlar. Çeyiz içinde genel olarak yatak, yorgan, yastık kılıfı, yatak örtüsü, çeşitli nevresimler, dantel el işi örgüleri, yazma, lif, seccade gibi eşyalar bulunur. Hazırlanan çeyiz düğünden önce kız evi tarafından açılarak eksiklikler tamamlanır. Daha sonra erkek tarafının hanımlarına da haber verilerek çeyiz serilir. Çeyizi görmeye gelenlerde yanlarında bir takım hediyeler getirirler. Böylece çeyiz daha da çeşitlilik kazanır hazır hale getirilir. Eskiden çeyiz serme kız evinde yapılırken günümüzde çeyiz serme olayı ayrı eve çıkan gelin ve damadın evinde yapılır. Misafirlere yakın çevredekilere gösterilir (K.K.1, K.K.3, K.K.5, K.K.7, K.K.11, K.K.13, K.K.14, K.K.17, K.K.19).

Baskil yöresinde çeyiz eşyalarının içinde bir de gelinin gelin sandığı bulunur. Çeyiz sandığının içinde el işi yazmalar, örtüler, havlular yanında birde yiyecek konulur.

Gelinin annesi tarafından çerez ve kızartılmış tavuk konulur. Gelin ve damat gerdekten önce yerler (K.K.1, K.K.11, K.K.19).

1.1.2.5.2. Kına

Kına, düğün öncesi yapılan en önemli düğün eğlencesidir. Kına gecesi kız evinde yapılmaktadır. Geleneksel toplumumuzda kınanın önemi büyüktür, muhakkak yapılması gereken bir eğlencedir (Soylu, 1987: 367).

Kına gecesinde kına yakılırken, gelin ve damadın avucuna altın konulmaktadır. İnanışa göre avuca konulan altın kısmet içindir, aynı zamanda çiftleri kötülüklerden koruyacağına inanılmaktadır. Kına gecesinde gelinin başına al yazma örtülerek yüzü kapatılır. Al yazma örtmesi al basmasından korunmak içindir. Yüzünün kapatılması da dış etkenlerden kaynaklı, kötülük ve nazarlardan korunmaktır. Anadolu'da bazı köylerde gelin ve damat kına öncesinde iki rekât namaz kılmaktadır. Bu da eski Türk inanç sistemiyle İslamiyet'in nasıl iç içe olduğunun göstergesidir(Artun,1998:4-28).

Yurdumuzun hemen her yöresinde kına gecesi, düğünden önceki gün yapılmaktadır. Kına gecesi gelinin anne evindeki son gecesidir bu nedenle oldukça hüznüldür. Gelinin eline, ayağına ve başına kına gecesinde kına yakılarak, gece boyunca maniler, türküler söylenerek gelin ağlatılır. Kına gecesine damat evinden misafirlerde katılır. Onlara çeşitli şakalar yapılarak cezalar kesilir. Kına gecesi sadece gelin ve damat tarafının kadınları arasında yapılan bir eğlencedir. Gelinin kız arkadaşları da kınaya katılarak arkadaşlarının bu mutlu gününde yanında olur, onunla oynayıp eğlenirler. Kınayı erkek evi getirerek kız evine verir, kız evi kınayı yoğurarak hazır hale getirir. Damat evinden getirilen çerezlerle beraber dağıtılır. Bazı yörelerde erkek evinde oğlan kınası da yapılmaktadır. Erkeğin serçe parmağına kına yakılarak türküler söylenip gelen arkadaşları ile eğlenirler. Bazı yörelerde de kınaya iki taraf da katılır. Ancak kadınlar içeride kendi aralarında eğlenirken, erkekler dışarıda eğlenir(Karakaş, 2005:54).

Baskil yöresinde kına gecesi, düğünden önceki gün akşam yapılır. Kına gecesi gelin evinde yapılan düğün eğlencesidir. Kına gecesine katılan kadınlar ellerine kına yakarlar (K.K.1, K.K.11, K.K.15).

Baskil yöresinde kına gecesi gelinin ailesiyle son gecesi olması yönünden oldukça hüznüldür (K.K.17, K.K.23).

Baskil yöresinde kına gecesini düzenleyen kız tarafıdır. Eskiden damat tarafı gelin tarafına kınadan önceki gün, kına yemeği için keçi ve koyun getirir. Gelen misafirlere yemek verirler (K.K.19).

Baskil yöresinde kına gecesi gelin tarafında uygun görülen bir yerde yapılır. Ailelerin maddi durumuna göre salon tutularak da yapılır. Eskiden genel olarak gelin evinin bahçesinde uygun bir yerde yapılır. Kına gecesinde gelin ve damat kına alanına çayda çıra eşliğinde gelir. Gelinin kız arkadaşları ellerindeki mumlarla gelin ve damadın etrafında oynayarak alana gelirler. Gelin ve damat alanda oturacaklara yere kurulurlar. Çayda çıra eşliğinde gelen kızlar ellerindeki mumlar ve kına ile dönerler. Gelinin başı al yazma ile kapalı erkeğin sırtında yeşil yazma bulunur. Kına damat ya da gelinin bir yakını tarafından yakılır. Kına yakılırken yurdumuzun her yerinde görüldüğü gibi Baskil yöresinde de gelin adayı avucunu açmaz damadın annesi altın koyar avucuna ve kına yakılır. Erkek eskiden bu uygulamaya pek katılmazken günümüzde erkekler de serçe parmağına kına yakılmasına müsaade etmez erkeğe de gelin tarafından altın takılır ve kına yakılır (K.K.1, K.K.3, K.K.5, K.K.7, K.K.13, K.K.14, K.K.27, K.K.28).

Baskil yöresinde kına gecesi, kına tepsisi gezdirilir misafirlere bu tepsiye gönüllerinden ne koparsa para atarlar bu toplanan para geline verilir (K.K.1, K.K.19).

Çayda çıra türküsü Elazığ ile bütünleşmiş ve Elazığ ilçeleri düğün törenlerinde söylenip oynanan bu türkünün hikâyesi şöyledir: Türklerin Orta Asya göç etmesi sırasında bir Türk boyu Harput'a gelir ve oraya yerleşir. Boy beyinin oğlu Harput yöresindeki başka bir boyun kızına âşık olur. Bu iki kabile arasında bir dere akmaktadır ve âşıklar geceleri çıra (meşale) yakıp birbirilerine işaret ile sevgilerini anlatmaya çalışırlar. Daha sonrasında görücüler gönderilerek boy beyinin kızı istenir. İki kabile arasında kızları verilerek dostlukları başlamış olur. Düğün hazırlıkları başlar ve kırk gün kırk gece düğün yapılır ve yenilir içilir. Düğün alayı gelini alıp döndüğü sırada gelin at üzerindedir ve atın ürkmesi ile birlikte gelin derenin azgın sularına düşer ve kaybolur. Aramalar başlar ama ne yazık ki gelin bulunamaz. Damat ise geceleri de dâhil olmak üzere uzun zaman aramaya devam eder ve ararken ağıtlar yakarak şöyle der (Elazığ İl Yıllığı, Elazığ 1973).

Çayda çıra yanıyor
Humar göz uyanıyor
Fital çifte yara bir
Yürek mi dayanıyor

Çayda çıra yaz çıra
Yanıyor sıra sıra
Yârim keklik ben şahin
Everdim ardı sıra

Çayda çıra yanıyor
Ay tutulmuş sanıyor
Yavaş yürü usul bas
Engeller uyanıyor

Çayda çiralar yakın
Çıkın yoluna bakın
Hak nazardan saklasın
Nazar değmesin sakın.

Çayda çiralar yine
Yandılar döne döne
Bahtlı çıra seni
Ayda yılda bir güne

Çayda çıra geline
Kına yakın eline
Nazar değmesin sakın
Has bahçenin gülüne

Çayda çıra yakarım
Yar yoluna bakarım
Bir yüz görümlüğüne
Beşibirlik takarım.

Çayda çiralarım var
Gizli yaralarım var

Eller al yeşil giymiş
Benim karalarım var.

Çayda çıra yanıyor
Engeller uyanıyor
Çözme tabip yaramı
Al kana bulanıyor

Yanar çayda çırallar
Kızlar oyun sıralar
Gelin hanım gelirse
Tefçi toplar paralar

Şeklindedir. Kına gecesinde misafirler çayda çıra dan başkaElazığ yöresine ait halk oyunlarıyla eğlenirler. Çayda çıra dışında kına gecesinde kına yakılırken söylenen türküler vardır. Bunlardan bir tanesi şu şekildedir:

Kınayı getir ane
Parmağın batır ane
Bu gece misafirim
Yanında yatır ane

Sıra sıra çeperler
Çeperde su serperler
Irak yoldan geleni
Terli terli öperler. K (5)

Şeklinde türküler söylenip, oyunlar oynanır gecenin ilerleyen saatlerinde kına gecesi son bulur misafirler dağılmaya başlar. Düğüne gelmeyecek olanlar takılarını kına gecesinden geline veya aile büyüklerine vererek tebrik eder ve gece sona erer(K.K.5, K.K.6).

1.1.2.5.3. Gelin Alma

Kına gecesi gerçekleştiğinin ertesi gün gelin alma günü olur. Gelin alma günü, düğünün 3. veya 4. günü gerçekleşir ve bugün ise genellikle pazar gününe denk gelir. Pazar gününün sabahında oğlan evinde gelin alma hazırlıkları ve kız evinde de gelini çıkarma hazırlıkları başlar. Oğlan evi aileye yeni bir üye katılacağı için heyecanlı bu yüzden evlerinde eğlence hali mevcuttur, kız evi ise kızlarını evlerinden uğurlayacağı için üzgündür bu yüzden kız evinde sessizlik vardır. Daha sonrasında oğlan evi davul zurna eşliğinde konvoy halinde ve eğlenerek kız evine doğru yola çıkarlar. Kız evine geldiklerinde ise kız evinin önünde oyunlar oynar, halay çekerler ve kız evinden herhangi biri bu oyunlara katılmaz. Bazı yörelerde ise kız evine konvoy halinde gelen damat evine kız evi bazı oyunlar yapar ve zorluklar çıkarır. Gelin alıcılar geldikten sonra da kız evinde gelin hazırlanır, aile ve yakınlarıyla vedalaşır. Gelini uğurlama aşamasında bahtının açık olması, yeni evine bağlı olması ve uğur bereket getirmesi gibi dileklerde bulunulur ve böylelikle gelin ana evinden uğurlanır. Oğlan evi gelini aldıktan sonra konvoy eşliğinde davul zurnalarla yola koyulurlar ve gelini şarkı türkülerle, oyunlarla ve eğlencelerle oğlan evine getirirler (Başçetinçelik, 1998: 199).

Baskil ilçesinde gelin alma, damat tarafı erken saatlerde kalkar misafirlere kahvaltı verilir ve hazırlanır. Öğlene doğru hazırlıklar tamamlanır konvoy şeklinde araçlar sıralanarak gelin evine doğru yol alınır. Damat tarafında büyük heyecan hâkimken gelin tarafında kızın gideceği için bir hüznün vardır. Konvoy gelin tarafına vardığı zaman gelin tarafından aile büyükleri konvoyu karşılar, büyükler evde bahçede oturacakları yere geçer, gençler davul zurna eşliğinde oyunlar oynar halay çekerler (K.K.8, K.K.9, K.K.10, K.K.12, K.K.15, K.K.18, K.K.22, K.K.29).

Düğün sahipleri gelin hazır olduğu zaman kapıya doğru yönelirler. Bu sırada içeride gelinin varsa erkek kardeşi yok ise dayısı, amcası onlar da yoksa babası kuşağı bağlar. Kuşağı bağlarken genel olarak 3 ihlas 1 Fatiha okunur. Daha sonra gelinin bulunduğu odanın kapısının önüne gelinir gelin kapıyı açmaz ve kapı açılmıyor denilir. Kapının açılması için bahşiş verilir ve kapı açılır gelin odadan dışarı çıkar. Gelin evin dış kapısından çıkarken annesi tarafından kapının önüne bir koyun postu serilir gelin buna basarak dışarı çıkar bu post genel olarak namazlık olarak kullanılan posttur. Ardından gelin kendi ailesi ile vedalaşır helalleşir arabaya biner. Konvoy halinde damat evine doğru yol alınır. Yolda çocuklar düğün konvoyunun yolunu keser, sağdıç yol

kesen çocuklara zarf içinde para verir ve yol açılır (K.K.1, K.K.9, K.K.10, K.K.12, K.K.15, K.K.18, K.K.29).

Baskil ilçesinde eski zamanlarda araç olmadığı için gelini almaya at ile gidilirdi. Gelin ata bindirilir yan taraflarından iki kişi atı tutar ve yavaşça yol alırlar. Gelinin kucağına erkek çocuk konulur. Bunun sebebi erkek çocuğu olması içindir (K.K.6, K.K.7, K.K.9).

Baskil yöresinde bir başka uygulamaya göre gelin evden alınacağı zaman sandığının üzerine de biri oturur ve kalkmaz. Damat bahşış verdikten sonra sandık üzerinden kalkar (K.K.9, K.K.11, K.K.19).

Baskil yöresinde, eskiden gelin almaya gidildiğinde kız tarafı damadın gelmesini istemez, bu yüzden gelin almaya giderken damat götürülmez. Damat gelin gelene kadar eve uğramaz, hayvanları otlatmaya gider, su nöbetine gider akşama kadar oyalanacak işler ile meşgul olur (K.K.27).

Yörede gelin almaya damat götürülmediği için, gelin ata bindirilip eve getirilirken atı gelinin kayınbabası ve ya kayını tutarak damat evine getirilir (K.K.27).

Yörede gelin almaya gidilirken, eskiden araç olmadığı için at ile gidilmiştir. Yörede atı olan birinden rica edilir ve at ile gelin almaya gidilir. Atın sahibine el işi dokuma yün çorap hediye edilir (K.K.18, K.K.27).

1.1.2.5.4. Gelin İndirme

Toplumumuzda gelin, oğlan evine getirilirken veya indirilirken bazı uygulamalar söz konusudur. Bu uygulamaların amacı ise evliliği garanti altına alma yeni kurulmuş olan aileyi zararlı ve dış etmenlerden koruma, gelinin iş gücünü, huyunu veya dayanıklılığını etkileme sonucu istenilen kalıba sokmaktır. Anadolu'da gelin indirme gününde evliliği garanti altına alma amacıyla uygulanan başka büyüsel noktalardan bazıları şunlardır: buğday, para, cam şeker, testi, maya, ekmek, Kuran, post, kazan, ayna, yağ, oğlan çocuğu, kendir, su, çivi, kızgın saç, türbe, mezar vb. uygulamalardır. (Santur 1996: 194-207; Artun 2005: 165).

Baskil yöresinde gelin almadan gelin indirmeye gelindiği zaman, eski zamanlar da at araç olarak kullanıldığı için gelin attan inmez, damat ailesi tarafından bir hediye verilir. Bu hediye bir koyun, bir keçi ve ya altın olabilmektedir. Gelin attan indikten sonra damat atın sahibine de bahşış verir. Günümüzde ise gelin arabasından inmez gelin aynı şekilde bir hediye verilerek gelin araçtan iner (K.K.6, K.K.7, K.K.9).

Gelin araçtan indikten sonra gelin arabasının üstüne gelin ve damadın üstüne evin üstünden şeker, buğday, çerez ve bozuk para atılır. Buradaki amaç gelinin ayağı uğurlu bereketli olsun, dili tatlı olsun. Atılanları çocuklar alır ve sevinirler (K.K.1, K.K.11, K.K.19).

Baskil yöresinde gelin damat evine geldiği zaman hemen kurban kesilir. Kurbanın kesilmesindeki amaç; gelin ve damadın ömür boyu nazardan korunması mutlu mesut bir hayat geçirmeleridir (K.K.1, K.K.9, K.K.11, K.K.19).

Baskil yöresinde gelin damat evine geldiği zaman kapıya çivi çakar. Evine, eşine sadık olması inancı vardır. Gelin eve girerken kapının eşiğine tahta kaşık konulur gelin buna basıp kırarak geçer, cam bardak kırılır.(K.K.19, K.K.21).

Yörede gelin içeri girmeden kapının eşiğinde durur, içeri girmez. Damadın annesi gelir ve geline bir inek hediye vereceğini söyler, gelin bu hediyeden sonra içeri girer (K.K.27).

Baskil yöresinde gelinin ağzına damadın annesi tarafından bal sürülür. Yine eve girerken kapının eşiğine teşt(leğen) konulur, gelin teşt basıp ses çıkarır geçer (K.K.17, K.K.23).

Baskil yöresinde eskiden yapılan günümüzde unutulmuş bir başka uygulama; gelin damat evine geldikten sonra beyaz bir perde örtü arkasında oturur. Eve gelen misafirler o perdenin arkasından geline bakar giderler (K.K.17).

Baskil yöresinde gelin damat evine geldikten sonra misafirlere son kez yemek verilir. İkramlar sunulur. Misafirler hayırlı olsun Allah utandırmasın gibi iyi dilek ve düşüncelerini dile getirir giderler (K.K.1, K.K.11, K.K.12, K.K.13).

Baskil yöresinde eskiden damat evine gelen gelin, kayınbabasıyla, kaynanasıyla konuşmaz, kayınbabasının yanında yemek yemez. Bu yapılanlar saygı unsuru olarak görülür. Yörede bazı köylerde, evlenmiş üstünden yıllar geçmiş olmasına rağmen hala kayınbabasına saygıdan ötürü beraber yemek yemez (K.K.1, K.K.17, K.K.19).

1.1.2.5.5. Gerdek

Medeni ve dinsel nikâhtan sonra gelin ve damadın bir araya gelme durumuna gerdek adı verilir. Böylelikle gelin ve damadın evlilikleri din, yasa ve buldukları toplumca geçerli sayılmış olur. Nikâh sonrası gelin ve damadın kalacak olduğu yere “ gerdek odası, gerdek evi veya gerdek damı” adı verilir. Damat gerdek günü gerdek odasına sağdıç ve arkadaşları tarafından sırtına yumruklanarak sokulur. Dinsel ve

geleneksel olarak bazı yerlerde damat, gerdek odasına namaz kıldıktan sonra girmektedir. Gelin ve damadın karı koca olduğu bu geceye ‘gerdek gecesi veya zifaf gecesi’ de denilmektedir. Şehirlerde maddi gücü yerinde olan çiftler gerdek gecesini otel veya başka bir kentte geçirmektedirler ve ayrıca bu duruma balayına çıkma denilmektedir (Örnek, 1995: 197; Artun, 2005: 168).

Baskil yöresinde damat gerdek odasına giderken, damadın arkadaşları sırtına vururlar. Damat içeri girdikten sonra gelinin yüz görümlüğü adı altında kolye ve ya “beşi bir yerde” denilen altın takar. Daha sonra gelin ve damat iki rekât namaz kılarlar bu namaz evliliğin hayırlı olması ve Allaha şükretmek için kılınır (K.K.9, K.K.10, K.K.11).

Baskil yöresinde imam nikâhı nişandan sonra yapıldığı gibi düğünden önceki günlerde yapılabilmektedir. İmam nikâhı kıyılacağı zaman ve tarihi kimseye söylenmez nazar ve uğursuzluğa karşı yapılır (K.K.18, K.K.19).

İmam davet edilir. Damat ve gelin ayrı bir odada hazır bir şekilde bekler. Onların yanına iki de şahit gelir. İmam nikâhlarını kıyar. Ve geline verilmek üzere Mehir parası kararlaştırılır. Mehir parası gelinin sigortasıdır. Oluşabilecek herhangi bir ayrılık durumunda geline verilmesi gereken para altın nev’inden şeylerdir. Eskiden koyun, keçi türünden mallar üzerinden yapılırken günümüzde gram altın ve bütçeye göre altın para cinsinden miktarlar belirlenir (K.K.1, K.K.8, K.K.9, K.K.17).

Baskil yöresinde resmi nikâh, düğünden on on beş gün öncesinde ve ya daha önce kıyılabilir. Bunun için nikâh günü alınır belediyelerden aileler hazırlıklarını bu tarihe göre yaparlar. Ardından gelin ve damat hastaneden tahlillerini yaparlar. Nikâh günü aile bireyleri ve çok kalabalık olmayan bir toplulukla nikâh dairesine gidilir. Resmi olarak da nikâhları kıyılır (K.K.8, K.K.12, K.K.13, K.K.15).

1.1.2.6.Düğün Sonrası

Gerdeğin ertesi gününün sabahında, gelin ve damat, el öpme için damadın anne, baba ve yakınlarına giderler. Daha sonrasında düğüne katılan misafirler ve komşular misafirlige gelir ve aralarında küçük çaplı eğlenirler ve aynı zamanda eve gelen misafirler geline uğur getirmesi düşüncesiyle bir takım hediyeler verirler. “Allah utandırmasın, hayırlı olsun ve hoş geldin kızım” gibi sözler dile getirirler. Gelin ise verilen hediyelere karşılık misafirlere “yazma”(namaz örtüsü) hediye eder. Yapılmış

olan bu küçük çaplı törene de “yüz açımı” denilmektedir. Yüz açımında gelin evinden gelmiş olan yemek ve tatlılar misafirlere ikram edilir (Kıyak, 2005: 43).

1.1.2.6.1. Duvak Açma

Baskil yöresinde düğün sonrası gelin eve gelir. Evde yemek verilir. Komşular davet edilir. Bu davet aslında gelini görmeleri içindir. Gelin ayrı bir odada duvağı kapalı vaziyette oturur. Gelen misafirler gelini görürler, ona tarak, ayna vb. hediyeler verirler (K.K.1, K.K.11, K.K.12, K.K.19).

Baskil yöresinde duvağını açan kadının bir avucuna buğday diğer avucuna arpa koyulur ve kadın bunu dışarı serper. Bu uygulamanın bereket getireceğine inanılır (K.K.11, K.K.19).

Baskil yöresinde on beş gün evden çıkmayan gelinin başında yedi renkli bir yazma bulunur. On beş günün sonunda bu yazmayı başından çıkarır (K.K.19).

Baskil yöresinde gelin kayınbabasıyla konuşmaz, onunla oturmaz, yemek yemez. Bu uygulama gelinin kayınbabasına saygısının bir göstergesidir. Aynı zamanda toplum tarafından hoş karşılanmayan bir durumdur. Aradan biraz zaman geçtikten sonra kayınbaba geline bir hediye verir konuşurlar. Bu hediye eskiden bir koyun, bir keçi olduğu gibi altın, ayna gibi hediyeler de olabilmektedir (K.K.1, K.K.11, K.K.19, K.K.25).

1.1.2.6.2. Yol Açma

Baskil yöresinde yol açma, gelin ve damadın gelinin ailesine ziyarete gitme ile başlamaktadır. Yörede “el öpme” diye tabir edilmektedir. Gelin ve damattan önce damadın, anne ve babası ziyaret gerçekleştirebilirler. Baskil yöresinde evlilikten on beş sonra, gelin ve damat gittikten sonra aileler karşılıklı olarak hısımların akraba ilişkisiyle birbirilerine misafir olur kaynaşırlar.

Baskil yöresinde gelin ve damat, damadın ailesini görmeye gittiği zaman eskiden bir koyun kesilir. Pilav, ekmek yapılır. Hazırlanan bu yemekler kız tarafının komşularına ikram edilir. Günümüzde bir tatlı alınıp kız tarafının ailesine verilir (K.K.8, K.K.9, K.K.11).

Baskil yöresinde gelin ve damat gelinin ailesine gittikleri zaman gelinin annesi de kızına bir altın takı takar (K.K.11, K.K.15).

Baskil yöresinde eskiden aile ziyaretlerine gidildiği zaman, içinde çeşitli hediyelerin olduğu “bohça” ile giderler (K.K.27)

Yörede eskiden anne baba, akraba ziyaretine 10-15 gün sonra gidilirken, şimdilerde 3. Gün muhakkak gitmeleri gerekmektedir (K.K.18, K.K.27).

1.1.3. Ölüm

Ölüm, insanoglunun hayatında kaçınılmaz bir sonudur ve geçiş dönemlerinin son aşamasıdır. Ölüm, herkesin başına genç, yaşlı demeden gelir ve ertelenmez bir durumdur. Bu durumda yas ve ağıtlarla isyan olarak ifade edilir(Artun, 2005: 157).

Ölüm olayının duyurulma işlemi en doğal biçimiyle vefat eden kişinin geride bıraktığı yakınlarının ağlama ve yaslarıyla duyulur. Bu durumu duyan komşular ve yakınlar ise ölü evinde toplanarak ölen kişinin yakınlarına destek olma amacıyla acılarına ortak olma, onları avutma ve cenaze işlemleri için yapılacak olan hazırlıkları yapmaya yardımcı olurlar ve bu arada ölen kişinin yakınları veya komşuları gerekli yerlere olayı haber verirler. Bu haber verme durumu küçük yerlerde “haber okutmak” olarak adam çıkararak eşe dosta haber verme durumu gerçekleşir. Eski zamanlarda ise köy ve kasabalarda ölen kişi tellallarla duyurulur veya özel haberciler kullanılmıştır. Zaman geçtikçe de bu tür haberleşme durumu giderek azalmıştır (Örnek, 1995: 213).

İnsanlığın ölüm durumu hem kişisel hem de toplumsal bir durum olmakla birlikte farklı bilim dallarınca da farklı yöntemlerle konu edilip incelenmektedir. İslamiyet öncesi inanmalarda ölüm durumu konu olduğu için Anadolu’da da ölüm konusundaki inançlar konu edilecektir (Artun,2005:170).

Baskil yöresinde ölüm olayını açıklarken; ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası olmak üzere üç aşamada ele alacağız. Bu başlıklar altında ölüm olayından önceki inanmalar adetler, daha sonra ölüm sırasında yapılan uygulamalar ve son olarak da ölüm sonrası Baskil yöresindeki inançlar ele alınacaktır.

1.1.3.1.Ölüm Öncesi

İnsan yaşamının son bulması yani ölüm durumu ölümünü geciktirmek, engellemek veya önceden bilebilmek gibi durumlar insan aklını meşgul etmiş bir olgudur. İnsanoğlu bunun için birtakım tedbirler almış ve bazı davranışları yapmaktan uzak durmuştur. Ayrıca çevresinde görmüş olduğu veya duyduğu şeyleri ölümün habercisi olarak düşünmüş ve bunlardan kendini uzak tutmaya çalışmıştır(Örnek, 2000: 208).

1.1.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

Halk inançları arasında bir kişinin öleceği durumunun habercisi olarak hayvanlar büyük bir yer kaplamaktadır. Hayvanlarda bulunan kimi yetenekler, seziler, uğurlu ya da uğursuz sayılmaları bu tür inanın ortaya çıkmasında en büyük etmen olmuştur. Yabani ya da evcil hayvanların alışılmış bir durumun dışında yani ötüme, uluma, kişneme, böğürme veya uçuş yöntemleri yaklaşan bir ölümün ön belirtileri veya işareti olarak yorumlanır (Örnek, 1995: 209).

Baskil yöresinde de ölümü düşündüren belirtiler arasında doğada bulunan hayvanların hal ve hareketleri neticesinde inanışlar mevcuttur. Baskil yöresinde baykuş kötüye işarettir. Hastası bulunan evin yakınında baykuşun bulunması ötmesi o kişinin öleceği düşüncesini ortaya çıkarmaktadır(K.K.1, K.K.19, K.K.25).

Rüyasından tilki görmesi ölüme sebep olacağı düşünülmektedir (K.K.5).

Hastası bulunan evin yakınlarına yüksek bir yere konan karganın ses çıkarması iyi değildir. Kargayı gören kişi kargaya “hayır ise indir, şer ise al götür” der. Bunu üç defa tekrarlar (K.K.19, K.K.27)).

Baskil yöresinde ölümü düşündüren ön belirtilerden biri de rüyada öleceğini görmesi ya da rüya tabirlerinde ölüme işaret eden herhangi bir simgeyi görmesi etkilidir. Rüyasında kefen görmesi gibi(K.K.19).

Baskil yöresinde rüyasında, ölen eşini gören kişinin eşinin, kendisini çağırdığını görmesi, kendisinin de öleceğine işaret eden bir belirti olarak düşünülmektedir. (K.K.19)

Baskil yöresinde, hasta evinin önünde bir köpeğin uluması, ölümün habercisi olduğu düşünülmektedir (K.K.11, K.K.15).

Yörede hastası olan bir evin yakınında duran baykuş da ölümü düşündüren belirtilerdendir (K.K.9).

Yörede rüyasında ölüm ile ilgili bir şey gören kişi bir ihtiyaç sahibine sadaka verir. Rüya tabirlerine bakarak rüyasında düğün gören kişi bir cenaze olacağına inanır. Düğün görmek ölüme işaret ettiğine inanır.(K.K.27).

Rüyasında yılan öldüren kişi, düşmanı olup da yılanı öldürerek aslında düşmanını öldürdüğünü düşünür (K.K.27).

1.1.3.2.Ölüm Sırası

Ölüm sırası, kişinin öleceği kesinleştiği zaman uygulanan bazı dinsel uygulama ve çeşitli inançları içermektedir. Her yörede olduğu gibi Baskil yöresinde de bir takım adet ve inanmalar vardır. Ölüm sırasından uygulanan adet ve inanmaların amacı, ölen kişinin öteki dünyaya daha rahat ve huzurlu bir şekilde gitmesini sağlamaktır. Ölen kişinin yanında bulunulur. Ölüm olayı gerçekleşince ölenin yakınlarına, uzaktaki akrabalarına ve sevenlerine haberin duyurulması sağlanır. Uzakta bulunan akrabalar var ise bunlar için ölünün bir müddet bekletilmesi, Ölünün yıkanıp kefenlenmesi, cenaze namazının kılınması, ölüyü gömmede mezarlıkta yapılan işlemler ile ilgili yörede karşımıza çıkan adet ve inanmaları incelemeye çalıştık.

1.1.3.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler

Bir hastanın ölüm anının yaklaşması yanına ziyarete gelen kişileri tanıyamaz hale gelmesi, yüzünün sararması, gözlerini tavana dikmesi, ayaklarının şişmesi, soğuk soğuk terlemesi, vücudunda “hasbir” adı verilen kırmızı beneklerin oluşması, ayağının soğuması, dilinin tutulması ve sayıklaması durumlarıyla anlaşılır. Hasta kişinin canını verirken can çekişme acısını hafifletme amacıyla ağzına zezem suyu damlatılır, başında Kuran okunur. Hasta eğer çok can çekişirse bu sevdiği birini göremediği için çekiştiğine inanılır ve uzakta bulunan yakınlarının resmi gösterilir (Yardımcı, 1993: 547-559).

Baskil yöresinde öleceği kesin gözüyle bakılan hastanın yakınları, uzakta bulunan akrabalarına haber verip, gelip görmelerini helallik almaları için birbirlerine haber gönderirler (K.K.8, K.K.9, K.K.10).

Baskil yöresinde ölümü yakın olan sekarat halinde olan kişinin yanında Kur'an okunur. Yasin suresi okunur (K.K.19).

Kişi ölene kadar Kur'an okunur. Kur'an okunması kişinin rahat ve huzurlu bir ölüm gerçekleştireceğine inanılır (K.K.17, K.K.18, K.K.19).

Ölüm halinde olan kişinin ağızına zezem suyu damlatılır (K.K.19).

1.1.3.2.2. Ölüm Olayının Duyurulması / Ölüm Olayından Sonra Yapılan İşlemler

Ölüm olayının duyurulma işlemi en doğal biçimiyle vefat eden kişinin geride bıraktığı yakınlarının ağlama ve yaslarıyla duyulur. Bu durumu duyan komşular ve yakınlar ise ölü evinde toplanarak ölen kişinin yakınlarına destek olma amacıyla acılarına ortak olma, onları avutma ve cenaze işlemleri için yapılacak olan hazırlıkları yapmaya yardımcı olurlar ve bu arada ölen kişinin yakınları veya komşuları gerekli yerlere olayı haber verirler. Bu haber verme durumu küçük yerlerde "haber okutmak" olarak adam çıkararak eşe dosta haber verme durumu gerçekleşir. Eski zamanlarda ise köy ve kasabalarda ölen kişi tellallarla duyurulur veya özel haberciler kullanılmıştır. Zaman geçtikçe de bu tür haberleşme durumu giderek azalmıştır(Örnek, 1995: 213).

Baskil yöresinde ölüm olayı yakın dost akrabalara hemen haber verilir. İlk olarak ölen kişinin bulunduğu yerde camiden salası verilir. Sala ile civardaki halka duyurulur. Uzaktaki akrabalara ise telefon açılarak ölüm haberi verilir (K.K.9, K.K.12, K.K.16).

Baskil yöresinde eskiden teknolojinin kısıtlı olduğu, telefonun olmadığı dönemlerde ölüm olayını duyuran çocuklar, kişiler mevcuttur. Haberciler vasıtasıyla duyuru yapılmaktadır (K.K.22, K.K.24).

Baskil yöresinde ölmek üzere olan kişinin başında Kur'an okunur. Öldüğü zaman, Kur'an okunmaz (K.K.19).

Baskil yöresinde hasta kişi öldüğü zaman gözleri açıksa kapatılır. Üstündeki elbiseleri değiştirilir. Varsa takma dişleri çıkartılır. Çenesi bir bezle bağlanır. Yatağı değiştirilir. Yönü kıbleye çevrilir. Elleri sol el altta sağ el üstte olacak şekilde göbek üstünde üst üste koyulur. İçerisi serin olması için bulunduğu odanın pencereleri açılır. Üzerine temiz bir çarşaf örtülür. Cenazenin kaldırılması zaman alacaksa bedeninin şişmemesi için üstüne bıçak veya metal bir şey koyulur (K.K.8, K.K.9, K.K.12, K.K.17, K.K.18, K.K.22, K.K.24).

Baskil yöresinde ölüm olayı salalarla duyurulduktan sonra duyan akrabalar, tanıdıklar, komşular cenaze evine gider. Cenaze sahiplerinin yanında olur acılarını paylaşırlar (K.K.8, K.K.9, K.K.12, K.K.17, K.K.18, K.K.22, K.K.24, K.K.29).

1.1.3.2.3. Ölünün Bekletilmesi

Ölünün bekletilmesi, yörede genel olarak ölünün bekletilmeden gömülmesi yönündedir. Ancak çeşitli nedenlerden dolayı ölünün gömülmesi geciktirilmektedir. Bu nedenlere baktığımız zaman uzakta bulunan akrabaların gelmesini bekleme, çeşitli inançlar, güneş battıktan sonra ölü gömülemeyeceği gibi sebepler yer almaktadır.

Baskil yöresinde ölen kişinin olduğu yer havalandırılır. Odanın serin olması sağlanır (K.K.8, K.K.9).

Baskil yöresinde ölü bekletildiği zaman, şişmesini önlemek için üstüne bıçak ve ya metal bir şey konulur (K.K.12, K.K.15).

Yörede ölüm gerçekleştikten sonra, ölünün elleri, ayakları, vücudu düzeltilir. Üzerindeki elbiseleri kesilerek, yırtarak çıkartılarak bekletilir (K.K.27).

Baskil yöresinde eskiden morg ve benzeri, ölünün soğuk bir yerde bekletileceği odaların bulunmayışından dolayı ölünün yanına buz parçaları konulabilmektedir(K.K.19).

Baskil yöresinde cenaze yıkanıp kefenlendikten sonra konulduğu yerden kaldırıldığında, cenaze yerine büyük bir taş parçası konulur. Belli bir süre o günün akşamına kadar o taş orada kalır. Kimsenin oradan geçmemesine özen gösterilir (K.K.1, K.K.19).

Baskil yöresinde günümüzde ölen kişi devlet hastanesi morguna kaldırılarak, oradan defin zamanı alınıp defnedilmektedir (K.K.17, K.K.18, K.K.23, K.K.29).

1.1.3.2.4. Yıkama, Kefenleme, Cenazenin Taşınması ve Cenaze Namazı

Anadolu'nun bazı köy ve kentlerinde gasil hane bulunur ve eğer yapmamış ise kişilerin evlerinin avluları ölü yıkamak için kullanılan yerlerdir. Eski evlerin neredeyse hemen hepsinde birer avlu vardır ve bu durum daha kolay hale gelmiştir. Avlusu olmayan evlerde de “siperlik bir yer”, evin bahçesi, yıkama işlemi için kurulan çadır, cenazeyi yıkamak için kullanılmaktadır. Daha eski zamanlarda ise küçük yerlerde

yıkama işlemi için cami avluları kullanılmaktaydı. Eğer kişi hastanede ölmüş ise hastanenin gasil hanesinde yıkanmaktadır. Belediye gömme işlemini kendi üzerine aldığı yerlerde de cenazeyi yıkamak için mezarlıklarda bulunan gasil hanelerde bu işlem gerçekleşmektedir (Örnek, 1995: 216).

Baskil yöresinde cenazenin yıkanması, yörede cenazenin yıkanma işlemi genel olarak cami gasil hanelerinde ve hastane gasil hanelerinde yapılmaktadır. Gasil hanelerde cenazenin yıkanması için camilerde bazı hocalar yıkarken, hastanelerde de aynı şekilde bu işi yapan kişilere belli bir ücret karşılığında yaptırılmaktadır (K.K.12, K.K.15).

Baskil yöresinde eskiden ölünün yıkanması için, yörede yıkama işini bilen, hoca veya kişilerce yapılır. Yörede yıkama işlemi evin bahçesinde perde çekilerek yapılmaktadır. (K.K.1, K.K.18, K.K.25).

Yörede yıkma işlemi evin önünde uygun bir yerde yapıldığı zaman, cenazenin yıkandığı suya kimsenin basmamasına özen gösterilir (K.K.27).

Yörede yıkama işlemi yapılırken babası ölen kişi, babasının ayaklarını kendisi yıkar. Bu inanışa göre ölen kişinin hakkı kimsede kalmamalıdır. Eğer cenazeyi yıkayan kişi ayaklarını yıkamış olsaydı babasının hakkı kalacağı inancı vardır (K.K.27).

Baskil yöresinde ölünün yıkanmasından sonra gömmeden önce kefenlenmesi gerekmektedir. Kefenleme işlemi yapılırken dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Kefenleme yapılırken dışarıdan herhangi bir iplikle dikilmez bağlanmaz. Kefenleme yapılırken kefeninin kendi bağıyla bez parçasıyla bağlanır kefenlenir. Erkek kefeni üç parçadan, kadın kefeni ise beş parçadan oluşmaktadır. Kefenleme işlemi yapılırken kefen zemzem suyu dökülür. Yalnızca kadın cenazesine yapılan uygulamaya göre de kadın saçına kına atılır (K.K.11, K.K.12, K.K.19, K.K.21).

Baskil yöresinde belli bir yaşa gelmiş yaşlı insanların kendi kefenlerini kendi helal parasıyla alıp eğer hacca gittiyse oradan getirmiş olduğu zemzem suyuyla ıslatarak katlarlar. Öldüğü zaman bu kefen ile kefenlenip defnedilir. Kefenin dışında mezarlık tahtalarını önceden temin edip öldüğü zaman onları kullanmalarını vasiyet edenlerde vardır. Buradaki kefen ve tahtalarının önceden ölmeden hazırlanması, öldükten sonra insanları zahmete koymamak o telaş içinde bir nebze de olsa yakınlarına, kolaylık sağlama amaçlanmaktadır (K.K.9, K.K.10, K.K.12, K.K.13, K.K.14).

Baskil yöresinde cenazenin taşınması hususunda, önceki yıkanma, kefenlenme uygulamalarında olduğu gibi İslami esaslara, kurallara göre yapılmaktadır. Tabutun taşınması sırasında kadınlar yoktur. İslami olarak kadınlar tabut taşımaz. Tabutu

erkekler taşır. Taşıyanlar, cenaze törenine katılan herkes ölen kişiye karşı son vazifelerini yerine getirmek açısından ve cenaze taşıma işleminin sevabından faydalanmak istemeleridir (K.K.18, K.K.22, K.K.24, K.K.26, K.K.27).

Bazı yerlerde tabutun ağaç dalları veya elmayla süslendiği görülmüştür. Tokat ve Zile’de, cenaze merasiminde cenaze götürülürken tabutun önüne kavak ve söğüt dalları, renkli çaput parçalarıyla süslenerek tabut götürülür. Harput’ta ise bahar veya yaz ayında vefat eden kişilerin cenazelerinin önünde iki söğüt dalı ile birlikte defnetmeye götürülür. Cenaze defnedildikten sonra götürülen bu söğüt dalları biri ayakucuna biri başucuna olmak üzere dikilir ve sulanır. Kayseri’de genç biri öldüğünde bir ağaç dalına elma takılır ve bu elma dalı cenaze töreninde tabutun hemen önünde biri tarafından taşınarak mezarlığa götürülür. Tahtacılar da ise bu durum biraz daha farklıdır ölen kişi genç ise akranları, ipekli ve renkli kumaşlardan bayraklar yaparlar ve tabutun ardından giderler (Örnek, 2000: 218-219).

Baskil yöresinde cenaze namazı, cenaze gasil haneden alındıktan sonra camiye gitmeden önce evinin bulunduğu yere götürülür. Orada komşular, yakın akrabalar, cenaze sahipleri, cenaze etrafında toplanır ve helallik alınır. Ardından camiye götürülür. Cenaze namazı kılınır (K.K.25, K.K.26, K.K.27).

Baskil yöresinde cenazenin cinsiyetine, yaşına göre tabutun üzerine çeşitli eşyalar konulur. Ölen kişi erkek ise, bir namazlık ile örtülür. Ölen kişi kadınsa, yazma örtülür. Ölen kişi, evlilik çağındaki genç kız ise, duvak tarzı bir bez örtülür. Cenaze evden çıktığı zaman ardından su dökülür (K.K.12, K.K.22).

Baskil yöresinde cenaze namazı da kılındıktan sonra cenazenin gömüleceği mezarlığa doğru yol alınır. Cenaze konvoyu olur, önde cenaze aracı bulunur. Cenaze aracında genel olarak cenaze sahipleri bulunur. Ardında diğer kişiler araçlarla yavaş yavaş mezarlığa gömme işlemi için giderler (K.K.25, K.K.26, K.K.27, K.K.28).

1.1.3.2.5. Gömme ve Mezarlıkta Yapılan İşlemler

Ölümlle ilgili Türk inançlarına bakıldığında bu konudaki inançlar oldukça zengindir. Bunlardan en önemlisi de ölünün gömülmesiyle alakalıdır ve bu konudaki inanç geçmişten günümüze gelmektedir. Eski Şamanist Türkleri ve Orta Asya Türklerinin defetme törenleri ile ilgili Çin kaynaklarından geniş bilgiler edinilebilir (Artun, 2005: 174).

Ölümün gerçekleşmesinin ardından, cenazeye gelen kişilerin toplanması ve ölüyü gömmek için birtakım hazırlıklara başlanır. Bu hazırlıklar ise ölüyü yıkama, kefenleme, cenazenin taşınması, cenaze namazı ile gerçekleşir (Artun,2005:175).

Baskil yöresinde ölünün gömülmesi, ölüm kesinleştikten sonra mezar kazma işlemi yapılır. Eskiden mezar kazma işi köyde bulunan kişilerin yardımı ile yapılır. Günümüz şartlarında mezar yerinin uygun araçların girmesiyle yapılır. Mezarın uzunluğu ölen kişinin boyuna göre bir insanın gireceği kadardır. Mezarın yüksekliği bir insanın göbeği hizasından ölçü alınır. Kadınlarda ise normal bir insanın göğüs hizasından ölçü alınır (K.K.12, K.K.18, K.K.22).

Baskil yöresinde ölen kişiyi mezara indirme işlemini ölen kişinin en yakın akrabaları tarafından yapılır. Ölen kişinin oğlu, oğlu yoksa kardeşi mezara girerek ölen kişinin mezara yerleştirilmesini sağlar. Ölen kişinin başı kible yönünde olur. Baş ve ayak kısmındaki bağlar çözülür. Cenaze sağ tarafında yatırılır. Sağa yatık bir şekilde durabilmesi için arkasına toprak atılır o şekilde durması sağlanır. Ardından cenaze ile toprak arasına konulacak tahtalar, hafif yatay şekilde konulur. Tahtalar konulduktan sonra üzerine toprak atılır. Mezara toprak atılırken ilk olarak cenaze sahipleri atar, ardından cenaze törenine katılan kişiler atar. Eskiden toprağı atan kişi küreği yere bırakıp, diğer kişi küreği yerden alarak toprak atardı. Günümüzde elden ele kürek alınır mezara toprak atılır. Cenaze törenine katılan herkes toprak atarak, bunun sevabından yararlanır. Ölen kişiye karşı son görevlerini yerinde getirirler (K.K.24, K.K.25, K.K.26, K.K.27, K.K.28).

Baskil yöresinde, gömü işlemi tamamlandıktan sonra mezarın üzerine saman dökülür. Akşam saatlerinde mezarın üzerinde veya yan tarafında ateş yakılır. Ateş yakılmasındaki amaç doğadaki yabani hayvanların mezarı deşip cenazeye zarar vermemesi içindir (K.K.18).

1.1.3.3.Ölüm Sonrası

Ölüm sonrasında yapılanlar, ölen kişi gömüldükten sonra yakınları ile bir araya gelme, gelen misafirlerin taziyelerini iletmesi, yakın akraba ve komşuların belirli günlerde yemek vermesi, ölen kişinin eşyalarını ihtiyaç sahibine ulaştırma, ölen kişinin varsa borcunu ödeme, diğer dünyada rahat etmesini sağlama, mezarlık ziyaretleri gibi

uygulamaları içermektedir. Bu amaçla ölen kişinin yakınları ölene karşı son görevlerini yerine getirmiş olurlar.

1.1.3.3.1. Cenaze Evi

Vefat eden kişinin arkasından yas tutulur ve tutulan bu süreyi dinsel, geleneksel veya toplumsal şartlar belirler. Yas ölen kişinin yakınlığına, yaşına, ölüm biçimine gibi etmenlere göre belirlenir. Baş sağlığı ziyaretleri devam ettiği sürece ölen kişinin yakınları eski düzenlerine dönemez ve bu süre zarfında bazı şeylerden kaçınırlar. Bunlar ise renkli giyinmemek, eğlencelere katılmamak veya makyaj yapmama gibi sıralanabilir. Eğer düğün, sünnet, nişan gibi törenler varsa da ertelenir veya törensiz yapılır. Yas evde tutulur ve ölünün ardından şerbet yapılır ve sadaka niyetine para dağıtılır(Artun,1998:4–28).

Baskil yöresinde cenaze evi, cenaze toprağa verildikten sonra ölüm haberini alan eş, dost, akraba ve yakınların aileye baş sağlığında bulunurlar. Eskiden cenaze evi genel olarak evde yapılırken günümüzde cenaze evi olarak yörede bulunan yerler kullanılmaktadır. Cenaze evi üç gün sürmektedir. Üçüncü günün sonunda hayır yemeği verilmektedir. Bu üç gün içinde taziye ziyaretine gelenler kendi aralarında kararlaştırarak taziye sahiplerine bildirerek taziyeye gelenlere yemek ikramında bulunurlar. Genel olarak öğlen ve akşam yemeğini temin ederler. Taziyeye gelenler içeriye girip ufak bir baş selamı verdikten sonra taziye alanında uygun bir yere oturup, ardından ölen kişi bayan ise; merhumenin ruhuna El-Fatiha der. Ölen kişi erkek ise merhumun ruhuna El-Fatiha diyerek herkes Fatiha suresini okur. Daha sonra taziye sahiplerinin yanına giderek onlarla tokalaşır; Allah rahmet eylesin, başınız sağ olsun, Allah mekânını cennet eylesin, Allah size peygamber sabrı versin, Allah onun ömründen size versin şeklinde sözlerle taziye sahiplerinin acısına ortak olmaya çalışırlar. Taziye yerinde Kur'an'ı Kerim okumak üzere hoca veya Kur'an okumasını bilen biri bulunur. Taziye boyunca belli aralıklarla Kur'an okur. Bunun yanında taziye ziyaretine gelenler de Kur'an'dan sureler okurlar (K.K.1, K.K.11, K.K.12, K.K.18, K.K.19, K.K.22, K.K.25, K.K.26, K.K.27).

1.1.3.3.2. Belirli Günler/Ölü Yemeği

Vefat eden kişiyi anmak adına dinsel ve geleneksel çerçevede belirli inanç ve uygulamalar belirlenmiştir. Anılan bu günler belirli bir sayıda ve niteliktedir, dinsel ve büyüsel olarak önemlidirler. Hayatın belli başlı dönemlerinde bir araya gelen inançların çoğunun işlevselliğini oluşturan bu tür sayılar, diğer toplumların halk kültüründe de önemlidir ve karşıladığı bu günleri kutsal, törensel ve töresel kümenin içine almaktadır. Bahsi geçen bu günler ise ölünün ilk gecesi, ilk Cuma, haftası, kırkı, elli ikisi ve kara bayramı gibi günler yıldönümüdür (Artun, 2005: 178).

Baskil yöresinde ölüm olayından sonra belli günler önem arz etmektedir. Yörede ölüm olayından sonra 40 gün boyunca düğün eğlence yapılmaz. Yapılacak olan düğün ölüm olayından önce belirlenmişse ya iptal edilip başka bir tarihe ertelenir ya da eğlencesiz olarak yapılmaktadır. Buradaki amaç ölüye ve aileye karşı sevgi ve saygıdan kaynaklanır. Ölüm olayı gerçekleştikten sonra taziye evinden çıkılacağı gün, yani 3. Gün mevlit okutularak yemek verilir. Yörede 3. Gün, 7. Gün, 40. Gün ve 52. gün önemlidir. Bu günlerin birinde veya ikisinde mevlit okutulup hayır yemeği verilir (K.K.18, K.K.19, K.K.22, K.K.25, K.K.26, K.K.27).

Yörede ziyarete önem verilmektedir. Yörede Cuma arifesinde, dini bayram arifelerinde, bayramlarda kabir ziyareti gerçekleştirilir. Dualar edilir Yasin-i şerif okunur (K.K.12, K.K.19).

Baskil yöresinde ölü yemeği taziye evinin son günü, üçüncü günü ailenin ölen kişinin hayrına bir yemek verir. Bu yemek ailenin ekonomik durumuna göre değişmektedir. Evde verilecekse çorba, pilav, et yemeği, lahmacun gibi yemekler hazırlanır. Taziye evinde, cami avlusunda olacaksa kavurma, pilav, ayran olarak hayır yemeği verilmektedir. Bu hayır yemeğine herkes davet edilir. Başta ölünün akrabaları, tanıdıkları olmak üzere herkes davet edilir (K.K.17, K.K.18, K.K.19, K.K.22).

1.1.3.3.3. Ölen Kişinin Eşyaları

Vefat eden kişinin geride bırakmış olduğu eşyaları ile ilgili halk kültürünce bir takım dinsel uygulamalar vardır. Bu uygulamalardan en yaygın olanı ise ölen kişinin kıyafetlerinin yıkanıp temizlenmesinden sonra fakir ailelere dağıtılmasıdır. Birçok yerde

“soyka” olarak bilinen ölünün giysileri, yatak çarşafı gibi eşyalarının dağıtılmadan önce temizlenme işleminden geçirilir (Boratav, 2003: 200).

Baskil yöresinde ölenin eşyaları temiz bir şekilde ihtiyaç sahibi kimselere verilir. Ölenin eşyaları evden çıkarılırken eşi olan kadın eve gitmeden toplanır başka bir yere taşınır. Eşinin eşyalarını görüp üzülmemesi için böyle bir yola başvurulur(K.K.19, K.K.22, K.K.24).

1.1.3.3.4. Yas Tutma

Yas, bir kişinin sevdiğini kaybetmesi durumunda acısını topluma karşı gerekse kıyafet gerekse davranışlarıyla acısını belli etmesidir. Yas tutan kişiler genellikle belli başlı durumlara dikkat ederler bunlar renkli, süslü giysiler giymeme, eğlenceye gitmeme veya radyo televizyon açmama gibi durumlardır. Akraba ve komşular da yası olanların acısına ortak olmaya, saygı duymaya çalışırlar (Karakaş, 2005:86).

Ölenin ardından matemler tutulduğu gibi ağıtlar da yakılır fakat tutulan yasin uzun süreli olmaması dinsel ve geleneksel adet olarak doğru kabul edilmez ve bu durumun uğursuzluğa neden olacağı düşünülür. Ölen kişinin ardından tutulan matem süresini toplumsal dinsel ve geleneksel durumlar belirler. Tutulan yas, ölenin yakınlığına, yaşına, ölüm biçimine, ölümün sıralı olup olmamasına veya baş sağlığına gelen kişilere göre belirlenir. Yas tutulurken renkli veya süslü giyinilmemesine, düğün, eğlence, sünnet gibi törenlerin yapılmamasına ve eğer varsa ertelenmesine ya da törensiz yapılmasına dikkat edilir (Artun, 2005:177).

Baskil yöresinde ölüm olayı olduğu zaman, her türlü iş uğraş bırakılır. Cenaze sahiplerinin acısına ortak olunur. Cenazeye birinci derecede yakın olan kişiler acılarını kendi dilleriyle söyledikleri sözlerle dile getirirler. Bu çerçevede ağıt diyebileceğimiz feryatlar ortaya çıkar. Ölen kişi genç ise “gençliğine doyamadı, gençliğinde hayır görmedi, sağ iken gün yüzü göremedi” şeklinde ifadelerle ağlayarak ölen genci gençliği ve yaşadıklarıyla ilgili ağıtlar yakarlar. Ölen kişi ailenin reisi, babası ise, “evimin direği, evimin kapısı” gibi sözlerle söze başlayan ölenin eşi, ağıtlar dökerek acısını dile getirir. Ölüm olayı bir kaza neticesinde gerçekleşiyse ve ya bir düşmanı tarafından öldürüldüyse de buna göre çeşitli ağıtlar yakılarak acı dile getirilir (K.K.17, K.K.18, K.K.19, (K.K.27).

Yörede ölen kişiye duyulan acıyı dile getiren ve ailenin acısına ortak olan bazı kadınlar da, cenazeye gelerek ağıtlar yakıp ailenin acısına ortak olurlar (K.K.27)

Baskil yöresinde ölüm olayından sonra yas zamanı ölü yakınları sakal kesmez, evde televizyon, radyo açılmaz. Tarihi önceden belirlenmiş bir düğün nişan varsa çalgılı olmaz. Düğün ertelenir veya mevlitle olur (K.K.17, K.K.18, K.K.19, K.K.23, K.K.24).

İKİNCİ BÖLÜM

BAYRAM, TÖREN VE KUTLAMALAR

Bayram kelimesi Kaşgarlı Mahmut'un 11.yy'da yazmış olduğu Dîvânü Lugati't-Türk adlı eserinde görülmüş ve Kaşgarlı Mahmut sözlüğünde bayram kelimesinin aslında 'bedhrem' olduğunu ve daha sonra Oğuzların bu kelimeyi 'beyrem' şekline çevirdiklerini belirtmiştir. Kaşgarlı Mahmut'un kendi düşüncelerine göre, bayram bir eğlenme, sevinme, gülme günüdür. Bayram kelimesi ilk anlamı itibariyle 'Milli ve dini bakımdan önemli olan ve kutlanan gün veya günler. İkinci anlamı; sevinç. Üçüncü anlamı ise özel olarak kutlanan gün' anlamlarını taşımaktadır. Tören kelimesi ise, 'Bir toplulukta, üyelerin belli bir olayı, kişiyi veya değeri ayırt edip sembolleştirmesi, bunların anlam ve önemini güçlendirmesi amaçlarıyla düzenlenen hareket dizisi, merasim' anlamını taşımaktadır (Artun, 2005: 201- 202).

1.1.Dinî Bayramlar

Bayramlar bir takım gösterilerden oluşmaktadır. Kuralları, tarzları ve biçimleri gelenek ile şekillenmiştir. Kameri takvime göre hesaplanan dini bayramların günleri ise her yıl 10 gün gerileyerek değişmektedir bu da bayramların her mevsimde yapılmasına olanak sağlamıştır. Ramazan ve Kurban bayramı Müslümanların dini bayramlarıdır. Bu bayramların ortak özellikleri ise aynı şekilde ziyaretlerin gerçekleşmesi, toplu eğlenceler gibi noktalardır. Ramazan ve Kurban Bayramı ile ilgili inanç ve adetler İslami kültürden ayrılmayan özelliklerdir. Bayramın ilk günü sabah erkende kalkılır ve erkekler bayram namazına gider ve namazdan hemen sonra bayramlaşma merasimi başlar. Kurban Bayramında da kurban kesilir ve bu kurban özellikle kesmeyen veya durumu olmayan kişilere dağıtılır. Bayram ziyaretleri İslamiyet'in gerekçelerindedir (Artun, 2005: 204).

Baskil ilçesinde dini bayramlar halk arasında önemli yer tutmaktadır. Dini bayramlar vesilesiyle insanlar birbirlerini ziyaret eder. Birlik beraberlik duygusu oluşur. Aralarında husumet, kırgınlıklar bulunan kişiler için bir fırsat olarak görülür.

1.1.1. Ramazan Bayramı

Şevval ayının ilk üç günü dini bayram olan Ramazan Bayramıdır. Bu bayramda ziyaretler ve el öpme gibi eylemler gerçekleştirilir. Ziyarete gelen kişilere de şeker verildiği için ‘Şeker Bayramı’ da denilmektedir (Artun, 2005: 205).

Bayramlar bir takım gösteriler şeklindedir; bunların yapılarını gelenek ve görenekler ortaya çıkarmıştır. Ramazan ve Kurban bayramlarımızın da bir takım akraba, eş dostu ziyaret etme gibi özelliği vardır. Çocuk ve gençler kendisinden büyük kişilerin ellerini öperler ve onların hayır duasını alırlar ve aynı zamanda eli öpülen kişilerin çocuklara para veya ufak hediyeler vermesi de adettendir (Boratav, 2003: 204–207).

Baskil yöresinde bayramdan önceki gün yani arife günü mezarlık ziyareti yapılır. Ölen yakınları için Kuran okunur. Mezarlıkta bulunanlara şeker dağıtılır. Mezarlıklar sulanır (K.K.5).

Baskil ilçesinde bayram büyük bir sevinçle karşılanır. Küçükten büyüğe herkesi kaplayan heyecan beraberinde bazı hazırlıkları meydana getirmektedir. Bayramın yaklaşmasıyla beraber kadınlar evlerinin temizliği ile ilgilenir. Hummalı bir bayram temizliği başlar. Bayram günleri misafirlere ikram edilecek yöresel yemekler, tatlılar, ikramlar hazırlanır. Erkekler ise evin eksiklerinin giderilmesi konusunda yardımcı olurlar eve alınacak yiyecek içecek, lokum, şeker, kolonya, türünden ihtiyaçları giderirler. Çocuklar için “bayramlık” adı verilen yeni kıyafetler alınır. Çocuklar sevindirilir. Bayram günü geldiğinde uzakta olanlar, ilçeye akın eder büyüklerini ziyarete gelirler. Bayram sabahı büyük küçük demeden herkes bayram namazını kılmak için camilere gider, bayram namazı kılınır. Cami içinde herkes birbirinin bayramını kutlar evlere dağılır. Eve giderken camiden çıkarken eve misafir davet edilir. Eve gelen misafirle birlikte kahvaltı yapılır. Ardından ev halkı birbiriyle bayramlaşır. Küçükler büyüklerinin ellerini öper, büyükler küçüklerinin gözlerinden öper, onlara bayram harçlığı verir. Ardından küçükler ellerinde poşetlerle sokaklara düşer, önce kendi çevresinden akrabalarından başlayarak şeker toplamaya, büyüklerinin ellerini öpmeye giderler. Büyükler ise kendilerinden büyük olan, aile büyüklerini ziyaretle bayram ziyaretlerine başlarlar (K.K.2, K.K.3, K.K.4, K.K.6, K.K.8, K.K.11, K.K.18, K.K.19, K.K.21, K.K.25).

1.1.2. Kurban Bayramı

Kurban Bayramı'nın ilk günü Mekke'de Mina diye bilinen yerde hacıların kurban kestikleri gündür. Kurban bayramı Türkiye'de insanların eğlencesi bakımından Ramazan bayramı kadar eğlenmedikleri bir bayramdır (Boratav, 2003: 207).

Baskil yöresinde kurban bayramı hazırlıkları ramazan bayramı hazırlıklarına benzer. Yörede ramazan bayramından farklı olarak kurban kesildiğinden, kurban kesecek olan aileler günler öncesinden hayvan pazarlarına giderek kurbanlık bakarlar. Kurbanlıklar alındıktan sonra ailevi ihtiyaçlar alınır. Kadınlar yine ramazan bayramında olduğu gibi ev temizliği ve bayramda misafirlere ikram edecekleri yemek ve tatlı hazırlığı ile uğraşırlar. Yörede kurbanlık olarak genel olarak küçükbaş hayvan tercih edilmektedir. Büyükbaş hayvan tercih edenler birkaç aile ortaklaşa alım yapmaktadırlar. Kurban kesildikten sonra kesilen hayvanın etlerin üçte biri ailenin kendisinde, üçte biri fakir fukaraya, üçte biri ailenin kendi hısım akraba, komşusuna dağıtılmaktadır. Kurbanlık dağıtım işlemi bittikten sonra kurbanın postu camilere, kuran kurslarına verilmektedir. Ramazan bayramında olduğu gibi yine bayram ziyaretlerinde bulunulur (K.K.2, K.K.3, K.K.4, K.K.6, K.K.8, K.K.11, K.K.18, K.K.19, K.K.21, K.K.25, K.K.27, K.K.28).

1.2.Sünnet

Sünnet, her erkek çocuğunun hayatlarında geçirdiği törenlerden biridir. Sünnet çocuğunun, sünnet olması için belli bir mevsim ya da belli bir yaş kuralı yoktur. Fakat dikkat edilen en önemli nokta ergenlik yaşına gelmeden en fazla 13-14 yaşına kadar en az da 2 yaşından başlamak üzere sünnet töreni gerçekleşir (Boratav, 1984: 160).

Baskil yöresinde sünnet olacak çocuğun yaşı hakkında genel bir yaş yoktur. Sünnet olacak çocuk, bebeklik çağında herhangi bir rahatsızlığı varsa bebeklik döneminde sünnet edilebilir. Ortalama sünnet yaşı olarak 3-4 yaşları tercih edilmektedir. Buradaki amaç çocuğun sünnet olduğu zamanı hatırlayabilmesidir. Ailenin çocukları birden fazla erkek çocuğu varsa eğer, iki çocuğu aynı anda sünnet eder, sünnet düğünlerinin birlikte yaparlar (K.K.2, K.K.3, K.K.4).

Sünnet düğünü ailenin maddi durumuna göre şekillenmektedir. Aile sünnet düğününü tek tek de yapabilir toplu bir şekilde de yapabilir. Düğün olarak da kendi aile

içinde küçük bir tören yapılır. Yine maddi duruma göre salon tutularak da sünnet töreni yapılmaktadır (K.K.3, K.K.4, K.K.6).

Yörede eskiden sünnetçiler vasıtasıyla jiletle çocuklar sünnet ettirilirdi. Günümüzde hastanelerde kanamadan, ağrısız yeni tıbbi yöntemlerle yapılmaktadır (K.K.6, K.K.8).

Yörede çocuğunu sünnet ettirecek olan aile, çevresinde çocuklarına kirve olacak adayı belirler. Kirve, sünnet olacak ailenin yakın akrabası olabileceği gibi uzaktan sevilen sayılan bir arkadaş, tanıdık da olabilmektedir. Kirve adayı seçildikten sonra hazırlıklara başlanır. Davetlilere haber göndererek veya davetiye kartı bastırılarak sünnet düğününe çağırılmaktadırlar. Kirve de sünnet olacak çocuğun yanında olacak kucağında tutacak, ona moral verecek, korkmaması için yanında olacak kişidir. Kirve, seçildikten sonra sünnetten önce aileye ziyarete gider çocuklara çeşitli hediyeler alır(K.K.2, K.K.3, K.K.4, K.K.8, K.K.16, K.K.30).

Yörede evde yapılacak olan sünnet törenlerinde sünnetçi gelerek çocukları salavat eşliğinde sünnet eder. Sünnet etme işlemi bittikten sonra çocuklar daha önceden hazırlanmış olan yataklarına yatırılır. Bundan sonra çocukları görmeye gelen misafirler, çocuklara hediyelerini takarlar(K.K.8, K.K.16, K.K.30).

Yörede takı takarken akrabalar arasında bir rekabet söz konusudur. Sünnet çocuğuna takılacak olan takılarda birbirilerinden daha yüksek bir meblağ takmaya çalışırlar (K.K.16, K.K.27).

Yörede kendi çocuğuna takılan takı kadar, karşı tarafın sünnet olan çocuğuna da aynı şekilde takı takılmasına özen gösterilir (K.K.27).

Yörede kimi aileler de her çocuğuna ayrı ayrı kirve belirler (K.K.27).

1.3.Askerlik ile İlgili Adet ve İnanmalar

Askerlik Türk halkı tarafından kutsal bir görev olarak sayılır ve askerlik çağına gelen gencin askere gideceğinin belli olmasının, askere uğurlaması, ardından ağıt yakılması gibi geleneği olan bir geçiş dönemidir. Tüm törenlerde olduğu gibi askerlik töreninde de bir takım adetler, gelenekler ve inançlar oluşmuştur(Artun, 2006: 211).

Baskil yöresinde askerlik ile ilgili adet ve inanmalar, bütün Türk toplumunda olduğu gibi Baskil yöresinde de askerliğin oldukça önemli bir yeri vardır. Askerlik görevi vatan borcu olarak nitelendirilmektedir. Askerliğini yapmış olan genç ve ailesi için bir gurur kaynağıdır. Ayrıca yörede askerliğini yapmış olan genç için, evlilik öncesi

önünde engelin kalmadığının ifadesidir (K.K.15, K.K.16, K.K.18, K.K.22, K.K.28, K.K.29).

Baskil yöresinde askere gidecek olan gencin ailesi çocukları için bir takım hazırlıklar yapar. Askerde kullanacağı iç çamaşır, içlik, eldiven benzeri türden giyim hazırlığı yapılır. Askerlik görevini yapacağı sırada ihtiyaçları için bir miktar para verilir. Askere gidecek olan genç askerlik zamanı yaklaşınca, serbest bırakılır. Arkadaşlarıyla daha fazla zaman geçirir gezip tozar. Askerlik zamanı yaklaşınca yakın akrabalarını ziyaret eder. Bu ziyaret sırasında akrabaları kendisine harçlık verir. Hayırlı tezkereler, tez zamanda git gel, tarzında iyi dileklerde bulunurlar. Asker olacak genç son gün arkadaşlarıyla zaman geçirir birlikte eğlenirler yemekler yer ayrılırlar. Askere gideceği gece kına yakılır (K.K.10, K.K.15, K.K.16, K.K.18, K.K.22, K.K.28, K.K.29).

Askere gideceği gün gencin arkadaşları akrabaları toplanarak konvoy halinde asker uğurlamaya giderler. Otogarda oyun havaları eşliğinde eğlenirler. “En büyük asker bizim asker” sloganları eşliğinde asker olacak genç havaya atılır tutulur. Son olarak herkesle vedalaşır büyüklerinin ellerinden öper yola çıkar(K.K.18, K.K.19, K.K.22).

Asker dönüşü de askere gönderme gibi kalabalık bir toplulukla karşılama yapılır. Adak adanmış ise kurban kesilip, dağıtılır. Askerin geldiğini duyan akrabalar da asker görmesine aileyi ziyarete gelirler. Hayırlı olsun diyerek ailelere iyi dileklerde bulunurlar. O günden sonra evlilik konuşmaları dile getirilir (K.K.8, K.K.15, K.K.16, K.K.18).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALK İNANIŞLARI

Halk inancı bir olgunun, bir nesnenin bir düşüncenin veya bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilme durumudur. Halkbilimi; bir toplumun yaşadığı dininde eski dininde yaşadığı durum veya olguların yeni biçimleri, yeni anlatışlarla veya yeni içerikle oluşturduğu inançlarıyla ilgilenen bir bilimdir. Halk inançları, din veya ahlak yaptırımları gibi kesin değil ve daha çok topluluktan topluluğa değişiklik gösteren durumlardır. Ayrıca halk inançları toplumun yaşamında kabul ettiği dinin şartları ve öğretileri dışında kalan ancak halk arasında yaşanan ve gelecek nesle aktarılan inançlardır (Artun, 2005: 23).

Halkın belli başlı konularda inançları vardır ve bu inançlar ilahi dinin öğretisi dışında kalan; halk arasında yaşayan ve gelecek nesle aktarılan inançlardır. Toplumlar ait oldukları inanç, gelenek ve adetlerini yeni bir kültür veya dine girdiklerinde bırakmazlar ve o dinin, kültürün özelliklerini eski inanç, adet ve geleneklerine uyum sağlaması için çalışırlar. Halk inançlarının yelpazesi oldukça geniştir bu yelpaze içerisinde evlenme, ölüme, doğuma, sosyal hayata kadar her türlü etkinlikler bulunmaktadır (Kılıç, 2001: 415).

Ülkemizin her yerinde olduğu gibi Baskil yöresinde de halk inanışları mevcuttur. Bu inanışların dinimizde yerinin olmamasına rağmen halk arasında varlığını korumaktadır.

1.1.Yatırlarla, Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar

İnsanlar istedikleri bir durumun olması için türbe, yatır ve evliyaların yattığı mezarlara gidip dua ederler. Ermiş kişiden iş bulma, kısmet açma, hastalıklardan kurtulma gibi durumlar için yardım istenebilir. Ziyaretlerde dualar okunur ancak bu isteklerin olması için içten ve inanarak dua edilmesi gerekmektedir. İslamiyet'in kabulünden sonra da halkın bu tarz ziyaretlerde bulunması üzerine 'Allah'ın sevgili kulları olan ve Allah'a sözü ve nazı geçebilen evliyanın yardımını dilemek' şeklinde konuya açıklık gelmiştir. Kutsal kabul edilen yerlerden su, taş, toprak gibi nesnelere

yanında taşımak, üzerine dökmek veya dokunma gibi eylemler de söz konusudur. Bu tarz yerlerden psikolojik sorunlar için de şifa aranır. (Artun 2005:256).

Anadolu'da Türkler arasında veli kültü oluşumu başlamış ve bu kültür oluşumunda İslamiyet'in kabulü etkili olmuştur. Üstün ruhlarla donanmış kişilerin Müslümanlıkla da bağdaştırılmıştır. Ermiş kişinin ait olduğu toplumun dini, sosyal ve ahlaki değerlerin temsilcisi olduğu noktasına inanılır (Ocak, 1984: 3).

Baskil yöresinde yatırlarla, ziyaret yerleri ile ilgili inanışlar oldukça yaygındır. Halk arasında ziyaret yerlerinin önemi büyüktür.

Ziyaret yerlerine gidip, herhangi bir sıkıntısı derdi için dua edenler, çocuğu olmayanların çocuğu olması için dua etmesi ziyaret yerinde çeşitli uygulamalar arasındadır.

İşsiz olan birinin iş sahibi olması için dua etmesi, evde kalmış olan kızın, kısmetinin açılması için dua etmesi, nazarlardan sakınmak için dua edilmesi, herhangi bir engeli olan kişinin engelini kalkması için dua etmesi gibi amaçlar doğrultusunda ziyaret yerlerine gidilir. Buradaki ziyaret yerinde yatan kişinin bir vesile olacağına inanılması neticesinde, halk türbe ve ziyaretlere gider. Ziyaret yerlerinde yapılan bazı uygulamalar mevcuttur. Bu uygulamaları yapmak dileğin, isteğin, duanın kabul olacağı inancını ortaya koymaktadır.

Baskil yöresinde Doğancık Köyünde bulunan Hacı Hasan Baba Türbesi oldukça ziyaretçi almaktadır. Hacı Hasan Baba Türbesine gelen ziyaretçiler türbe de yatan zatın maneviyatına inanarak namaz kılıp dua ederler. Eskiden bu türbede türbe duvarına küçük taşları yapıştırarak dilek dilenmekteydi. Günümüzde bu inanış yok olmuş durumdadır. Türbeye gelerek dua edip duaları kabul eden vatandaşlar adak olarak kurban keserler (K.K.12, K.K.15, K.K.18, K.K.25).

Baskil ilçesinde bulunan ziyaret yerleri şunlardır:

- 1-Abdulvehhab Gazi Hazretleri
- 2-Sıddı Zeynep Türbesi
- 3-Hacı Hasan Baba
- 4- Seyyid Hoca Türbesi
- 5-Pir Halil Mezarı
- 6-Kasım Kadir Türbesi
- 7-Pir Kemal Türbesi
- 8-Ahmet Yesevi ve Şeyh Hasan Türbesi

9-Musa Havrani Türbesi

10-Şeyh Aziz Efendi Türbesi

11-Şeyh Muhammed Türbesi

1)Abdulvehhab Gazi Hazretleri

Abdulvehhap Gazi Türbesi, Baskil ilçesinin batısında dağ eteğinde bulunmaktadır. Türbe mağara içinde yar almasına rağmen etrafı duvarlarla örülüdür. Ayrıca günümüzde bu türbeye ulaşım belli bir mesafeye kadar araçla ve daha sonra patika yoldan ulaşım sağlanmaktadır. Abdulvehhap Gazi birçok savaşta bulunmuş ve komutanlık yapmıştır. Aynı zamanda Peybamber Efendimize sancaktarlık yapmış ve Malatya'nın fethinde Battal Gazi ile birlikte savaşta bulunmuştur. Abdulvehhap Gazi katıldığı savaşlarda üstün başarı sağlamış ve bu başarılar "Müseyyeb-nâme, Battal-nâme, Danişmend-nâme, Mirkatu'lCihad ve Saltuk nâme" gibi eserlerde destanlaşmıştır. Abdulvahap Gazi'nin, bazı kaynaklar Sivas'ta bazı kaynaklar da Anadolu'da şehit düştüğü ama Anadolu'da yerinin belirtilmediği görülmektedir. Fakat Abdulvehhap Gazi'nin yaptığı tüm savaşların Malatya ve çevresinde olduğunu aynı zamanda Fırat nehri kenarında bir ev yaptığı ve Elazığ'da şehit olma ihtimali yüksek olduğu söylenmektedir. Ayrıca diğer bilgilere göre savaşta yaralandığını ve o halde dağa çıktığı söylenmektedir. Daha sonrasında ona yardımcı olan Bizans Kayser kızının Bizanslılar tarafından öldürüldüğü ve Abdulvehhab Gazinin de orada şehit olduğu söylenmektedir. Abdulvehhap Gazi'nin bulunduğu mağaranın alt tarafında da Zeynep Hanım Türbesi'nin olması bu bilgiyi doğrular niteliktedir (Aydoğmuş,1998: 249).

Abdulvehhab Gazi türbesine başka köylerden ilçe merkezinden, Elazığ merkezinden başta olmak üzere çevre illerden de ziyaretçiler gelmektedir. Çocuğu olmayan aileler, çocuğu hasta olan aileler, felçliler, ruhsal bozukluğu olanlar gibi çeşitli sıkıntıları olan insanlar türbeye gelirler. Duaları, dilekleri kabul olduğu zaman adak olarak adanmış oldukları kurbanı kesip yöredeki insanlara dağıtırlar (K.K.12, K.K.15, K.K.18).

2) Sıddı Zeynep Türbesi

Sıddı Zeynep Türbesi, Abdulvehhap Gazi'nin türbesinin bulunduğu dağın tam karşısında yer almaktadır. Abdulvehhap Gazi katıldığı bir savaş sırasında yaralanıp şuanda türbesinin bulunduğu dağa çıkıp yerleşmiştir. Bir Bizans Kayser kızı, Abdulvehhap'ın yaralarını tedavi ettiği ve ona geceleri su getirdiği rivayet edilmektedir. Abdulvehhap'a yardım eden bu zat sonradan Müslüman olmuş ve ismini Sıddı Zeynep olarak değiştirmiştir. Bu türbe Abdulvehhap Gazi'nin türbesiyle yakındır ve aynı amaçlar doğrultusunda ziyaret almaktadır (Aydoğmuş, 1998: 252).

3) Hacı Hasan Baba

Hacı Hasan Baba türbesi, Baskil merkezde kuzey yönünde Baskil Anadolu Lisesi'nin sol tarafında kalmaktadır. Türbenin hemen karşısında mezarlık mevcuttur. Mezarlığın hemen aşağısından bulunan türbe, eskiden sadece türbe olarak bulunurken zamanla yan tarafında örülmesi, cami minaresinin de yapılmasıyla şuan ki halini almış durumdadır. Sol tarafından camiye girilirken, sağ tarafından türbeye girilir. Türbenin içinden de ikinci bir kapıdan bulunan zatın sandukasına gidilir. Zat hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamakla beraber, kendisinin rütbeli bir asker olup İslam adına yapmış olduğu işlerle bilinmektedir. Türbeye ziyarete gelenler arasında çocuğu olmayanlar, ruhsal bozukluğu olanlar, felçli hastalar bulunmaktadır. Türbenin içinde bir de misafir odası vardır. Türbeye şifa niyetinde gelen kişiler genel olarak türbenin misafir bölümünde bir gece kalırlar. Dua eder, namaz kılarlar. Daha sonra türbeye gelip adaklarını keser bunu ihtiyaç sahiplerine dağıtırlar (K.K.9, K.K.12, K.K.18).

4) Seyyid Hoca Türbesi

Seyyid Hoca türbesi Baskil ilçe merkezine 35 km mesafede bulunan Dervişdere köyünde yer almaktadır. Bu kabir köy içinde değil 2-3 km mesafede bulunan kabristanlıktadır. Seyyid Hoca Efendi'nin, Seyyid Nursi sülalesinden olduğu söylenmekte ve Bağdat'tan geldiği de söylentiler arasındadır. Dervişdere köyünde evi bulunmakta ve yaşamını sürdürdüğü bu eve insanlar ziyarette bulunmaktadır. Seyyid Hoca Efendi'nin kılıç, maşa, mızrak ve bıçak gibi kişisel eşyaları bu evin ortasında

sergilenmektedir. Ayrıca bu evin bir odasının köşesinde kare bir alanda hastalığına şifa arayan ziyaretçiler buradan toprak alır ve bu toprağı yutkunurlar (Kıyak, 2005: 54).

5) Pir Halil Mezarı

Pir Halil'in mezarı, Aşağı Kuluşağı köyüne 1 km uzaklıktaki bir tepede bulunmakta ve bu köy Baskil ilçe merkezine 55 km uzaklıktadır. Bu türbe şekil itibariyle bir türbe şeklinde değil daha çok eski zamanlara ait mezarlık şeklindedir. Mezar taşının üzerinde herhangi bir yazı bulunmamakta ve bu taşın çevresi taşlarla örülü bir şekildedir. Bu mezarın yanında bir dilek ağacı bulunmakta ve ziyarete gelen kişiler dilekte bulunup bu ağaca çaput bağlamaktadırlar. Pir Halil Mezarı çok eskiden ziyaretçiler tarafından oldukça ziyaret edilirken günümüze bakıldığında ziyaretçiler eskisi gibi yoğun değildir (Kıyak, 2005: 55).

6) Kasım Kadir Türbesi

Kasım Kadir Türbesi, Keban ilçesine bağlı Koyunuşağı köyünde ve bu türbe Baskil ilçesinin kuzey sınırı civarında ve köyden 3-4 km mesafede bir tepede bulunmaktadır. Bu türbeyi 1997 yılında Hacı Ali Munyar tarafından yapılmış ve tepenin tam zirvesinde etrafı duvarlarla çevrili küçük bir bahçenin içerisinde yer almaktadır. Bu türbeye günümüzde arabayla da ulaşım sağlanabilmektedir. Bu türbeye de diğerleri gibi hem ziyaret hem de hastalıklara şifa amaçlı ziyarette bulunulmuştur. Bu zatın Anadolu'da yaklaşık olarak 1300-1400'lü yıllarında yapılan fetihlerde bulunduğu söylenmektedir. Halk arasında bir takım söylentiler de mevcuttur söylentilere göre Kasım Kadir'in katıldığı savaşlarda düşman uçaklarını yerden aldığı bir taşla düşürmesi gibi destanlar anlatılmaktadır. Fakat o dönemlerde uçağın icat edilmemiş olması gibi bir ayrıntı söz konusudur(Kıyak, 2005: 55).

7) Pir Kemal Türbesi

Pir Kemal türbesi ResulKehya köyüne giden yol üzerinde yer almaktadır ve bu köy Baskil ilçe merkezine 27 km mesafededir. Türbenin fiziksel durumuna bakıldığında görünümü küçük bir evi andırmaktadır. Türbenin konumu itibariyle yol kenarında bulunması köy halkının ziyaret noktası olmuştur. Türbenin ziyaret amacı ise çeşitli

hastalıklara şifa bulmak amacıyla ziyarette bulunulmakta ve köy halkı da sık sık ziyarette bulunmaktadır. Bu ziyaretlerde kişilerin burada kalması ve kurban kesmesi sık rastlanan bir durumdur (Kıyak, 2005: 56).

8) Ahmet Yesevi ve Şeyh Hasan Türbesi

Bu türbe Baskil ilçesine 65 km uzaklıkta bulunan Şeyh Hasan köyü (Tabanbükü) Fırat kenarındadır. Bu bölge Fırat nehrinin geçiş bölgeleri konusunda büyük bir önem arz etmektedir. Köyde Ahmet Yesevi Türbesi ve Garipler Mezarlığı tarihi açıdan nitelik taşıyan eserlerdendir. Bu eserlerin şu altında kalmaması için Beşir Aşan Bey bir ekip kurmuş, türbe ve çevresindeki mezarlık ölçülerinin bozulmamasına dikkat edilerek aynı planla Tabanbükü köyünün yeni yerleşim alanı içine taşınmıştır.

Mezarlık ve türbe Doğu Anadolu'nun Türk yerleşimiyle yakından ilgilidir. Mezarlıkta bulunun kalıntılarda mezar taşları kitabelerine bakıldığında XIII ve XIV yüzyıla ait olduğu görülmüş ve Moğol istilasından Anadolu'ya gelen Türkmen gruplarının yerleştiği alandır. Mezarlıkta bulunan kalıntılar günümüze Selçuklu ve Beylikler döneminden gelebilen izlerdir. Mezar taşlarının fiziksel özellikleri ise kandil motifi ile süslenmiş ve prizmatik ve çatma lahit şeklindedir(Aşan, 1992: 70-71).

9) Musa Havrani Türbesi

Musa Havrani türbesi Baskil ilçesine 15 km uzaklıkta olan Akdemir köyü Şeyhan mezrasında bulunmaktadır. Musa Havrani hakkında çok da fazla bilgi olmamasına rağmen Anadolu'da büyük fetihlerde komutanlık yaptığı söylentileri mevcuttur. Bu fetihler zamanında da şuanda türbesinin bulunduğu alanı karargâh olarak kullanmıştır. Türbeye daha çok ziyaret amacıyla gelinmesi ile birlikte şifa amacıyla gelen ziyaretçiler de mevcuttur ve bu ziyaretçiler bazen yatıya da kalmaktadır. Şifa bulan bazı ziyaretçiler ilerleyen zamanlarda tekrardan gelip şükür amacıyla kurban kesip civarda bulunan fakir ailelere dağıtmaktadır (Kıyak, 2005: 57).

10) Şeyh Aziz Efendi Türbesi

Şeyh Aziz Efendi türbesi Baskil'in Şefkat mahallesinde Baskil ilçe merkezine yaklaşık 5 km mesafede yer almaktadır. Aziz Efendi'nin kabri türbe şeklinde değil

yapılı bir mezar şeklindedir. Bu türbeye çevre halkı ve civar illerden sarılık hastalığına şifa için ziyaretçiler gelmektedir(Kıyak, 2005: 57).

11) Şeyh Muhammed Türbesi

Şeyh Muhammed türbesi Baskil'in Şefkat mahallesindedir ve Baskil ilçesine 5 km mesafede bulunmaktadır. Ulaşımın kolay olması sebebiyle türbeye ziyaretler sık sık gerçekleşmektedir. Bu ziyaretler, normal ziyaret dışında hastalıklara şifa amaçlı da yapılmaktadır. Türbeye gelen ziyaretçilerin şifa amaçlı gelenlerin zaman zaman yatıya kaldıkları da görülmektedir (Kıyak, 2005: 57).

1.2.Kurban/Adak

Kurban, dinsel ve kutsal amaçlarla yapılan bir hayvanın kesilmesini temsil eder. Kurban bugün veya gelecekte Tanrı için ve onun gönlünü almak için ona sunulan bir hediyedir. Kefaret teorisi ise kurbanı, günah veya işlenmiş bir suç karşılığı bu suçun veya günahın bedelini ödemek için doğüstü güce, onun affına sığınmak için kurbanı kesen kişinin ölümü sembolize ederek hayvan veya hayvanları kurban etmesine dayanır. Kutsallaşma teorisine baktığımızda kurbanı, kurban kesen kişi veya kişilerin kurban hilesiyle birlikte kutsallığa ulaşması olarak kabul edilir. Kurban, yiyeceği veya içeceği paylaşma birlikte yemeye ve kurbanı Tanrının isteği doğrultusunda birlikte paylaşarak yenmesi biçiminde yorumlanır(Erginer, 1997:18).

Baskil yöresinde kurban ve adak yoğun olarak bulunmaktadır. Yöre halkından biri yeni bir araba aldığında araba için kurban keser ve fakir fukaraya dağıtır. Yeni işe girmiş olan genç ilk maaşıyla bir kurban alır bunu kesip aynı şekilde fakir fukaraya dağıtırlar. Yörede yeni bir ev alan veya yeni bir ev yapan kişiler de adak olarak gördükleri kurbanı kesip dağıtır. Bu örneklerin hepsinde de kesilen kurbanın alınan malın mülkün, vasıtanın, hayırlı olması, kaza ve belalardan korunması inancı vardır (K.K.1, K.K.5, K.K.12, K.K.19).

Yörede adaklık kurban yörede bulunan yatır ve ziyaret yerlerinde adak olarak belirttikleri kurbanı keserler. Çocuğu olmayanların türbeye gidip dilekte bulunup gerçekleşince kurbanı keserler. Yine aynı şekilde işi olmayan birinin işe girmeden evvel adak olarak belirttiği kurbanı kesmesi mevcuttur. Adak sadece kurban olarak sınırlı değildir. Oruç olarak ve ya yörede bir fakiri doyurma, yardımda bulunma şeklinde de

olabilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus adak adanmış olan kişinin muhakkak adağını yerine getirmesi gerekmektedir. Dini ve toplumsal açıdan önem arz etmektedir. Bir de yörede adak adayan kişi, kurban edilen hayvanın etinden yiyemez. Bu adağı sadece fakir fukaraya yakınlarına dağıtır. Kendisi yerse adağın kabul olmayacağı inancı hâkimdir (K.K.5, K.K.12, K.K.19, K.K.21, K.K.22).

1.3.Nazar/Nazarlık

Nazar kelimesi köken olarak Arapçadır. Kelime anlamı olarak insanların bir nesneye, bir hayvana, bir kişiye, bakmakla ve baktığı canlı üzerinde sakatlık, ölüm, bakılan nesne de bir sakatlık kırılma gibi olumsuz diyebileceğimiz bir olayın meydana gelmesi anlamını taşır. Dilimizde böyle kötü zararlı bir olay olduğu zaman bir neden bulunacağı zaman ‘nazar değdi’ söylemi kullanılır. Örneğin herhangi bir hastalığı, sıkıntısı bulunmayan sağlıklı bir çocuk hastalananınca toplum arasında hemen ‘kem göze uğradı’ deyimini de aynı anlama gelmektedir. Çocuklar göz yolu ile nazar olayına en çok maruz kalanlardır. Çocuklar göz yolu ile nazara uğrar. Nazar olayı sadece insanlar için geçerli değildir. Kişinin sahip olduğu mal, mülk, ev, araba, hayvanlar da nazara uğrayabilir. Kıskançlık sonucu insanların sahip olduğu şeyler göze gelip nazara uğrayabilir. Hiçbir neden yokken sakatlanan veya hastalanan at, eşek, süt verimi düşen bir inek, mahsulü bol beklenen bir tarlanın kıt olması gibi olumsuz diyebileceğimiz bir durumla karşı karşıya kalındığında da ‘nazara geldi, nazara uğradı, göze geldi’ denilmektedir. Nazar aile içindeki bir düzeni, iki arkadaş arasındaki birlik beraberliği, bir işteki aksaklığı sıkıntıya uğratarak zarar ile sonuçlandırabilmektedir. Nazar kıskançlık ile ortaya çıkabileceği gibi fazla sevgi, ilgi, alakadan da kaynaklanabilmektedir. Bu tür nazar çocuklar üzerinde oldukça etkisi vardır. Bu nedenle aileler çocukları üzerine toplum içinde pek fazla düşmezler. Halk arasında nazar, göze gelme, göz değmesi, nazara gelme, nazara uğrama şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tür inanışlar halk arasında oldukça fazladır. Nazardan kem gözlerden korunmak sakınmak için çeşitli uygulamalar mevcuttur. Nazarlık bunlar arasında korunmak için en çok bilinen ve kullanılanıdır (Boratav, 2003: 126).

Baskil yöresinde nazar ile ilgili oldukça geniş inanış ve uygulamalar mevcuttur. Yörede nazardan korunmak, sakınmak adına eskiden günümüze kadar inanışlar süregelmiştir. Nazarlardan korunmak için genel olarak ilk akla gelen inanış, muska yazdırma. Yeni doğan bir çocuğu için aile, hocalardan muska yazdırarak çocuğun

omuzuna elbisesinin üzerine takar. Muskayı takarken yanında küçük bir de nazar boncuğu bulunmaktadır. Çocuğun elbisesi değiştiği zaman da bu nazar boncuğu ve muska aynı yere takılır. Bu sayede çocuğun nazarlardan korunacağına dış etkenlere karşı korunacağı inancı hâkimdir (K.K.1, K.K.7, K.K.11, K.K.13, K.K.14).

Yörede nazar ile ilgili bir başka inanış da tıpkı muska ve nazarlık gibi çocuğun omuzuna mehlem ağacından bir parça takılır. Bunun da nazarlardan korunma açısından önemli olduğu inancı vardır. Yöre halkı insanlara muska, nazar boncuğu ve melhem ağacından bir parça taktığı gibi almış olduğu bir araba veya traktöre de ağacı ve nazar boncuğu takmaktadırlar (K.K.11, K.K.13, K.K.14).

Yörede, nazar için diğer inançlara baktığımız zaman nazar değmemesi için “Maşallah, Allah nazarlardan sakınsın” gibi sözlerle hayırlı olsun dileklerinde bulunurlar. Nazar ayeti, Ayet-el kürsü, Felak ve Nas sureleri okunur. Alınan herhangi bir taşınmaz mal mülk, arsa, araba, için kurban kesilir. Bu kurbanında nazarlardan sakınmak adına önemlidir (K.K.13, K.K.14, K.K.18, K.K.27).

Nazar için çoğu yörede de karşımıza çıkan kurşun gezdirmek önemlidir. Üzerinde nazar olduğu düşünülen kişinin üzerine bir bez tutulur. Ve bir tencere içindeki suyun içine kurşun dökülür. Kurşunun aldığı biçime göre yorumlar yapılır ve nazarın çıktığına dair inançlar vardır (K.K.1, K.K.5, K.K.7, K.K.11, K.K.13, K.K.14, K.K.18, K.K.27).

Yöredeki bir başka nazardan korunma inancı ise tuz gezdirmektir. Tuz gezdirme işini yapabilen bir kişi, avucuna almış olduğu tuzu karşısındaki kişinin başının etrafından gezdirir, gezdirirken içinde bazı dualar okur ve en son avucunda gezdirdiği tuzu ateşe atar, böylece nazarın çıktığına inanılmaktadır (K.K.11, K.K.13, K.K.14, K.K.18, K.K.27).

Yörede eskiden olduğu gibi günümüzde de bazı evlerin köşelerinde duvara asılı duran bir hayvan kafası bulunmaktadır. Bunun da nazarlardan korunmak için yapılan inanışlardan biri olduğu düşünülmektedir (K.K.1, K.K.5, K.K.7, K.K.11, K.K.13, K.K.14, K.K.27).

Yörede sık sık uykusu gelen birinin nazara uğradığı inancı vardır, üzerindeki nazarın çıkması için tuz çevrilir (K.K.27).

Yörede nazar ile ilgili bir inanışa göre, üst üste kız çocuğu olup erkek çocuğu isteyen ailenin uzun zaman sonra erkek çocuğu olunca, yeni doğan erkek çocuğun nazarlardan korunması, nazara gelmemesi için saçını uzatılır (K.K.27).

Yörede yine doğum ile ilgili yeni doğan çocuğunun çevredekiler tarafından nazara gelmemesi için yüzüne is sürülür (K.K.18, K.K.27).

1.4.Büyü

Büyü bir durumdan iyi veya kötü sonuç alabilmek için kişinin tabiat öğelerini, yasalarını etkileyerek bu olayların düzenlerini değiştirmek için yapılan işlemlerin bütününe verilen addır. Fransızcadaki “magic” kelimesinin de kullanılışını karışılmaktadır. Halk dilinde büyü daha küçük durumlar için kullanılır: bu durumlar ise kötü büyü ve olumlu büyü olarak ayrılır çünkü kötü büyü bir kimseyi sevdiğinden ayırmak veya düşmana karşı hastalık düşürmek gibi kötü amaçlara alet edilir. Olumlu büyü ise bir kişinin karısına sevgisini uyandırmak veya evine bağlılığını arttırmak gibi iyi amaçlı durumlar için de kullanılır. Halk geleneğinde geçerli oldukları amaçlara, şartlara, yerlere ve uzmanlarının olup olmadığı durumlara göre çeşitli isimler alır (Boratav, 1997: 106).

Baskil yöresinde büyüye genel olarak inanılmaz, itibar edilmez. Kurani Kerim’i okuyan birinin büyü ve sihir tarzı şeylerle uğraşmayacağı buna inancının müsaade etmeyeceği inancı vardır. Ancak kulaktan kulağa duyularak da olsa büyüye inanan, büyü yapan kişilerin varlığından söz edilir.

Yörede muska yapımı ile ilgili inanışlar mevcuttur. Kızların kismetlerinin açılması için yörede adından söz edilen muska yazan kişilere müracaat edilerek muska yazdırılır. Muska yazdırıldıktan sonra bir suyun içine atılır ve o su içilir (K.K.3, K.K.7, K.K.11, K.K.12).

Yörede kötü amaçlı yapılan büyülerden pek bahsedilmez; ancak iyi niyetli yapılan büyülerden söz edilir. İki kişinin arasını yapmak amacıyla büyüler yapılmaktadır (K.K.11, K.K.12).

Yörede büyü yapanlara kötü gözle bakılır ve yadırganır. Büyülerden korunmak amacıyla Ayet-el Kürsü, Felak ve Nas sureleri okunur (K.K.3, K.K.7, K.K.11, K.K.12).

1.5.Uğur-Bereket

Uğur kelimesinin geçmişten günümüze anlam gelişimi inceleme konusudur. Türk dilinin en eski sözlüğünde, Kaşgarlı Mahmut’un kitabında bu kelimeye, zaman,

vakit, “bir işte vakit ve fırsat”, “karşılık” (ivaz), “uğur, bereket”, “devlet” (yani mutluluk) anlamları verilmiştir. Bu anlamlar içerisinde günümüze kadar gelen anlamı ise “mutluluk”,” berekettir(Boratav, 2003: 123).

Uğur kelimesi bir kişinin, hayvanın, nesnenin, işin, zamanın veya bir yerin özündeki iyiliği, bereketi, mutluluğu, kolaylığı özünde olumlu hali ve gücüdür. Halkın inancına göre de çevresindeki nesnelere, kişiler, hayvanlar, davranışlar, zamanlar, yönler uğurlu ve uğursuz olarak ayrılmıştır. Kişinin kendisi için iyi veya uğurlu sayılabilecek şeylere yönelmesi, uğursuz veya kötü şeylerden kaçınması gerekir (Boratav, 2003: 123; Artun, 2005: 270).

Baskil yöresinde uğur- bereket ile ilgili oldukça geniş bir inanç vardır. Yörede insanların yaptıkları her işin başında hayırlı olması, uğurlu bereketli olması inancı vardır. Yörede bir işe başlarken besmele çekilir. Besmele ile o işe başlanır. İş yerine ve eve girerken sağ ayakla girmeye özen gösterilir. Yöre halkı tarlasına, bahçesine, evine bereket ve uğur getirmesi için bereket duası asar. Yörede sabah erken kalkılmasının, evin kapı ve pencerelerinin açılmasının eve huzur ve bereket getireceği inancı vardır. Aynı şekilde akşam güneşi batarken de uyulmaması gerektiğini, o saatlerde yatan varsa eğer uyandırılması gerektiği inancı vardır. Bu saatlerde uyuyan insanlara zarar geleceği ve uğursuzluk vereceği inancı vardır (K.K.8, K.K.11, K.K.19, K.K.24, K.K.27).

Yörede yeni evlenen çiftlerin, nişan yüzükleri takıldığı zaman nişan yüzüklerinin kurdelelerini saklamaları, bunun onlara uğur ve bereket getireceği inancı vardır (K.K.19, K.K.24, K.K.27).

Yörede kötü bir durum konuşulduğunda bunu duyan kişi kulağını çekip, tükürür gibi yapar ve eliyle bir tahtaya masaya ağaca vurur. Bunu yapmasının nedeni böyle bir olayın kendi başına gelmemesi içindir(K.K.6, K.K.8, K.K.11, K.K.19, K.K.24, K.K.27).

Yörede eskiden ekin biçileceği zaman, ailenin büyüğünün haberi olmadan ekin biçilmez. Ekin biçileceği zaman aile büyüğü tarlaya gider, ekinden birkaç kucak biçer ondan sonra diğerleri gelip ekini biçmeye başlar. Bu uygulamanın, ekine bereket getireceği inancı vardır. Bu olaya kelime olarak “şüm” yani şart koşmak denilmektedir (K.K.18, K.K.27).

Yörede ekin biçildikten sonra da biçilen son hasat tarlaya serpilir. Bununda uğur bereket getireceğine inanılır (K.K.18, (K.K.27).

1.6.Tabiat Olayları ile İlgili İnanışlar

Gökkuşağı birçok yerde farklı isimlerle anılmaktadır bunlar; Ebemkuşağı (eleğim sağma) ve Fatma Ananın kuşağı gibidir. Gökkuşağının altından geçen kişi eğer kızsız oğlan olacağı, oğlansa kız olacağı inancı mevcuttur. Halkın bir inancına göre hava sıcaklığının yükselmesi 'Cemre'nin havaya, suya ve toprağa düşmesine bağlanmıştır. İnancıya göre cemreler bir hafta Aralıkla 7 Şubatta (20 Şubatta) havaya, 14 Şubatta (27) suya, 21 Şubatta (5-6 Martta) toprağa düşmüş (Artun, 2005: 240- 242).

Baskil yöresinde de tabiat olayları ile ilgili inanışlar mevcuttur. Yörede küçükten büyüğe herkesin, gök gürelemesi, şimşek çakması esnasında besmele çekmesi, salavat getirmesi inancı vardır. Yine eskiden daha çok uygulanan ve insanlar arasında dikkat edilen bir husus; ay ve güneş tutulması olayıdır. Ay ve güneş tutulması esnasında aya ve güneşe çıplak gözle bakılmaması, bakanların gözlerinin kör ya da şaşığı olacağı, tutulma esnasında dışarıda olunmaması akli dengesini kaybedeceği gibi çeşitli inançlar vardır. Aynı zamanda güneş ve ay tutulması sırasında kötü olayların, doğal afet türünden olayların olacağı inancı vardır. Yörede bahar aylarında yağın ilk yağmurun altında gezen insanların saçlarının uzayacağı, saçları güreleştireceği inancı vardır. Yörede yağmur sırasında oluşan gökkuşağının altından geçmek bol kazanç getireceği, isteklerin dileklerin olacağı inancı vardır. Yörede bir de yetişen meyvelerle ilgili olarak; ayvanın bol olduğu bir mevsim yılında kışın sert ve çetin geçeceği inancı vardır (K.K.5, K.K.6, K.K.16, K.K.19).

Yörede, bahar ayında şiddetli dolu ve yağmur yağdığı zaman ekinler zarar görür, bunu engellemek için kazmanın başını tarlaya saplanır, ezan okunur böylece yağışın duracağına inanılır (K.K.18, K.K.27).

Yörede eskiden, kış boyunca ahırlarda kalan hayvanların, gök güreldediği zaman artık dışarı çıkma zamanlarının geldiğine inanılmaktadır (K.K.18, K.K.27).

1.7.Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Hayvanlarla ilgili inanışlar bitkilerle ilgili inanışlar benzerlik gösterir. Hayvanların bitkilerden ayırt edilen bir yönü yenilmesi, dokunulması ve hatta rastlanması sakınca, günah olanlar ve olmayanlar olarak ayrılır(Boratav, 2003: 68).

Baskil yöresinde hayvanlarla ilgili inanışlar, hayvanların iyi ve kötü olarak ikiye ayrılmasına neden olmuştur. Bu hayvanların görülmesi, hayvanların çeşitli hareketleri, çıkarmış oldukları sesler gibi durumlarına göre iyi ve ya kötü olarak yorumlanmaktadır. Yöre insanının tamamı Müslüman olduğu için, domuz etinin dinen haram sayılmasından eti yenmez, adının dahi anılması iyi sayılmaz. Birine domuz lakabı takmak da günah sayılmaktadır. Siyah kedi görmek, uğursuzluk bir kötülük getireceği inancı vardır. Siyah kedi gören kişi muhakkak saçını çekip tükürmesi gerekir. Baykuş görmek, baykuşun hastası olan bir evin tepesinde bulunması da kötüye yorumlanır. O hastanın öleceği inancı vardır. Yörede evlerin dış duvarına bir köşeye at kafası veya başka bir hayvanın kafası asılır. Nazarlardan korunacağı inancı vardır. Kurbağa öldürenin elinde siğil çıkacağı inancı vardır. Kurbağa öldürmek bu açıdan kötüye yorumlanır. Köpeğin uluması, siyah karganın evin damında görünmesi iyi değildir. Yörede kuş yuvası bozmak, örümcek ağının bozulmasının uğursuzluk getireceği inancı vardır. Uğur böceğinin birinin eline konması ve dilek tutup uçurması o dileğin kabul olacağı inancı vardır (K.K.7, K.K.8, K.K.12, K.K.19).

1.8.Günlerle İlgili İnanışlar

Baskil yöresinde eskiden günümüze aktarılıp gelen ve hala devam eden, günlerle ilgili inanışlar vardır. Yöre insanı arasında haftanın günleri ile ilgili çeşitli inanışlar meydana gelmiştir. Yörede Perşembe akşamı ve Cuma günleri mübarek günler olarak nitelendirilmiştir. Perşembe akşamı evinde yemek yapan aile, herhangi bir komşusuna yaptığı yemekten gönderir. Bu günlerin sevabının çok olduğu inancı vardır. Cuma akşamları namazdan sonra dua edilir, geçmişlerinin ruhlarına kuran okunur. Yörede Salı ve Çarşamba günleri herhangi bir hayırlı iş yapmak, nişan, düğün, vb. tarla sürmek, ekin biçmek iyiye yorumlanmaz o günler iş yapılmaz (K.K.13, K.K.14, K.K.19, K.K.22).

Yörede ekin biçilecekse ve ya bir işe başlanılacaksa, pazartesi ve perşembe günü olması gerektiğine inanılmaktadır (K.K.18, K.K.27).

Yörede kış aylarında aralık ve ocak ayı arasında “sersal” yılbaşı adı altında eğlenceler düzenlenir. 5-6 kişi bir araya toplanır, aralarında bir kadını erkek kılığına sokarlar, bir erkeği de kalın kılığına sokarak hep beraber kapı kapı dolaşırlar. Bir evden un, bir evde şeker, bir evden ceviz, bir evden yağ alarak bir evde toplanırlar. Bu

toplanan malzemelerle k mbe yapıp hep beraber yiyip eğlenirler (K.K.18, K.K.27. K.K.27).

Yörede mayıs ayının başında, bahar ayının gelmesiyle öküzler ahırlardan çıkarılır, öküzün başına, kolarına renk renk kurdeleler takılır ve tarlada iki tur çift sürülerek geri dönülür. Kadınlar ekmek yapıp yağlayarak komşulara dağıtırlar, cevizler dağıtırlar

. Bahar ayı birlik beraberlik içinde sevinçle kutlanır. Ve bu ayın uğur ve bereket getireceğine inanılır. (K.K.18, K.K.27).

1.9.Rüya ile İlgili İnanışlar

İnsanoğlu, rüyasında gördüğü objelerden vb. şeylerden çıkarım yapmış ve bunun etrafında inanışlar oluşturmuştur. Gördüğü rüyalardan anlam ıkarımış geleceğe yönelik yorumlar yapmıştır. Görülen nesnelere yorumlanmasındaki temel ölçüt ise görülen kişi, hayvan veya durumlarıdır(Artun, 2005: 259).

Baskil yöresinde rüyalar ile ilgili inanışlara baktığımız zaman, rüyada görülen nesne, hayvan, insan ve çeşitli olaylar neticesinde yorumlar yapılmaktadır. Bu yorumlar sayesinde çeşitli inanışlar uygulamalar meydana gelmektedir. İnsanoğlu merak dürtüsü gereği gördüğü rüyayı anlama yorumlama veya başka bir şeye yorma gereği duyar. Bundan dolayı rüya tabirleri kitapları ve ya bu işi iyi yapan yorumlayan kişiler vasıtasıyla çeşitli inanmalar ortaya çıkarmıştır. Rüya tabirlerinde de iyi ve kötü rüyalar olarak ikiye ayrılır yorumlar da buna göre çeşitlilik kazanır. Rüya iyi de olsa kötü de olsa bir kişi rüya gördüğü zaman bunu karşısındaki birine anlatma gereği duyar. Anlatacağı zaman karşısındaki kişi rüya iyi de kötü de olsa ‘‘hayırdır inşallah’’ diyerek anlatmasını ister. Yörede at görmek murattır. İyiye yorumlanır. Gören kız ise kismetinin açılacağı inancı vardır. Rüyada asker görmek, herhangi bir yerden iyi veya kötü bir haber geleceği inancı vardır. Baykuş görmek ölümü nitelendirmektedir. Rüyada bulanık su görmek kötüye yorumlanır. Berrak açık bir su görmek iyiye yorumlanır (K.K.1, K.K.5, K.K.7, K.K.8, K.K.9, K.K.11, K.K.13, K.K.19).

1.10. Diğer İnanışlar

Yörede karşımıza çıkan diğer inanışlar şu şekildedir;

Akşamları sakız çiğnemek günahdır denilir. Akşam sakız çiğneyen kişi ölü eti çiğnediği inancı vardır (K.K.4).

Akşamları tırnak kesilmez (K.K.1, K.K.3, K.K.11, K.K.17, K.K.18, K.K.23). İkinci vakti ile akşam namazı vaktinden uyulmamalıdır. Bu saatlerde uyuyan kişinin sersem olacağı akli dengesini kaybedeceği inancı vardır(K.K.11, K.K.17, K.K.18, K.K.23, K.K.25).

Geceleri dışarı su döküldüğü zaman muhakkak besmele çekilmelidir (K.K.1, K.K.3, K.K.11, K.K.17, K.K.18, K.K.23).

Ateşe tuz atılmaz (K.K.1, K.K.3, K.K.11, K.K.17, K.K.18, K.K.23, K.K.24, K.K.25, K.K.27).

Herhangi bir işe başlarken mutlaka besmele çekilmelidir. Bunun nedeni yapılacak işin hayırlı olması inancı vardır(K.K.18, K.K.23, K.K.24, K.K.25, K.K.27).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HALK MUTFAĞI

İnsanoğlu, yaşamını sürdürebilmek için sürekli besin kaynağı aramıştır. İlk dönemlerde besin arayışı avcılık ve toplayıcılık olarak başlamış fakat ilerleyen zamanlarda da evrim sonucu hayvanlar evcilleştirilmiş ve yabani bitkileri yetiştirmişlerdir. Ateşin bulunmasıyla da üretimde gelişmeler yaşanmış ve bunun sonucunda yemek türleri ve pişirme şekilleri sürekli gelişmiştir (Ögel, 1982:15).

Baskil yöresiyle ilgili yapmış olduğumuz saha araştırmalarında, yörenin halk mutfağı konusunda genel olarak ülkemizde bulunan halk mutfağının yanında, yörenin kendine has halk mutfağı da bulunmaktadır. Bu halk mutfağı çerçevesinde yörenin sofrada gelenek ve görenekleri de şekillenmiştir. Halk mutfağı konusunda yörenin içinde bulunduğu iklim ve bitki örtüsü yöredeki sofrayı çeşitlendirip zenginleştirmektedir. Bu bölümde de yörenin halk mutfağı içinde bulunan yiyecek türleri ve yapıları, yörede yazın toplanarak kışın yenilmesi için kurutulan, saklamaya bırakılan yiyecek türleri ve yörenin kendine has sofrada gelenek ve görenekleri hakkında bilgi vermeye çalıştık.

1.1.Yiyecek Türleri ve Yapıları

1.1.1. Çorbalar

1.1.1.1.Tarhana Çorbası

Malzemeler: Kurutulmuş tarhana, domates salçası, yağ, sarımsak, nane, tuz.

Yörede yazın hazırlanıp kurutulan tarhanalardan yeteri kadar çıkarılır. Bir kap içinde suya konular, çözülmesi beklenir. Tencereye yağ, salça ve baharatlar eklenir, hafif ateşte pişirilerek kıvamını alır. Ardından çözülen tarhana içine koyularak iyice karıştırılır. Yeteri kadar üzerine su eklenir ve kaynamaya bırakılır.

Tarhana çorbası, yörede her derde deva ve şifa kaynağı olarak pişirilen çorbalardan biridir. Yörede soğuk algınlığına, mideye ve ishale karşı iyi gelen bir çorba olarak bilinir. Yazın özenle hazırlanır kışın kolaylıkla pişirilebilen bir çorbadır (K.K.17).

1.1.1.2.Mercimek Çorbası

Malzemeler: Mercimek, kuru soğan, yağ, karabiber, un, salça

Mercimek çorbası hemen hemen her yörede karşımıza çıkabilecek bir çorbadır. Yapımı kolay, sofraların vazgeçilmezi, yemekten önce içimizi ısıtan ve midemizi ana yemekten önce yumuşatan önemli bir çorbadır. Baskil yöresinde de sıkça yapılan bir çorbadır. Yapılışına baktığımız zaman kuru soğan ince ince doğranır, bir tencere içinde yağ ile kavrulur, yeteri kadar tuz ve karabiber döküldükten sonra, bol su ile yıkanmış olan mercimek tencereye dökülerek iyice karıştırılır. Üzerine yeteri kadar su koyulup kaynamaya bırakılır. Çorba kıvamını alınca yemeye hazır hale gelir (K.K.17).

1.1.1.3.Dövme Çorbası

Malzemeler: Dövme, yoğurt, tuz, nane, tereyağı

Aşurelik buğday(dövme) bir tencere içinde kaynatılır. Dövme açılana kadar kaynar. Kaynayan dövmenin suyu süzülerek soğumaya bırakılır. Dövme soğuduktan yoğurt ile karıştırılır. İçine yeteri kadar tuz atılır. Hazır olan dövme çorbasının üzerine nane ve tereyağı ocakta kızartılarak, çorbanın üzerine dökülür (K.K.18)

1.1.1.4.Ayranlı (Mehir) Çorba

Malzemeler: Dövme, ayran, tuz, nane, tereyağı.

Ayranlı(mehir) çorba da yapılış itibari ile dövme çorbasına benzemektedir. Bu çorbanın farkı dövme kaynatılırken ayran ile kaynatılmasıdır. Kaynayıp kıvamı aldıktan sonra tuz katılıp karıştırılarak hazır hale gelir. Ayranlı çorbanın, dövme çorbasından bir diğer farkı ise sıcak içilmesidir (K.K.33)

1.1.1.5.Küçük Bulgur Çorbası

Malzemeler: İnce köftelik bulgur, yağ, soğan, salça, tuz.

Bulgur orbasının yapımı çok eskilere dayanmaktadır. Eskiden bu çorba sabah kahvaltılarında yenildiği gibi diğer oğunlerde de yenilmiŐtir. Bir tencere içerisinde bulgur yumuŐayıp kıvamını alana kadar kaynatılır. Ayrı bir tava içerisinde sosu hazırlanır. Sosu için; yağın içinde soğan kavrulur, üzerine salçası dökülerek pişirilir isteğe göre baharatlarda koyularak hazır hale getirilir. Hazırlanan sos, kaynayan bulgur içine dökülerek bir miktar daha birlikte kaynatılmaya bırakılarak hazır hale gelir (K.K.11).

1.1.2. Yemekler

1.1.2.1.Gömme

Malzemeler: Un, ceviz, kavurma ve yağ

Un, su ve tuz karıştırılarak hamur haline getirilir. Avuç içi kadar büyüklükte ufak parçalar yapılır. Bu parçalar oklava ile yufka Şeklinde açılır. Yağlanan tepsinin en alt kısmına yufka kalın bir Şekilde açılır ve tepsinin altına serilir. Tepsinin üstüne gelene kadar ince yufkalar açılır. Tepsinin en üstündeki yufka alttaki yufka gibi kalınca açılır. Tepsinin içindeki yufkaların üstüne kapatılır. En üstteki yufkanın üzerine yumurta ve yağ karıştırılarak kızarması için sürülür. Ardından fırına atılarak pişirilir. Hazır hale gelen gömme tepsi içinde atal yardımıyla parça parça edilerek servis edilebileceği gibi kare Şeklinde de servis edilebilir.

Gömme Baskil yöresinde misafirlere ikram edilen yemekler arasındadır. Kavurmalı, kncl, cevizli ve soğanlı türleri de vardır. Yörede eskiden bir misafir geldiğinde ya da misafiriğe gidildiğinde götürülen yemekler arasında yer almıştır (K.K.11).

1.1.2.2.Sırrın

Malzemeler: Un, tereyağı, sarımsak ve yoğurt.

Yufka hamuru hazırlanır. Kk bezeler halinde ince yufkalar açılır ve sacda pişirilir. PiŐen yufkalar tereyağı ile yağlanır. Yufkalar rulo yapılarak ince dilimler Şeklinde kesilir, yayvan tabaklara dizilir. Süzme yoğurt ve ezilmiş sarımsak, dizilen yufkanın üzerine dökülür sonrasında eritilmiş tereyağı üzerine gezdirilerek servis yapılır (K.K.1).

1.1.2.3.Tirit

Malzemeler: Tavuk – tavşan- keklik vs. eti, pilavlık bulgur, maydanoz, karabiber, tereyağı ve sarımsak.

Et haşlanır. Haşlanan etin suyundan bulgur pilavı pişirilir ve dinlendirilir (Pilav tane tane olsun diye suyu az konulacaktır) haşlanmış etler küçük küçük didilir, dinlenmiş pilavın üzerine karabiber, maydanoz, eritilmiş yağ ve etler konur isteyen pilava ezilmiş sarımsak katabilir. Servis yapılır (K.K.17).

1.1.2.4.Mehir Köfte (Ayrınlı Köfte)

Malzemeler: Yayık ayranı, ince bulgur, un, yarpuz, yumurta ve tuz.

Bulgur kaynar su ile ıslatılır, yumuşayınca kadar bekletilir, tuz katılır. Yumuşayan bulgura un eklenerek yoğrulur. Küçük köfteler yapılır. Ayran bir yumurta ve iki yemek kaşığı ince bulgur ile karıştırılır ve ayran kaynayınca kadar pişirilir ve kaynayan ayrana köfteler ve yarpuz eklenerek kıvamı koyulaşınca kadar pişirilir. Sıcak ve soğuk servis yapılabilir (K.K.11).

1.1.2.5.Küncülü (Susamlı) İçli Köfte

Malzemeler: İnce bulgur, un, kavrulmuş ve ezilmiş susam, ceviz, reyhan, pul biber, kuru soğan, yağ, tuz, kavurma ve maydanoz.

İnce bulgur kaynar su ile ıslatılır ve tuz eklenir. Soğan ufak olarak bol miktarda eklenerek tereyağı ilave edilir ve kavrulur soğanlar sararınca kavurma, pul biber, reyhan ve tuz ilave edilir ateşten alınan karışıma ceviz ve susam katılır. Maydanoz ilave edilerek iç hazırlanır. Önceden hazırlanan köfte hamuru, yumurta büyüklüğünde alınarak oyulur. Hazırlanan iç harç konulur ve kapatılır. Köfteler kaynayan tuzlu suda haşlanarak servis tabağına alınarak kavrulmuş tereyağı üzerine dökülerek servis yapılır (K.K.17).

1.1.2.6.Harput Köfte

Malzemeler: İnce Bulgur, salça, pul biber, tuz, reyhan, maydanoz, yumurta, kıyma ve soğan.

İnce bulgur kaynatılmadan, malzemelerin tümü karıştırılır. İnce bulgur yumuşayınca kadar çiğköfte gibi yoğurulur. Kıvamı tutunca ufak ufak misket büyüklüğünde yuvarlanır. Ardından tereyağı, salça ve bir miktar su ile sosu hazırlanır, kaynatılır. Hazırlanan köfteler kaynar suyun içine atılır, bir süre kaynayınca hazır hale gelir (K.K.23).

1.1.2.7.Sulu Köfte

Malzemeler: Köftelik bulgur, yağ, tuz, un, soğan, patlıcan, biber, salça, reyhan, sarımsak, domates.

Sulu köfte için köftelik bulgur sıcak su ile ıslatarak yumuşatılır. Yumuşayan bulgur içine un katılarak kıvama gelene kadar yoğurulur. Yoğurma işlemi bittikten sonra, ufak ufak misket boyutunda parçalara ayrılarak beklemeye bırakılır. Ayrı bir tencere içerisinde sosu hazırlanır. Sosu için tencereye yağ koyularak soğanlar pembeleşinceye kadar pişirilir. Ardından salça eklenir. Salça da kıvamını alınca sebze kısmı için patlıcan, biber ve domates eklenir. Bu sos bir müddet pişirilir. Üzerine yeteri kadar su eklenir. Bu suyunda harç ile biraz kaynamasından sonra üzerine köfteler eklenir. Köfteler de eklendikten sonra, bir müddet daha köfteler ile de kaynadıktan sonra yemek hazır hale gelir (K.K.1)

1.1.2.8.Yağlı Köfte

Malzemeler: Köftelik bulgur, un, yumurta, salça, yağ ve tuz.

Yağlı köftenin hamurunun hazırlanışı da sulu köfteye benzemektedir. Köftelik bulgur sıcak su ile ıslatılır, un ve tuz koyularak kıvamını alıncaya kadar yoğurulur. Kıvamını alınca küçük köfte parçaları haline getirilir. Ardından sıcak su kaynatılarak hazır olan köfteler sıcak su içerisinde kaynatılır. Bir müddet kaynadıktan sonra süzgeç ile sıcak sudan çıkarılır beklemeye bırakılır. Ardından harcı hazırlanır. Harcı için, yağ içine

salça atılarak kavrulur, kavrulan salçanın içine yeteri kadar yumurta kırılır. Hafif piştikten sonra hazır olan köfteler bu sos ile karıştırıp bir müddet kısık ateşte kavrulduktan sonra hazır hale gelir (K.K.1, K.K.11).

1.1.2.9.Mercimekli Bulgur Pilavı

Malzemeler: Pilavlık bulgur, yeşil tüm mercimek, soğan, tuz, yağ,

Mercimekli bulgur pilavı, mercimek iyice yıkandıktan sonra, su ile birlikte ateşte kaynatılır. Mercimek piştiği zaman üzerine pilavlık bulgur ilave edilir. Suyu eksikse su ilave edilerek pilavın da pişmesi sağlanır. Ayrı bir tava içerisinde üzeri için sos hazırlanır. Yağ içine ince ince doğranmış soğan atılır. Soğan kıvamını alınca içine salça koyularak pişirilir. Hazır hale gelen sos pilavın üzerine dökülerek yemek hazır hale getirilir (K.K.17).

1.1.2.10. Kenger Yemeği

Malzemeler: Kenger bitkisi, soğan, salça, yağ

Kenger yörede yetişen dikenli bir dağ bitkisidir. Nisan mayıs aylarında çiçeklenmeden önce toplanmaktadır. Hem yemeği yapılan kengerin aynı zamanda sakızı da yapılmaktadır. Yemeğin yapımına baktığımızda, toplanan kengerler öncelikle dikeninden makasla kesilerek yumuşak kısımları ayrılarak temizlenir. Ardından sosu bir tencere içinde hazırlanır. Sosu için, yağ içinde soğan ve salça kavrulur, isteğe göre tuz ve baharat atılabilir. Daha sonra temizlenen kenger bitkisi ilave edilerek karıştırılır. Bir müddet kengerler de kavrulduktan sonra hazır hale gelir (K.K.11).

1.1.2.11. Kuru Ekmek Yemeği

Malzemeler: Kuru ekmek, domates, biber, soğan, yağ, salça ve pul biberi.

Kuru ekmek yemeği, yörede yapılan ev ekmeğinin bayatlaması sonucu yapılan bir yemektir. Bayatlayıp kuruyan ekmekle toplanarak ufak parçalar halinde doğranır. Ardından yemeğin sosu hazırlanır. Sosu için, yağ içinde soğan ve salça kavrulur. İsteğe göre tuz ve baharatlar ilave edilir. Daha sonra hazır olan sos içine yeteri kadar su ilave

edilir. Suyun ilave edilmesiyle bir müddet kaynaması beklenir. Daha sonra kaynayan sos içine kuru ekmekler ilave edilir, ekmekle sosunda kaynamasıyla yemek hazır hale gelir (K.K.1).

1.1.2.12. Pirpirim (Semizotu) Yemeği

Malzemeler: Pirpirim, kırmızı mercimek, soğan, yağ, domates, salça, sarımsak, tuz, pul biberi,

Semizotu yörede pirpirim kelimesiyle karşılık bulmaktadır. Pirpirim sebze bahçelerinde yetiştirildiği gibi, kayısı ağaçlarının köklerinde de çıkıp yöre halkı tarafından toplanmaktadır. Yemeğin yapılışına baktığımızda, bir tencere içeresine yağ, soğan, salça, sarımsak ve doğranan domatesler ilave edilerek bir müddet kıvamını alınca kadar pişirilir. Ardından bir bardak yıkanıp temizlenmiş mercimek ilave edilerek karıştırılır. Son olarak temizlenip doğranan semizotu ilave edilir. Üzerine yeteri kadar su eklendikten sonra kısık ateşte pişmeye bırakılır, suyunu çekince yemek hazır hale gelmiş olur (K.K.11).

1.1.2.13. Patila

Malzemeler: Hamur için; un su, yaş maya ve tuz. Harcı için; peynir, maydanoz, kuru soğan ve pul biber.

Baskil yöresinde patila genel olarak ekme yapımından sonra yapılmaktadır. Artan ev ekmeği hamuruyla yapılabilir. Kendi hamurunu hazırlarken; un, su, tuz ve yaş maya iyice yoğurulur. Kıvamını alınca bir süre bekletilir. Daha sonra oklava ile biraz kalın bir yufka açılır. Harcın içi için; tuzsuz ev peyniri, soğan, maydanoz doğranılarak, içine; tuz, pul biber ve biraz da sıvı yağ eklenerek harcı hazırlanır. Açılan kalın yufkanın yarısına harç koyularak serilir. Yufkanın diğer yarısının harcın üzerini kapatacak şekilde üzerine koyulur, yufkanın uçları parmak ile basılarak kapatılır. Sac üzerine atılarak iki tarafı iyice pişirilip üzeri tuzlu tereyağı ile yağlanıp servis edilir (K.K.17).

1.1.3. Tatlılar

1.1.3.1.Kayısı Tatlısı

Malzemeler: Kayısı, toz şeker, tereyağı ve ceviz.

Önceden kayısılar yumuşayınca kadar haşlanır. Dövülmüş ceviz ve toz şeker karıştırılır bu karışım kayısı içine birer birer doldurulur kayısının üstüne bir kaysıda kapatılır. Önceden tereyağı ile yağlanmış tepsiye dizilir. Tepsiyeye dizilen kayısının üzerine eritilmiş tereyağı fırça veya kaşıkla sürülür, fırında yanmayacak şekilde pişirilir, servis yapılır (K.K.17).

1.1.3.2.Ev Baklavası

Malzemeler: Hamur için; un, yumurta, yoğurt, süt, su, maden suyu ve tuz. Şerbeti için; şeker, su ve limon.

Ev baklavası yörede genel olarak ramazan ve kurban bayramında yapılan tatlılardandır. Hamuru için yeteri kadar un içine 2 yumurta, bir bardak yoğurt, bir fincan süt, bir fincan su, bir yemek kaşığı maden suyu ve bir tatlı kaşığı limon suyu dökülerek hamuru yoğurulur. Hamuru diğer hamurlara göre yumuşak olması gerekmektedir. Hazır olan hamur yaklaşık iki saat dinlenmeye bırakılır. Hamur, ekmek tahtası üzerinde ince oklava ile açılmalıdır. İnce açılan yufka altı yağlanmış tepsi içine kat kat dizilir. Katlar arasına ceviz koyulur. Yörede yapılan ev baklavalarının genelinde ceviz bulunur. Her kat içine ceviz koyularak tepsi doldurulur. Ardından kesilerek fırına pişirilmek üzere atılır. Şerbeti için; yeteri kadar su ve şeker kullanılır. Şerbetin içine bir adet limon sıkılır, limon şerbetin erken şekerlenmemesi için kullanılmaktadır (K.K.17).

1.1.3.3.Sütlaç

Malzemeler: Pirinç, şeker, süt,

Pirinç temiz bir şekilde yıkanır, bir tencere içerisinde süt kaynayınca pirinç kaynayan sütün içine eklenir. Pirinç ve süt iyice kaynatılır, son kaynama öncesi şeker eklenerek iyice karıştırılır kısık ateşte bir kaynadıktan sonra kaplar içine konulur. Dolaba dizilir istenildiği zaman yenilir (K.K.17).

1.1.3.4.Cevizli Kadayıf

Malzemeler: Tel kadayıf, ceviz, şeker, tereyağı ve limon.

Cevizli kadayıf için: kadayıflar tel tel birbirinden ayrılarak ufak parçalar haline getirilir. Üzerine ocakta eritilmiş yağ gezdirilerek karıştırılır. Ardından bir tepsinin altı tereyağı ile iyice yağlanır. Hazır olan kadayıflar tepsinin dibine dizilir, iyice bastırılır. Kadayıf tepsiye yapışır, kadayıfın üzerine öğütülmüş ceviz serilir. Cevizin üzerine tekrar kadayıf serilerek iyice bastılır. Fırında alt ve üst yüzü pişirilerek hazır hale gelir. Şerbeti için, yeteri kadar şeker ve su kaynatılır, kaynayan şerbet içine limon sıkılır ve soğuması beklenir. Soğuyan şerbeti kadayıfın üzerine dökülerek hazır hale gelir (K.K.17).

1.1.3.5.Helva

Malzemeler: Un, şeker, yağ,

Yörede helva genel olarak ölen birinin ölümünün üçüncü günü yapılmaktadır. Ölüm dışında da isteğe bağlı olarak yapılmaktadır. Yapılışına baktığımızda, tereyağı ve un tava içerisinde un kahverengi hale gelene kadar ocakta pişirilir. Un kıvamını aldıktan sonra bir kap içinde şerbet hazırlanır. Hazırlanan şerbet un içine koyularak kısık ateşte karıştırılarak yoğun kıvamını alınması sağlanır. Kıvamını aldıktan sonra ocaktan alınır. Kâseler içine konularak soğumaya bırakılır (K.K.23).

1.1.3.6.Kabak Tatlısı

Malzemeler: Bal Kabağı, şeker

Kabak tatlısı, doğal olarak yapılan tatlılar arasındadır. Toplanan bal kabağının içi temizlenip ufak kare şeklinde parçalar haline getirilir. Parçalanmış kabak, bir tencere içine koyulur, üzerine bir miktar toz şeker serpilir. Bir müddet kabağın bu şekeri emmesi beklenir. Ardından ocağa alınır ocakta kendi suyu ile pişirilir, içindeki şeker eriyerek, kabaklar yumuşak kıvamını alınca ocaktan alınarak hazır hale gelir. Tabaklara koyulur, üzerine isteğe göre ezilmiş ceviz parçaları dökülerek yenir (K.K.23).

1.1.3.7.Dolenger Tatlısı

Malzemeler: Hamuru için; un, yumurta, yoğurt, süt, su, maden suyu ve tuz. Şerbeti için; şeker, su ve limon.

Dolanger tatlısı yörede genel olarak ramazan ve kurban bayramında yapılan yöresel tatlılardandır. Hamuru için un içine 2 yumurta, bir bardak yoğurt, bir fincan süt, bir fincan su, bir yemek kaşığı maden suyu, bir tatlı kaşığı limon suyu dökülerek hamuru yoğurulur. Hamuru diğer hamurlara göre yumuşak olması gerekmektedir. Hazır olan hamur yaklaşık iki saat dinlenmeye bırakılır. Tatlının içi için, ceviz kullanılmaktadır. Hamur kıvamını aldıktan sonra yufkası açılır, içine öğütülmüş ceviz konularak oklava üzerinde dolandırılarak tepsiye düzenli bir şekilde dizilir. Şerbeti için yeteri kadar su ve şeker kaynatılarak hazır hale getirilir. Şerbetin erken şekerlenmemesi için bir miktar limon sıkılır. Ardından hazır olan dolanger üzerine şerbet dökülerek tatlı hazır hale getirilir (K.K.11, K.K.17).

1.1.3.8.Hoşaf (Komposto)

Malzemeler: Kurutulmuş kayısı, erik, elma, ayva, kiraz veya vişne.

Hoşaf çeşitli meyvelerin mevsim zamanında toplanarak, küçük parçalar halinde doğranılarak kurutulmuş meyvelerden yapılmaktadır. Anadolu'nun birçok yerinde yapılmaktadır. Hoşafın malzemeleri oldukça geniştir. Birçok meyve ile hoşaf yapılabilir. Ayrı ayrı üzüm hoşafı, şeftali hoşafı, kayısı hoşafı, erik hoşafı, elma hoşafı gibi meyvelerle de yapılmaktadır. Meyvelerin hepsinin bir arada olduğu hoşaf da yapılmaktadır. Hoşaf insan sağlığı açısından önemlidir. Mide sağlığına, çeşitli sindirim sorunlarına ve kabızlığa iyi gelmektedir. Çeşitli meyvelerden oluştuğu için vitamin bakımından da zengindir. Hoşafın yapımına baktığımız zaman kurutulmuş meyveler temiz bir şekilde yıkanıp tencereye dizilir üzerine yeteri kadar su koyularak kaynatılır beş dakika sonra soğumaya bırakılarak hazır hale gelir (K.K.17).

1.2.Kışlık Hazırlanan Yiyecekler

1.2.1. Tarhana

Baskil yöresinde kışlık hazırlanan yiyecekler arasında tarhana, önemli bir yere sahiptir. Tarhananın içinde bulunan malzemeler sayesinde kışın soğuk algınlığına, mide rahatsızlıklarına iyi geldiği için, kışa hazırlık anlamında yörede yoğun olarak hazırlanmaktadır. Tarhananın hazırlanışında önemli olan buğdayın dövülerek kabuğunun soyulması durumudur. Eskiden kendi imkânlarıyla küçük taş aletleri arasında kabuğu soyularak, güneşe serilip kurutulan ve ardından savurulmuştur. Günümüzde gelişen teknoloji ile buğdayın dövülüp, savrulması dövme haline gelmesi kolaylaşmıştır. Tarhananın hazırlanışına baktığımız zaman; yayık ayrıtı ile dövme kaynatılır, sonra kaynayan dövme soğumak üzere leğene boşaltılır. Ardından mayalı bir hamur yapılır. Hazırlanan dövme, hamur, yoğurt ve maydanoz ile karıştırılarak bir gece mayalanması için bekletilir. Ertesi gün avuç içinde sıkılarak tepsilere dizilir. Bir hafta güneşte kurutulur. Sonra çorba yapılacağı zaman suda bir miktar bekletilir, ardından tencereye koyulur. Tereyağı, nane ve pul biberi koyulup sosu hazırlanarak hazır hale getirilir (K.K.17).

1.2.2. Salça Yapımı

Baskil yöresinde kışlık yapılan yiyecekler arasında salça yapımı da önemlidir. Yörede yazın tarladan ve bahçeden iyice kızarmış olgun domatesler toplanarak kasalara yerleştirilir. Toplanan domatesler bir süre iyice yumuşaması için bekletilir. Salça yapmaya hazır hale gelen domatesler, kadınlar tarafından metal bir süzgeç üzerinde ezilerek suyu çıkarılır. Ardından büyük siyah kazanlar içine koyulup altındaki ateş yakılır ve kaynatılır. Daha sonra geniş tepsiler içine hazır hale gelen salçalar koyulur tepsiye koyulduğu zaman tuz atılarak karıştırılır. Yaklaşık bir hafta güneşte bekletilir. Ara ara salçanın kuruyan yüzü karıştırılır. Hazır hale gelen salça son olarak sabah serinliğinde plastik bidonlara veya cam kavanozlara koyulur ve hazır hale gelir(K.K.17).

1.2.3. Pekmez Yapımı (Pekmez Kaynatma)

Baskil yöresinde pekmez yapımı, yörede pekmez dut ve üzümünden yapılmaktadır. Meyvelerin olgunlaşma zamanından dolayı ilk olarak dut pekmezi yapılmaktadır. Yaz aylarının başında olgunlaşan dutlar ağaçtan silkelendir. Toplanan dutlar çöplerinden temizlenerek iyice yıkanır. Daha sonra temiz çuvallar içine koyularak dutların suyu sıkılır. Sıkılan su süzgeçten geçirilerek süzülür. Çıkan dut suyu, büyük kazanlar içine koyularak ateşte kaynatılır, kaynama kıvamını aldıktan sonra derin tepsiler içine dökülerek ortalama 2-3 gün güneşte bekletilir. Yoğun kıvamının aldığı zaman güneşten alınarak kavanozlara koyularak hazır hale gelir (K.K.1).

1.2.4. Bulgur

İnsanların geçmişten günümüze en önemli besin kaynaklarının başında gelen buğday, kaynatılıp öğütülmesiyle elde edilen bulgurun, yapım aşaması çok eskilere dayanmaktadır. Elekriğin ve teknolojinin olmadığı eski köy ortamlarında insanların kendi imkânlarıyla, insan ve hayvan gücüne dayalı uğraşlarla işlerini yaptığı görülmektedir. Buğdayın toplanmasından kaynatılmasına, kaynatılmasından öğütülüp bulgur haline gelmesine kadar birçok aşamadan geçmektedir. Baskil yöresinde de bu aşamaları aşağıda anlatılanlarla görmekteyiz.

Eskiden suyun bol aktığı bir akarsu yanında kazanlar kurulur köy halkı orada toplanırlar, halbur denilen delikli elekler içine konulan buğday yıkanarak kazanlar içine dökülür. Buğday yıkandıktan sonra kazana boşaltılan buğday içine su doldurulur. Bulgur kaynamaya bırakılır. Kaynayıp hedik kıvamını alan buğday kazandan süzgeçler yardımıyla alınarak suyundan arındırılır, stiller içine boşaltılır. Ardından kimi aileler kaynayan bulguru evlerinin üzerine yani dam üstünde temiz zemin üzerine sererek güneşte kurumaya bırakır. Kimi aileler de hasavan adı verilen bezler üzerine sererek kurutmaya bırakır. Kuruyan bulgur bez çuvallar içine koyularak sonbahara kadar muhafaza edilir. Evde tepsiler üzerine dökülerek taşlarından arındırılır. Daha sonra yörede köylülerin ortak kullandıkları değirmene götürülür. Bu değirmende soki denilen değirmen taşına dökülür. Eskiden elektrik olmadığı için bu taş at vasıtasıyla çevrilmekteydi. Atın alanın etrafında dönmesiyle kendisine bağlı taş dönerek altta kalan bulgurun kabuğu soyulur. Küçük kürekler yardımıyla bulgur taşın altına atılıp alınması

sağlanır. Böylece bulgurun kabuğu soyulmuş olur. Soki den alınan bulgurlar yine alınıp güneşte kurutulur. Kuruyan bulgur, elekler yardımıyla rüzgâr önünde havaya kaldırıp aşağı dökerek kepeğinden arındırılır. Aşağı düşen kabuğu alınmış bulgur taneleri toplanarak çuvallara koyularak eve götürülür. Daha sonra gezici değirmencilerin gelmesiyle kollu el değirmeni vasıtasıyla bulgurun öğütme işlemi gerçekleştirilir. Öğütülen bulgur birbirinden farklı deliklere sahip elekler yardımıyla köftelik pilavlık olarak elenerek ayrılır. Ayrılan bulgur tekrar rüzgâra karşı elekler yardımıyla savrularak içindeki kepek alınır. Hazır hale gelen bulgurlar ayrı ayrı bez çuvallara tüketmeye hazır hale gelir. İlerleyen yıllarda değirmenlerin kurulmasıyla bulgur yapımı da kolaylaşmıştır. Aileler kendilerine yetecek kadar bulguru kaynatıp kuruttuktan sonra bu hazır değirmenlere giderek dink adı verilen motorla çalışan değirmenler içine atarak kabuğundan arındırıp öğütme değirmeninden geçirip köftelik, pilavlık, çiğköftelik olarak çuvallayıp hazırlanmaktadır (K.K.18).

1.2.5. Turşu Yapımı

Baskil yöresinde turşu yapımı, yörede yaz sonu bahçeden toplanan sebze ve meyveler temizlenerek turşu yapımına hazır hale getirilir. Turşu içine konulan sebze ve meyve olarak biber, domates, salatalık, küte, havuç, lahana, sarımsak, nohut, maydanoz, karnabahar ve karalahana gibi sebze ve meyveler bir leğene doğranır. Ardından bidonlara dizmeye geçilir. Bidonun en alt kısmına nohut, sarımsak ve maydanoz konulur. Sonra diğer sebze ve meyveler koyulur. En üstte iki kaşık şeker, iki kaşık tuz, bir su bardağı sirke, iki kaşık da limon tuzu konularak bekletilmek üzere kapağı sıkıca kapatılır. 15-20 gün serin ve gölge bir yerde bekletilir. Sonra yenilmek üzere hazır olur (K.K.17).

1.2.6. Ekmek Yapımı

Baskil yöresinde ekmek yapımı iki şekildedir. Yufka ekmek ve mayalı ekmek şeklindedir. Yufka ekmek yapımına baktığımız zaman, su, tuz ve un karıştırılarak hamur yoğrulur. Oklava ile ince bir şekilde açılır. Ardından sac üzerinde iki yönün iyice kızartarak pişirilir. Sofra bezi üzerine üst üstte dizilerek kurutulur. Daha sonra ekmek ihtiyacı oldukça ekmeğin üzeri ıslatılarak katlanır ve yemeye hazır olur. Diğer bir ekmek yapımı ise mayalı ekmektir. Bu ekmeğin yapımında yufkalı ekmekten farklı

olarak hamur yapılırken içine maya atılır. Ve yaklaşık bir saat hamurun mayalanması beklenir. Yufka ekmekten kalınca açılarak pişirilir(K.K.11).

1.2.7. Sebze Meyve Kurutma

Baskil yöresinde sebze kurutma işlemi yoğun bir şekilde yapılmaktadır. Yöre insanı yazın başında bahçelerinde kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar sebze ekim işlerini yaparlar. Sebzeler olgunlaşınca toplanır. Sebzenin türüne, yapılacağı yemeğe, nasıl saklanacağına göre, doğranarak güneşte kurumaya bırakılır. Yörede, top biberin içi boşaltılarak ipe dizilmesiyle güneşte kurutulmasına “kofik” adı verilmektedir. İpe dizilen içi boş biberler evlerin balkonlarında, korkuluklar üzerine asılı durur kuruyunca toplanarak muhafaza edilir. Kışın dolma yapılmak üzer hazır hale gelir. Yörede kurutma işlemi için toplanan diğer sebzeler ise patlıcan, kabak, domates gibi sebzelerdir(K.K.17).

Yörede meyve kurutma, konusunda ilk akla gelen kayısıdır. Kayısı yörenin en büyük geçim kaynağı olduğu gibi ailelerin kışın yiyecekleri arasındadır. Kayısı kurutma işlemi iki şekilde yapılmaktadır. Birincisi kayısının olgunlaştıktan sonra ağaçtan toplanıp islime atılmasıyla yapılan kurutma işlemidir. İkinci olarak da olgunlaşan kayısının islime atılmadan hasavan adı verilen bezler üzerine serilip birkaç gün güneşte bekletilmesiyle yapılan gün kurusu kayısı kurutma yöntemidir. Kurutulan kayısının ağzı açılarak içine ceviz, badem gibi kuruyemişler konularak kışın yiyecek hale getirilir(K.K.18).

Yörede kışın yemek için, elma ve armut da dilimlenerek kurutulur. Çerez olarak, kayısı çekirdeği, badem, ceviz ve dut kurutulmaktadır. “Ardut” adı verilen dut ezmesi ve buğdayın öğütülmesiyle hazırlanan “kavut” da kışlık hazırlanan yiyeceklerdendir. (K.K.18, K.K.27).

Yörede kışın yiyebilmek için torağın altına gömülen ve kışın istenildiği zaman toprak altından çıkarılıp yenilebilen turp ve pancar da bu yiyecekler arasındadır (K.K.18, K.K.27).

1.2.8. Pestil Yapımı

Yörede pestil yapımı iki şekilde yapılmaktadır. Dut ve üzüm ile yapılmaktadır. Hangi meyveden yapılacaksa meyveler olgunlaşınca toplanır. Temiz bez çuvaları içine konulup basılarak suyu(şiresi), çıkarılır. Çıkan suyu ateşte kaynatılır. Kaynatıldıktan sonra süzgeçten geçirilerek süzülür. Ardından tekrar kazan içine konulur, bir miktar un, bir miktar şeker içine atılır iyice karıştırılarak bulamaç kıvamını alana kadar kaynatılır. Daha sonra temiz bezler üzerine ince ince serilir, birkaç gün güneşte kalarak kurur. Ardından toplama işlemine geçilir. Toplanan pestil bezleri ters çevrilerek altı hafifçe ıslatılır. Islanan pestilin altı sayesinde, üst taraftan pestilin ucundan tutularak bezden ayrılması sağlanır. Bezden ayrılan pestil, makasla küçük parçalara ayrılır. Parçaların iç yüzüne yapışmaması için hafif nişasta atılarak katlanır. Katlandıktan sonra hazır hale gelen pestil kışın badem, ceviz, kayısı çekirdeği ile beraber yenilir (K.K.17).

1.2.9. Orcik Yapımı

Baskil yöresinde orcik yapımı genelde pestil yapımıyla beraber yapılmaktadır. Pestil yapıldıktan sonra üzüm şerbeti içine nişasta ve un katılarak, karıştırılır. Kıvamını alan harç bekletilir. Ardından ceviz içlerinin iç yüzü yukarı bakacak şekilde ipe geçirilir. Daha sonra hazır olan bulamaç içine daldırılıp yüksek bir ip üzerine asılır. Altında bir kap koyularak damlayan bulamacın süzülmesi beklenir. Bir iki gün güneşte kurumaya bırakılır. Kuruyunca toplanarak saklanır (K.K.18).

1.3.Sofra Gelenek ve Göreneklere

Sofra gelenek ve göreneklerine baktığımızda genel bir durum söz konusudur. Çünkü sofrada yemek veya ekmek kırıntılarının yere dökülmesi günah sayılır ayrıca yemek sağ elle yenir gibi ifadeler de mevcuttur. Sofra kurulumu ve düzeni ise yere "sofra bezi" olarak adlandırılan örtünün yere serilir ve üzerine de tahtadan altlık onun üzerine de sini konulur. Oturma düzeni ise aile büyükleri bağdaş kurarak, kadınlar ve gençler de diz üstü otururlar. Bunun yanında Peygamber Efendimizin sözleri de mevcuttur 'Sofradan doymadan kalkınız. ' Bu yüzden sofradan tıka basa doymuş olarak kalkmak ayıp sayılır. Aynı zamanda ' Az yiyen melek olur/ Çok yiyen helak olur.' 'Az

yiye her gün yer/ çok yiye bir gün yer.' gibi zdeyişler de az yemenin önemini vurgulamaktadır (Artun, 2005: 304-305).

Baskil yöresinde, sofraya gelenek ve göreneklerine baktığımız zaman dini esaslara dayalı, eski gelenek ve göreneklere bağlı, saygı çerçevesinde uygulanan gelenek ve görenekler mevcuttur. Yörede aile içinde sofraya ilk önce ailenin en büyüğü yani baba oturmadan çocuklar oturmaz. Baba oturduktan sonra anne ve çocuklar sofraya oturur. Bu uygulama geçmişten günümüze devam etmektedir. Uygulamanın temelinde aile büyüklerine saygı yatmaktadır. Sofraya oturduktan sonra her işin başında besmele çekildiği gibi yemeye başlamadan evvel baba yüksek sesle besmele çekerek yemeye başlar. Ardından ocuklar ilerinden kısık sesle besmele çekerek yemek yemeye başlar. Burada da dini esaslara dayalı bir uygulama karşımıza çıkmaktadır. Yemek adabı olarak; yemekte konuşulmamaya zen gösterilir. Ağız şapırdatmadan yenir. Yemek sağ elle yenilir. Yemek yenildikten sonra sofranın hemen toplanması esastır. Sofranın yerde bırakılmaması, yerde bırakılan sofranın etrafına şeytanın gelip o yemekten yiyeceği inancı vardır. Sofra kaldırıldıktan sonra yemek yenilen yerde ekmek yemek kırıntısı olmamasına, varsa temizlenmesine zen gösterilir(K.K.1, K.K.11, K.K.13, K.K.14, K.K.17, K.K.19).

BEŞİNCİ BÖLÜM

HALK HEKİMLİĞİ

İnsan günlük hayatında birtakım inançlar geliştirmiştir. Bu inançlar ruhi, zihni ve bedeni hastalıkların veya özürlerin giderilmesi ışığı altında oluşmuştur. Tüm kültürel yapılarla baktığımızda hastalık sorunlarına kendi coğrafi bölgesine özgü ya da çevre gerekçelerine dayanarak yeni çözümler üretmiştir. İnsanların hastalıklar karşısındaki tutum ve davranışları belirttiğimiz üzere buldukları kültürel çevrenin onlara sunduğu veya aktardığı bilgiler altında gelişmiştir. “Fertlerin hastalık karşısındaki tutum ve davranışları, mensup oldukları toplumun değer oryantasyonu (yönlendirme), inanç sistemleri veya tek kelimeyle kültürünün bir tezahürüdür” (Türkdoğan, 1991: 168).

Geçmişten günümüze bakıldığında halkın imkânları genel itibariyle kısıtlıydı ve günümüzdeki imkânların birçoğu bulunmamaktaydı bu yüzden halk çareyi daha önce deneyimlenmiş hastalıkları iyileştirme ve belli başlı otlarla ilaç üretip kendilerini tedavi etmişler ve bunu yapan bilgin kişilere başvurmuşlardır bu yöntemlere ise “ Halk Hekimliği” denilmektedir(Artun, 2005: 181).

Halk hekimliği, halk kültüründe sağaltma, Baskil yöresinde geçmişten günümüze hala devam etmektedir. Yörede yapılan halk hekimliği uygulamalarına baktığımız zaman karşımıza dinsel büyüsel pratikler, çeşitli inanışlardan ve bitkilerden yararlanarak tedaviye yönelik uygulamalar yapılmaktadır.

1.1.Ağrılı Rahatsızlıkların Tedavisi

İnsanoğlu yaşamı boyunca çeşitli hastalıklar, rahatsızlıklar ile karşılaşmaktadır. Bu rahatsızlıkların tedavisi için çeşitli pratikler, uygulamalar, inançlar vardır. Bu uygulamalar hastane ortamının bulunmaması yöre halkının kendi tedavisini geçmişten aldığı örneklerle çözüm bulma yoluna gitmişlerdir. Bu rahatsızlıklardan ağrılı rahatsızlıklar diyebileceğimiz durumlar için de yöre halk uygulamalar çeşitli tedavi yöntemleri geliştirmiştir. Bu rahatsızlıklara baktığımız zaman mide ağrısı, sırt ağrısı, baş ağrısı, bel ağrısı, kırık çıkık tedavisi, romatizma rahatsızlıklarının tedavisi için çeşitli çözümler üretmişlerdir.

Baskil yöresinde mide rahatsızlığı için, midenin bulunduğu bölge sıcak tutulur ovularak masaj yapılır. Şekerli su içirtilir, mide şişmesini önlemek için de karbonatın suyla karışımı içirtilir. Sırt ağrısı için, tuzun ısıtılıp bir bez çuval içine konularak sırtta uygulanması, küçük tuğlanın eskiden soba içindeki bölmede ısıtılmasıyla sırtta uygulanması, bir başka uygulama bardak vurmaktır. Baş ağrısı için, tülbenttin ıslatılıp başa bağlanması, başa patates kesilerek konulur (K.K.1, K.K.11, K.K.13, K.K.14, K.K.19).

Yörede kırık çıkıklar için yapılan uygulamalara baktığımızda çıkık için, çıkık olduğu düşünülen bölge sıcak su ve sabun ile iyice ovularak yerine oturtulur. Kırık için ise, yumurta ile tuz karıştırılarak kırık olan bölgeye iyice sürülür. Kırık olan bölgenin altına ve üstüne kavak ağacının kabukları sarılır. Alçı görevi gören bu karışım sayesinde kırıklar iyileştirilir (K.K.11, K.K.13, K.K.19, K.K.27).

1.2.Yaralı Rahatsızlıklar

Yaralı rahatsızlıklar insan vücudunun herhangi bir yerinde çıkan yara, siğil, uçuk benzeri rahatsızlıklar, herhangi bir kesici alet ile yaralanma sonucu oluşan yaralanmalardır.

Bu yaralanmalar sonucunda halkın kendi hekimliği neticesinde yapmış olduğu uygulamalar vardır. Yörede çıban rahatsızlığı için, kuru soğan hafifçe pişirilerek yara olan yere konulmaktadır. Soğanın o yara üzerindeki iltihabı söküp atacağı inancı vardır. Yine çıban üzerinde bal mumunun konulmasıyla yapılan bir tedavi yöntemi vardır. Yörede yara için, koyun kuyruk yağını yara yere sürerek tedavi edilir. Siğil için yörede arpa ile siğilin etrafı çizilir. Ardından o parçasını yaraya süren kişi arpayı dişle ikiye böler o arpa parçasını çamur yani ıslak bir toprağa gömer (K.K.18, K.K.19, K.K.22, K.K.27).

Yöredeki araştırmalarımıza göre kanayan yaraya yönelik yapılan halk hekimliği neticesinde çeşitli uygulamalar vardır. Bunlardan bir kaçısı şu şekildedir; kanayan yara üzerine tütün basmak, idrar yapmak, örümcek ağının tozunu kanayan yere sürmek, yakılan bir bez parçasının külünü yaraya basmak gibi çeşitli uygulamalar yapılmaktadır(K.K.17, K.K.18).

Yörede yanık tedavisi için de yapılan uygulamalar vardır. Yanığın cinsine derecesine göre uygulama yapılır. Yörede yanık eğer normal seviyede ise oluşan

kabarcık üzerine yoğurt sürülerek acının dinmesi, şişliğin inmesi sağlanır. Bunun yanında domates salçası sürüldüğü görülür. Bir de diş macunu yanık üzerine sürülerek hastayı tedavi etme yoluna başvururlar(K.K.17, K.K.18, K.K.27).

Yörede yara olmuş herhangi bir rahatsızlığın tedavisi için çedene ağacından bir parça kesilir. O ağacın dalından sızan sıvı sakız yaraya sürülür (K.K.18, K.K.27).

1.3.Nazar Değmesine Bağlı Hastalıklar

Baskil yöresinde nazar değmesine bağlı rahatsızlıkların tedavisinde çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Uygulamalara baktığımız zaman, uygulamaların geneli dinsel büyüsel niteliktedir. Bu uygulamalar başında yörede çokça kullanılan “Tuz çevirmek” tuz çevirme işlemi tuzu çevirecek olan kişi avucuna bir miktar tuz alır. Nazar değdiği için rahatsızlanıldığı düşünülen kişinin başının etrafından tuzu çevirerek içinden üç ihlas bir Fatıha surelerini okur. Adından avucundaki tuzu ateşe atarak yakar. Bunun neticesinde kişi nazarlardan gelebilecek rahatsızlıklardan korunacağı inancı vardır (K.K.1, K.K.11, K.K.13, K.K.14).

Bir başka nazar değmesine bağlı olarak gelişen rahatsızlıkların tedavisi için yapılan uygulama kurşun dökmek; yörede bu işi yapan kişilere müracaat edilir. Bir tencere içinde ısıtılan kurşun, yerde oturan kişinin başının üstüne bir bezin çekilmesi ve ısıtılan kurşunun içine suyun dökülmesiyle yapılır. Üzerine suyun dökülmesiyle kurşunun aldığı şekle göre nazarın çıktığı ve nazarlardan korunacağı yönünde inançlar hâkimdir (K.K.13).

1.4.Bitkilerle Yapılan Tedaviler ve Şifalı Otlar

Halk hekimliği ile ilgili olarak bir de bitkilerle yapılan tedavi yöntemleri vardır. Bitkilerin şifa olacağı inancı Alternatif Tıp'ın geçmişten günümüze devam ettiği günümüzde giderek arttığını karşımıza çıkarmaktadır. Baskil yöresinde de şifalı otlar, bitkiler ile pek çok hastalığın tedavi edildiği görülmektedir. Yörede bazı köylerde bu konuda adından söz ettiren kişiler bulunmaktadır. Bu kişiler gelenlere bitkisel karışımlar hazırlayarak dertlerine derman olurlar.

Yörede çörek otu bal ile karıştırılıp yenilerek öksürün tedavisine iyi gelmektedir. Soğuk algınlığına karşı nane, limon kaynatılıp suyunun içilmesiyle tedavisi mevcuttur.

Hatmi çiçeği adı verilen bitkinin kaynatılıp içilmesi de öksürüğe iyi gelmektedir (K.K.7, K.K.9).

Papatya çiçeğinin kaynatılıp içilmesi saçlara iyi geleceği düşünceci vardır. Meyan kökü bitkisinin mideye sindirim sistemini rahatlattığı düşünceci vardır. Isırgan otunun faydalarının olacağı bal ile karıştırılıp yenildiği zaman kanser tedavisine iyi geldiği düşünceci vardır (K.K.4, K.K.7, K.K.9, K.K.18).

Yörede sarılık hastalığı için yapılan uygulamaya göre, yörede bulunan bir dut ağacı içinden geçirilir hasta, evde haşlayıp getirmiş olduğu haşlanmış yumurtayı yer (K.K.27).

Yörede bağırsaklarda oluşan solucan tedavisi için, kabak çekirdeği soyulup dövülür, bal ile karıştırılarak yenir (K.K.18, K.K.27).

Ayva ve dut yaprağının kaynatılıp içilmesi öksürüğe iyi geleceğine inanılır (K.K.18, K.K.27).

Yörede bahar ayının başında dağ yamaçlarında yeşeren “ışkın” adı verilen ekşimsi bir tadı olan bitkinin kansere iyi geldiği düşünölmektedir (K.K.27).

ALTINCI BÖLÜM

ÇOCUK OYUNLARI

Dünya üzerindeki dillere baktığımızda oyun kavramını tam anlamıyla karşılayan bir kelime bulunmamaktadır. Hollandalı Tarihçi Filozof Huizinga; İngilizce, Yunanca, Çince gibi dillerde oyun kavramının genel olarak ifade eden kelimenin bulunmayışından ve terim çokluğundan dolayı tek kelimeyle ifade edilemediğini öne sürmüştür(Özdemir, 1997: 2).

Çocuk oyunları bütün insanların geçirdiği dönemlerden biridir ve bu dönem özgürce yapılan ve eğlenmek için yapılan eylemlerdir. Çocukların istediğinde başladığı istediği zaman da bıraktığı bir süreçtir. Oyunun belli başlı kuralları vardır fakat bu kurallar oyun sırasında değiştirilebilir. Çocuklukta temeli atılan bazı duyular vardır bunlar ise karşılıklı anlayışlı içerisinde olmak, diğer bireylere karşı birbirilerinin haklarına saygılı olmak gibi duyular çocukluk döneminde geliştirilen belli başlı duyulardır. Bunun yanı sıra geliştirilen görüşler ve bir olaya karşı çözüm becerisi de gelişir. Bu yüzden oyun çocuklarda birçok konuda çocuğun gelişimini sağlar ve bu gelişim yaşamlarında önemli noktalardır(Özhan, 1990: 5).

Birbirine yakın yaşlarda oyun oynayan çocuklarda, oyunun kuralları dışında hareket eden, cıgızcılık (mızıkçılık) yapan oyuncuların oyun dışı edilmesi, oyuncuların seçimi, küslükler, arkadaşlıkların kurulması, paylaşmanın öğrenilmesi gibi alışkanlıkların bulunması çocukların toplumsal ilişkilerle iç içe olmalarını sağlar (Bakırcı, 2007: 203).

Çocuk oyunları belli bir yaş aralığında bulunan çocukların, bulunduğu çevrede zaman geçirip, eğlenerek bir şeyler öğrendiği etkinliklerdir. Çocuklar bu oyunlar sırasında birlik beraberlik, kaynaşma, dostluk, sorumluluk almayı, birlikte hareket etmeyi öğrenirler. Çocuk oyunları aynı zaman da çocukların zihinsel, sosyal ve motor becerilerinin gelişmesine katkıda bulunur. Baskil yöresinde de çocuklar bulunduğu çevredeki imkânlar neticesinde oyunlar oynayarak zamanlarını geçirirler. Geçmişten günümüze gelişen toplum yapısı ve sosyoekonomik yapının da vermiş olduğu imkânlarla oyunlar çeşitlenmiş ancak geçmişte oynanan bazı oyunlar da unutulmaya yüz tutmuştur. Teknolojinin gelişmesi ve gelişen şehircilik yapılarıyla çocukların artık

evlerinde kapalı alanlarda bilgisayar ve android telefon, tabletlerle oyun oynayarak zaman geçirdiği görülmektedir.

1.1.Beş Taş

Anadolu coğrafyasının hemen hemen her yerinde karşımıza çıkan beş taş oyunu Baskil yöresinde de çocuklar tarafından oynan oyunlar arasındadır. Beş taş oyunu birbirine eşit büyüklükte küçük beş taş ile oynanmaktadır. Oyunu oynayacak olan kişiler kendi aralarında sayışma yaparak oyuna ilk başlayacak olan kişiyi belirler. Oyuna başlayan kişi eline aldığı beş taşı hafifçe havaya atarak yere düşen taşları ilkin birer birer yere düşmeden avucunda toplamaya çalışır. Avucundaki taşı havaya atıp yerden bir taşı diğer taşı düşmeden almaya çalışır. Böylece yerdeki taşları toplamış olur. Daha sonra aynı uygulamayı yerden sırayla taşları ikişer, üçer olarak almaya çalışır. Taşları topladıktan sonra sol eliyle ufak bir kale yaparak sağ elindeki taşı havaya atıp yerdeki taşı sol eliyle yapmış olduğu kalenin içinden geçirmeye çalışır. Son olarak yerdeki taşları tek tek avucunda toplayarak oyun biter. Oyun kurallarına baktığımız zaman yerden taş almaya çalışıldığı zaman havaya atılan taşın yere düşmemesine gayret gösterilir. Taş yere düşerse yanar(K.K.8).

1.2.Birdirbir

Havaların ısınmasıyla dışarı çıkan çocuklar rahatça oyunlar oynamaya başlarlar. Birdirbir oyunu da bu oyunlardan biridir. Birdirbir oyununda kişi sınırlaması yoktur. Ne kadar çok kişi olursa o kadar eğlenceli hale gelen oyunlardan biridir. Oyuna başlamadan önce bir ebe seçilir. Ebe dizlerini kırıp eğilerek ellerini dizlerinin üzerine koyar. Diğer oyuncular eğilen oyuncunun yan tarafından aralıklı sıraya girerler. Oyuncular sırayla eğilmiş olan oyuncunun üzerine sırtına ellerini vurarak atlarlar. Atlarken baştaki oyuncunun yapmış olduğu hareket ve tekerlemeleri söyleyerek atlarlar. Bu hareket ve tekerlemeyi yapmayıp söylemeyen kişi ebe olur ve ortaya geçer. Atlarken birdirbir, ikidir iki, üçtür üç, dördtür dört, diyerek atlarlar. Beşinci defa atlandığı zaman beştir beş elini sürmeden geç diyerek atlar ilk oyuncu diğer oyuncularda ilk oyuncu gibi ebeye vücudunun başka bir yerini değdirmeden atlamaya çalışırlar. Altıncı defa atlandığında altıdır altı mendil indirmeceder ve atlar diğer oyuncular da aynı şekilde üzerinden atlarken mendili düşürmemeye dikkat ederek atlarlar. Yedinci atlayışa

gelindiği zaman baştaki ebe yedidir yedi elim sırtına değdi diyerek ebenin sırtına hafifçe vurarak atlarlar. Sekizinci atlayışa gelindiği zaman sekizim sek sek denilerek atlar atladıktan sonra tek ayak üzerine atlanır seke seke ilerler. Dokuzuncu atlayışta ilk ebe atlarken dokuzum durak diyerek atlar ve atlayıp düştüğü yerde kımıldamadan durur. Ardından atlayanlarda ona değmeyecek şekilde atlamaya çalışırlar birbirine değen olursa ebe olur. Onuncu atlayışa gelindiği zaman onum oturak denilerek atlanır. Atladığı yerde oturur. Diğer oyuncularda birbirine değmeden atlayıp oturur vaziyet alırlar(K.K.5).

1.3.Bilye (Misket)

Misket oyunu da denilen bilye oyunu en az iki kişi ile oynanır. Bilye oyunu kendi içinde turleri vardır. Çocuklar oyuna başlamadan önce ne türde oynayacaklarına karar verirler. Türlere baktığımız zaman yörede genel olarak düzmece bilye ve kuyu bilye oyunu oynanmaktadır. Oyunun türü ne olursa olsun oyunun mantığı bilyeleri birbirine vurarak alma, bilyeleri birbirine vurarak puan toplama, bilyelerin çizgiyi geçmesini sağlama, bilyeleri vurarak çukurdan çıkarma şeklinde oynanmaktadır. Düzmece bilye oyununa göre bilyeler yan yana dizilir. Oyuncular bir çizginin gerisinden dizilmiş olan bilyeler içinde baştaki veya seçilmiş olan başka bir bilyeyi vurmaya çalışarak oynarlar. Baştaki bilyeyi vuran bilyeleri alır ve oyunu kazanmış olur. Kuyu misket oyununda ise, küçük bir kuyu açılarak kuyuya dizilen misketlerin kuyudan çıkarılmaya çalışılarak oynanır. Misketleri kuyudan çıkaran, oyunu kazanmış kabul edilir (K.K.8).

1.4.İp Atlama

İp atlama oyunu için en az üç kişi olması gerekirken sınırlama yoktur. Genelde kızlar tarafından oynanan ip atlama oyunu, uzunca bir ipin iki kişinin karşılıklı tutup gerdirerek aynı yöne çevirerek bir diğer üçüncü kişinin altından ipe değmeden zıplayıp, geçmesiyle oynanan bir oyundur. İpe değen kişinin yanmasıyla ipi tutan kişi el değiştirir (K.K13).

1.5.İstop

İstop oyunu en az beş kişi ile oynanmaktadır. Kişi sayısı arttıkça daha eğlenceli hal almaktadır. Oyunun oynanışına baktığımız zaman, bütün çocuklar yuvarlak bir daire olacak şekilde dizilirler. Çocuklardan birisi ebe seçilir. Topu alıp çemberin ortasına geçer. Ebe olan çocuk topu havaya atarken arkadaşlarından birisinin ismini söyler. İsmi söylenen çocuk top yere düşmeden tutarsa o çocuk ebe olur. Yine topu bir arkadaşının ismini söyleyerek havaya atar. İsmi söylediği kişi top yere düşmeden tutamazsa, topu tuttuğu ilk anda istop demesi gerekir. Ebe istop dediğinde bütün çocuklar hareketsiz kalırlar. Ebe o anda bir renk söyler ”örneğin, kırmızı” çocuklar söylenen renkte bir nesneyi tutarlar ya da dokunurlar. Rengi bulan çocuklar tuttuğum elinde kalsın derler. Söylenen renkte bir nesne tutamayan çocuklar ebe tarafından vurulabilir. Vurulan ilk çocuk ebe olur ve oyun bu şekilde devam eder. Eğer ebe hiç kimseyi vuramazsa tekrar ebe olarak oyuna devam eder (K.K.19).

1.6.Körebe

Körebe oyunu, en az iki oyuncunun olması gerekir. Ancak ne kadar sayı artarsa o kadar eğlenceli olur. Oyuncular bir araya toplanıp sayışma yaparak ebeyi seçerler. Ebe seçildikten sonra oyun alanı belirlenir. Ebe seçilen kişinin gözleri bir bez parçasıyla bağlanır. Ve diğer çocuklar ebenin etrafında dolanırlar ebe çıkarılan seslere göre sağa sola giderek etrafında dolanan çocuklardan birini ebelemeye çalışır. Ebelediği çocuk ebe olur ve gözleri kapanır yer değiştirir (K.K.9).

1.7.Saklambaç

Saklambaç oyunu, en az 3-4 oyuncu ile oynanmaktadır. Sayı istenildiği kadar artırılabilir. Oyuncular bir araya gelerek ebeyi belirlemek için sayışma yaparlar. Ebe seçilen kişi sobeleme yeri olan bir duvar, ağaç gibi belli bir yerde birden elliye kadar sayı sayar. Diğer oyuncular da belli olan alan etrafında saklanmaya başlarlar. Ebe sayı saymayı bitirdikten sonra “önüm arkam sağım solum sobe, saklanmayan ebe!” diyerek saklanan çocukları aramaya başlar. Ebe olan çocuk aramaya başlarken saklanan çocuklarda ebenin duvardan ayrılmasını gözetleyip gizliden sobelemeye koşarlar. Ebe

gördüğü kişiyi duvara gelerek ismini söyledikten sonra sobe diyerek bulunduğu yerden çıkarır. Sobelenen kişi ebe olur. Eğer ebe gördüğü kişiyi karıştırır başka bir isimle çağırırsa oyuncular hep bir ağızdan “çanak çömlek patladı!” diyerek yerlerinden çıkarlar ebe olan kişi tekrar ebe olur saymaya başlar (K.K.5).

1.8.Uzun Eşek

Uzun Eşek oyunu erkekler tarafından oynanan bir oyundur. Oyuncu sayısı en az 6-7 kişi olmalıdır. Kişi sayısı arttırılabilir. Oyuncular arasında sayışma yapılır ve “yastık” olacak kişi seçilir. Yastık olan kişi duvara veya ağaca yaslanır. Oyuncular iki gruba ayrılır. Birinci grup yastığın ellerinin arasına başını koyarak arka arkaya göğüsleri yere bakacak şekilde arkadaşlarının bacaklarının arasına sıralanırlar. İkinci grupta eğilen arkadaşlarının sırtlarına atlarla sırayla bu atlama sırasında alttaki grup düşmemeye gayret gösterir. Eğilen birinci grup yere düşerse ikinci gruptakiler eşek çöktü diyerek bağırırlar ve oyun tekrarlanır. Şayet birinci gruptaki çocuklar devrilmez ise, sırtta atlayan ilk sıradaki çocuk;

Bizim köyün imamı

Altan verir samanı

Üstten çıkar dumanı

Attı attı kaç attı?

Diyerek bir elinin parmaklarıyla bir sayı gösteri. Alttaki grup eğer tahmin ederse, gruplar yer değiştirir. Bilemezse oyun tekrarlanır (K.K.22).

1.9.Yakan Top

Yakan top oyunu en az altı kişi ile oynanmaktadır. Oyunu oynayan kişiler iki gruba ayrılırlar. Bir grup ortada kalır diğer grup karşılıklı aralarında on metre bulunacak şekilde karşı karşıya geçerler. Ortada kalan gruba top ile vurmaya çalışırlar. Ortadaki grup da topu hava da tutarak can elde etmeye çalışır. Bir yandan da vurulmamaya çalışırlar. Ortadaki grup tamamen vurulup çıkınca diğer grup ortaya geçerek diğer takımı vurmaya çalışır(K.K.6).

1.10. Kemer Saklama

Kemer saklama oyunu, yörede daha çok kış geceleri evde oynanır. Birden fazla kişiyle oynanabilmektedir. Bir odaya kemer, bir oyuncu tarafından saklanır. Daha sonra diğer oyuncular odaya gelerek bu kemeri bulmaya çalışırlar. Kemeri bulan oyuncu kemeri saklayan oyuncuya çeşitli cezalar verir, genel olarak kemer ile avucuna vurarak cezalandırır(K.K.22).

1.11. Simit

Simit oyunu en az dört beş kişi ile oynanmaktadır. Oyuncu sayısı ne kadar artarsa o kadar eğlenceli olur. Bir daire çizilerek oyun alanı belirlenir. Daire içinde ebe için, küçük bir daire daha çizilir. Oyuncular kendi aralarında sayışarak ebeyi belirlerler. Ebe belirlendikten sonra dairesine geçer. Dairesinden yüksek sesle simit diyerek, soluk almadan çıkar ve diğer oyuncuları ebelemeye çalışır. Soluk alıp tekrar simit demeye çalıştığı zaman diğer oyuncular tarafından kovalanır dairesine girmesi sağlanır. Eğer birini simit diyerek ebelerse o kişi ebe olur ve yer değiştirirler (K.K.15).

1.12. Mendil Kapmaca

Mendil kapmaca oyunu 9-10 kişi ile oynanan bir oyundur. Bu sayı arttırılabilir. Oyunda iki grup bir de ortada duran bir kişi bulunur. Taraflar iki gruba ayrıldıktan sonra ortada bir kişi mendili tutar. İki grup karşı karşıya gelecek şekilde sıra alır. Ortadaki kişinin işaretiyle iki gruptan da birer kişi mendili kapmak için koşar. Mendili kapan kişi hızlıca kendi arkadaşlarının yanına doğru koşar. Bu sıra da ortaya koşan diğer oyuncu mendili kapanı yakalamaya çalışır. Yakalayamazsa, mendili kapan grubun takımına geçer diğer takım bir kişi eksik kalır. Bu şekilde oyuncu eksiltilerek birinci olacak takım belirlenir (K.K.18).

1.13. İsim Şehir Oyunu

İsim şehir oyunu en az 3 kişi ile oynanmaktadır. Genelde evde oynanan bir oyundur. Oyun kız erkek karışık olarak oynanabilir. Oyun için gerekli malzemeler kâğıt ve kalemdir. Oyun bireysel ve ya grup olarak oynanabilir. Bireysel olarak daha çok

tercih edilmektedir. Her oyuncuya birer kâğıt ve kalem verilir. Oyuncular kâğıtlarını yatay bir şekilde tutarak üst sütuna sırasıyla yan yana isim, şehir, hayvan, bitki, eşya, ünlü (artist) ve son olarak puan yazılır. Alt sütunlara da bu sorulara yazılacak cevaplar yazılır.

Kâğıtlar hazırlandıktan sonra oyuncular arasından biri içinden alfabeyi sayar ve biri dur dediği zaman durur. Seçilen harfe göre boşluklar doldurulmaya başlanır. Bu sırada süre belirlenir ve belirlenen süreye göre oyun tamamlanır. Yazılan cevapları kontrol etmek amacıyla sırayla herkes yazdığını söyler aynı maddeyi yazan kişiler beş puan alırken kendine özgün madde yazan oyuncu on puan alır. Oyun sonunda puanlar toplanır bireysel ya da grup olarak birinci olan grup, şahıs belirlenir(K.K.18).

1.14. Çelik Çomak Oyunu

Çelik çomak oyunu en az 5-6 kişi ile açık alanda oynanan bir oyundur. Oyun için iki adet sopa ve kısa çubuğa ihtiyaç vardır. Eşli veya tekli şekilde oynanabilmektedir. Eşleşme yapıldıktan sonra küçük bir daire çizilerek ortası hafif kazılır, küçük çubuk buraya konulur. Oyuna başlayacak kişi uzun sopasıyla kısa çubuğun altına girerek en uzağa atmaya çalışır. Rakip takım oyuncusu da gelen çubuğu yakalamaya ve ya vurmaya çalışır. Rakip takım çubuğu yakalar ya da vurursa sıra kendilerine geçer. Böylece en çok sayı yapan takım ve oyuncu oyunu kazanır (K.K.31).

1.15. Yüzük Kimdedir Oyunu

Yüzük kimde oyunu, en az 5-6 kişi ile ev ve ya dışarıda oynanabilmektedir. Bir çember şeklinde oyuncular dizilir. Gerekli olan malzemeler yüzük ve yanlış söyleyene vurmak için gerekli olan sopa ve ya kemerdur. Bir kişi çemberin ortasında olur yüzük kendisindedir. Çemberdekiler avuçlarına açarak ortadaki kişinin avucuna yüzük koymasını bekler. Ortadaki kişi çemberi sırayla gezer birinin avucuna yüzüğü koyar veya kendinde kalır yüzük. Ortadaki kişi tüm çemberi dolandıktan sonra sağ baştan başlayarak yüzük kimdedir diye sorar. Yüzüğün kimde olduğunu tahmin edemezse avucuna sopayı veya kemeri yer. Bilirse ortadaki kişi ile yer değiştirir. Oyundan sıkılana kadar bu şekilde oyun devam eder (K.K.22).

1.16. Yıldız Saymaca Oyunu

Yıldız saymaca oyunu 3-5 kişi ile oynanır. Bu oyun genel olarak köyde evin damının üstünde, yöreye yabancı gelen birine karşı oynanır. Yeni gelen misafir ebe olur. Ve bir ceket getirilir. Ebe olan kişi yere oturur ve ceketin kolundan gökyüzüne bakması istenir. Aşağıdan yukarı doğru ceketin kolundan bakan kişiye sorulur: “Yıldızları görüyor musun?” Ebe: “Hayır görmüyorum” der. Sonra ceketin kolunu kapatıp tekrar: “Yıldızları görüyor musun?” diye sorarlar. Sonrasında ceketin kolu açılarak yukarıdan aşağıya bir tas su dökerler. Oyunu anlayan ebe yıldızları gördüğünü söyler (K.K.18).

1.17. Atlı Cirit Oyunu

Tarihin çok eski zamanlarında insan toplulukları için ulaşım ve savaşta atlar kullanılmıştır. O zamanların şartlarına göre eğitilen atlar savaşlarda kullanılmış barış zamanlarında da eğlence ve spor amaçlı olarak kullanılmıştır. Türklerin çok eskilerden beri oynadıkları insan ve aklın bir arada bulunduğu ve eski savaş kaidelerinin uygulanmış olduğu çok amaçlı bir spordur. Orta Asya’da yaşamış olan Türkler ’in askerlerini kuvvetli ve zinde tutabilmek için ya da insanları fiziki veya ruhsal olarak eğitme amacı ile atla cirit oyununu oynamışlardır. Atlı cirit oyununun diğer spor oyunlarında bulunmayan rakibi bağışlama davranışı mevcuttur. Bu davranış ile spor ve erdem bir arada bulunduğu asil bir yapıya sahiptir (Kahraman, 1995: 11).

Atlı cirit oyunu 19.yy’da Osmanlı’da en büyük tören ve gösteri oyunudur. Ayrıca padişahların yaptırmış oldukları her sarayda da cirit oyununu oynayabilmek için spor alanları yaptırılmıştır. 1816 yılında atlı cirit oyunu esnasında bir oyuncuya cirit isabet ederek oyuncunun ölmesi üzerine II. Mahmut bu duruma üzülererek bu oyunu bir süre yasaklamıştır (Kahraman, 1995: 11).

Atlı cirit oyunu Türk toplumunda oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu oyunun tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Baskil yöresinde de oynanması eski Türk kültürünün yaşadığının bir göstergesidir. Atlı cirit oyunu en az 5-6 kişi ile oynanmaktadır. İki grup olur. Oyuncular tarafından belirlenen bir alan içerisinde atın üstünde ellerinde bir adet cirit ile karşısındaki atlı ciritli kişiyi vurmaya çalışır. Vurulan atlı ciritli oyundan çıkar. En son kalan iki atlı ciritli birbirlerine cirit atıp tutmaya çalışırlar galip gelen kazanmış olur (K.K.31).

1.18. Ceviz Oyunu

Ceviz oyunu yörede eskiden çokça oynanan oyunlar arasındadır. En az 5-6 kişi ile oynanmaktadır. Bir daire çizilir, dairenin ortasına bir çivi çakılır. Ebe seçilen kişi ortada olur ve çivinin üzerine para koyar. Diğer oyuncular. 2-3 metre öteden çizilen çizginin ardından çivi üzerindeki parayı ceviz atarak düşürmeye çalışırlar. Herkes atana kadar parayı düşüren olmazsa ortadaki kişi daire içine düşen cevizleri alır. Para düşene kadar oyun devam eder. Parayı düşüren kişi ortaya geçer parayı koyarak oyun devam eder (K.K.31).

1.19. Slamkar (Gülle Atma)

Slamkar yani gülle atma oyunu, yörede sıkça oynanan oyunlardandır. Oyun en az 5-6 kişi ile oynanmaktadır. Yörede toplanan gençler eşleşerek oyun alanını belirlerler. Daha sonra gülle olarak kullanacakları taşı seçerler. Ardından çizginin gerisinden sırayla omuz üstünden gülleyi en ileri atmaya çalışırlar. Gülleyi en uzağa atan oyunu kazanır. Oyun sonunda birinci olan kişiye ödül olarak tüfek mermisi verilir. (K.K.18, K.K.27, K.K.31).

1.20. Sımsımi

Sımsımi oyunu en az 5-6 kişi ile oynanmaktadır. Yörede genel olarak bir topluluk esnasında oynana oyunlar arasındadır. Düğün törenlerinde, asker uğurlamalarında ve ya arkadaşlar arasında toplanıp oynanmaktadır. Oyunun temel amacı cesaret, dayanıklılık ve güç gösterisidir. Eşleşme yapılır, bu eşleşme düğünlerde genel olarak kız tarafının erkekleri ile erkek tarafının erkekleri şeklinde olmaktadır. Eşleşme yapıldıktan sonra iki tarafında hazır olması gerekir. Hazır olan grup “hille” diyerek hazır olduklarını dile getirir. Karşılıklı birbirlerinin sırtlarına vururlar. Ayakta kalmaya çalışırlar, dayanamayan çekilir. Güçlü olan taraf kazanır. (K.K.18, K.K.27, K.K.31).

1.21. Mak Oyunu

Mak oyunu en az 4-5 kişiliktir. Oyun alanında hafif bir kurtik (çukur) kazılır. Oyuncular arasında bir ebe seçilir. Ebe taşını bu çukur içine koyar diğer oyuncular belirli bir mesafeden ellerindeki taşlarıyla, çukurdaki taşı vurarak en uzağa fırlatmaya çalışırlar. Çukurdan fırlayan taşı ebe gidip alana kadar, diğer oyuncular alan içinde olurlar. Ebe taşı yerine koyana kadar birini yakalamaya çalışır, yakaladığı kişi ebe olarak ortaya taşını koyarak oyun devam eder (K.K.18, K.K27).

YEDİNCİ BÖLÜM

SÖZLÜ EDEBİYAT ÜRÜNLERİ

1.1.Konusmalık Türler

1.1.1. Atasözleri

Türkçe Sözlükte “ gözleme dayanılarak veya uzun denemeler sonucunda söylenmiş ve halka mal olmuş olan söz, darbimesel olarak tanımlanan atasözü, ataların karşılaştıkları olay, tecrübelerden aldıkları dersleri bilgece bir şekilde nasihat veya düşüncelerini, değer yargılarını sonraki nesile aktardıkları ve herkes tarafından benimsenmiş özlü sözlerdir (Albayrak, 2004: 42; Kaya, 2007: 110).

Bir başka bakış açısıyla atasözleri, ilk söyleyicilerin tespit edilemediği, hayat prensibi olacak şekilde düşünce veya fikirlerin din, hukuk, ahlak, terbiye, iktisat, gelenek, görenek ve tabiat olaylarından çıkacak olan bazen fikra olarak söz ve yazı ile nesillerden nesillere aktarılan anlamlı cümlelerdir (Elçin, 1991: 418).

Atasözleri beşer cemiyeti ile dünyaya gelmiş ve bu cemiyetle birlikte oba, boy ve oymak olarak yüzyıllarca göçebe olarak hayatını sürdürmüş ve sonrasında gelişerek ulus haline gelmiş törelerdir (Dilçin, 2000: 15).

Bir sözün töre haline gelebilmesi için bulunduğu ulusta her sınıf halk tarafından tekrarlanarak ve bu sebeple tüm milletin tecrübe süzgecinden geçerek altın misali ortaya çıkması gerekmektedir. Bugünümüzde bulunan hafızalarımızda yaşamını sürdüren varlığını sağlamış herkes tarafından benimsenerek vicdanlara nakşolmuş sözlerdir. İlk atalarımızdan bu yana bize gelen bu ulusal miras gelecek nesillere aktarılacaktır (Dilçin 2000: 15). Baskil yöresinde karşımıza çıkan atasözleri aşağıdaki gibidir:

Acele işe şeytan karışır.

Aç ayı oynamaz.

Ağaç yaşken eğilir

Akılsız başın cezasını ayağlar çeker.

Akşamın hayrından sabahın şerri iyidir.

Alışmış kudurmuştan beterdir.

Atın ölümü arpadan olsun

Aza kanaat etmeyen çoğu bulamaz.

Bakarsan bağ olur bakmazsan dağ olur.

Bekâra karı boşamak kolay.

Bir elin nesi iki elin sesi var.

Böyük lokma ye, böyük söz söyleme.

Can boğazdan gelir.

Can çihmadan huy çıkmaz.

Cana gelene kadar mala gelsin.

Davul bile dengi dengine

El öpmekten dudak aşınmaz

Geç olsun da güç olmasın

Gülme komşuna gelir başına.

Güzele bakmak sevaptır.

Hazıra dağ dayanmaz.

Her işte bir hayır vardır.

İki karpuz bir koltukta taşınmaz.

İşleyen demir pas tutmaz.

İyilik eden iyilik bulur.

Kambersiz düğün olmaz.

Komşu komşunun külüne muhtaçtır.

Koyun can derdinde kasap et derdinde.

Laf lafı açar.
Meyve veren ağacı taşlarlar.
Misafir umduğunu değil bulduğunu yer.
Ne ekersen onu biçersin.
Öfkeyle kalkan zararlar oturur.
Sabreden derviş muradına ermiş.
Sakla samanı gelir zamanı.
Su testisi su yolunda kırılır.
Taş yerinde ağırdır.
Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.
Tok acın halinden anlamaz.
Üzüm üzüme baka baka kararır.
Üzümünü ye bağını sorma.
Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.
Yazın yaşa, gışın daşa oturma.

Baskil yöresinde derlediğimiz atasözlerine baktığımız zaman, biçim olarak basit ve tek cümle şeklindedir. Yöredeki atasözlerinin büyük bir çoğunluğu da genel olarak karşımıza çıkan atasözlerine benzerlik göstermektedir. Atasözlerinin içerik olarak da genel olarak yöre insanının yaşayış biçimi ve hayat felsefesiyle alakalı olduğu görülmektedir.

1.1.2. Deyimler

“Gerçek anlamı dışında kullanılarak yeni bir anlam ifade eden ve bir düşünceyi dile getiren iki veya daha fazla kelimedden oluşan kalıplaşmış söz dizisidir (Güleç, 2002:29).” “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış anlatım (Türkçe Sözlük, 1988:368).”

Deyimler, genel itibari ile gerçek anlamlar dışında kullanılan yeni bir anlamı nitelendiren bir düşünceyi savunan iki veya daha fazla kelimelerden oluşan kalıplaşmış sözlerdir. Günlük hayatta kullandığımız ve anonim halk edebiyatında önemi olan anlatımlar genel itibari ile mastar halinde kullanılırlar (Artun, 2004: 224).

Anonim halk edebiyatı ürünlerinden olan deyimler, genel olarak mastar şeklindedir. Baskil yöresinde karşımıza çıkan deyimler, genel olarak halkın birbiriyle sohbet ederken kullandığı sözler şeklindedir. Yörede kaynak kişilerden derlediğimiz deyimler şunlardır:

Acından ölmek.

Adama benzemek

Adı çıkmak

Ağız aramak

Ağzı açık kalmak

Ağzı kulaklarına varmak

Ağzı laf yapmak

Ağzı sıkı olmak

Ağzı süt kokmak

Aklı başından gitmek

Aklı havada olmak

Alıcı gözüyle bakmak

Allah elden ayağa düşürmeye.

Anası ağlamak

Attan inip eşeğe binmek

Baltayı taşa vurmak

Başı göğe ermek
Başına iş almak
Başının etini yemek
Bin dereden su getirmek
Bir baltaya sap olamamak
Bir yastıkta kocamak
Boşa kürek çekmek
Boyun posun devrile.
Burnu havada olmak
Burnundan fitil fitil getirmek
Can atmak
Canı çekmek
Canı çıkmak
Canından bezmek
Canını dişine katmak
Ceviz kabuğunu doldurmamak
Cin çarpmışa dönmek
Çıra gibi yanmak
Çile çekmek
Çoluk çocuğa karışmak.
Damardan girmek
Dananın kuyruğu kopmak
Dikili ağacı olmamak

Dile düşmek
Dini imanı olmamak
Eceline susamak
Ekmek elden su gölden.
Ektiğini biçmek
Elden ayaktan düşmek
Eli ayağı boşalmak
Eli ayağı tutmamak
Eli cebine gitmemek
Eli işte gözü oynaşta olmak
Eli kulağında olmak
Elin diline düşmek
Elinin Körü
Esip gürllemek
Eşeğin aklına karpuz kabuğu getirmek
Eşek gibi anırmak
Eşekten düşmüş karpuzaya dönmek
Farç malamat olmak
Feleğini şaşmak
Fırsat kollamak
Gadan alam
Gıçı kırık it gibi dolaşmak
Gındırlanıp (Yuvarlanıp) gitmek

Göz gözü görmemek

Gözü açık olmak

Gözü dışarıda olmak

Her taşın altından çıkmak

Iskartaya çıkmak

İçini dökmek

İleri geri konuşmak

İşi başından aşkın olmak

İşi yokuşa sürmek

İtin kuyruğuna basmak

Kalın kafalı olmak

Kan çanağına dönmek

Kan kusmak

Kan tutmak

Kandırıkçı.

Karalar bağlamak

Karnı burnunda olmak

Karnı geniş olmak

Kayışı kopmak

Kendi kendine gelin güvey olmak

Kokusu çıkmak

Kulak kesilmek

Laf taşımak

Leb demeden leblebiyi anlamak

Mebalı günahı boynuna olmak

Mercimeği fırına vermek

Mırın kırın etmek

Mum gibi erimek

Nabız yoklamak

Nalina, mihına vurmak

Ne mal olduğunu bilmek

O boyda kalasın.

Ödü Kopmak

Öğüre gelmek

Öküz altında buzağı aramak

Papaz olmak

Param pınçık etmek

Pestilini çıkarmak

Pınçık pınçık etmek

Pisik gibi olmak.

Piskevit çocuğu

Rahatına düşkün olmak

Rızkın bol olsun

Saman altından su yürütmek

Soyup soğana çevirmek

Surat asmak

Surat ekşitmek

Suya götürüp susuz getirmek

Taş kesilmek

Teşkala etmek

Tepeden bakmak

Topun ağzında olmak

Toz kondurmak

Tkrdğn yalamak

Ucuz kurtulmak

Utancından yerin dibine geçmek

Uyduruku

Vakit geçirmek

Vebali boynuna olmak

Velveleye vermek

Vız gelmek

Yırtık pırtık

Yk olmak

Yüz ekşitmek

Yüz göz olmak

Yüzü yumuşak olmak

Zehir zıkkım etmek

Zoruna gitmek

Zukkunun kökü.

1.1.3. Dualar (Alkışlar)

Bir kişinin kendisi için ve yaşamakta olduğu halkın maddi refahı ve manevi saadeti için yardım ve merhamet istemek adına Tanrı'ya sesleniş durumudur. Ferdi olarak ve sessizce yapılan bu dua camilerde, Mevlitlerde veya harbe girildiği sırada vb. şekillerde dini ve milli heyecanları yaşayan insanlar hocayla beraber yüksek sesle hep bir ağızdan söylenir (Elçin 2005: 662).

Baskil yöresinde dualara baktığımız zaman yöre insanı, her işte bir hayır olduğu bu nedenle Allaha şükürünü dua ile bütünleştirmektedir. Yörede karşımıza çıkan dualar şöyledir:

Allah bir yastıkta kocatsın.

Allah daha çok versin.

Allah devlete millete zeval vermesin.

Allah elden ayağa düşürmeye

Allah ele muhtaç etmesin.

Allah gözden nazardan korusun.

Allah işini gücünü rast getirsin.

Allah kötü gözden korusun.

Allah ne muradın varsa versin.

Allah razı olsun.

Allah seni darda koymaya.

Allah seni her türlü kazalardan belalardan korusun.

Allah yerini doldursun.

Bereketini gör.

Ceddine rahmet.

El öpenin çok olsun

El öpenleri çok ola.

Elini attığın altın olsun.

Gadan belan bana gele.

İşin gücün rast gele.

Kesen bereket.

Rabbim kesene bereket versin.

Rabbim koluna kuvvet versin.

Sana gelen bana gelsin.

Su gibi aziz olasın.

1.1.4. Beddualar (Kargışlar)

Duanın tam aksi olarak bela, gazap, lanet ve inkisar gibi kötü düşünceleri ifade eden sözler beddualardır. İnsanın kendisine, ailesine, cemiyetine ve dinine zarar verecek kişilere düşünce ve fikirlere karşı bulunduğu sert tepkidir (Elçin 2005: 663).

Yörede beddua kavramı denilince, kötü ve söylenmemesi gereken ifadeler arasında yer almaktadır. Ancak insanoğlu kendisine yapılan bir kötülük sonucu, sitemini karşı tarafa ifade edemeyince Allaha havale eder. Allah'ın her kötülüğe karşı bir cezasının olacağından, Onun merhametine inanarak Ondan yardım ister. Baskil yöresinde kaynak kişilerden aldığımız beddualar şöyledir:

Adı bata.

Ağzından burnundan gele.

Allah belanı versin.

Allah bildiği gibi yapsın.

Allah cezanı versin.

Allah perişan etsin.

Allah seni bildiği gibi yapsın.

Allah'ından bulasın.
Allah'ından bulsun
Allaha yakın bana uzak olsun.
Boynu altında kalasıca .
Boyun posun devrile.
Cehennemde cayır cayır yanasın.
Elinin körü.
Farç malamat olasın.
Gözün kör olsun.
Günahı boynuna.
İki gözün aksın.
Kahrolasın.
O boyda kalasın.
Sabah yüzü görmesin.
Zıkkımın kökünü yiyesin.
Zukkumun kökü.

1.2.Söylemelik Türler

1.2.1. Mani

Mani yedi heceden ve dört dizelik heceden oluşan bir türdür. Bu dörtlük içinde anlam bütünlüğü vardır ve genel olarak anlamın yoğun olduğu dizeler üçüncü ve dördüncü dizelerdir. Manilerde anlamın tüm dizilere yayıldığı, bir ve ikinci dize estetik bir yapıda olup dış dünya ile bağlantılıdır. Diğer üçüncü ve dördüncü dizede duygu ve düşünce mevcuttur ve söylemek istenenler bu dizelerdedir. Maniler doğaçlama söylendiği için iki bölüme ayrılır birinci bölüm hazırlık, maniye başlangıç için zaman

kazandırır ve manici için bu bölüm çağrışım olup duygu ve düşünce için hareket noktasıdır (Boratav ,1984:185-197)

Mani yüzyıllarca deneyimlerden geçmiş, biçimlenmiş ve belirli kurallarla kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze ulaşmıştır. Manilerde genel olarak Anadolu insanının düşüncelerini, beğenisini, özlemlerini, dertlerini, sevgilerini, özlemlerini vb. kültürün sergilenmesi görülmektedir (Artun, 2004: 111).

Araştırma yaptığımız Baskil yöresindeki manileri çeşitlerine ayırmadan, karşımıza çıkan manileri karışık olarak aşağıdaki gibi vermeye çalıştık.

Karşıda Kürt evleri

Yayılr develeri

Oturmuş koyun sağıyor

Terlemiş memeleri (K.K.19).

Değirmen üstü çiçek,

Orak getirin biçek

Sen kakül koy ben perçem

İkimiz de vazgeçek (K.K.38).

Mendilin işle yolla

Ucun gümüşle yolla

İçindeki elmanın

Birini dişle yolla (K.K.23).

Asmaya yar asmaya

Götürseler asmaya

Ben yârimden ayrılmam

Götürseler asmaya (K.K.23).

Sobanın demirine

Üstünde kömürüne

Sen o kızı alırsan

Yanarım ömrüne (K.K.19).

Seviyorum ama kimi
En tatlı birisini
Nasıl anlatsam bilmem
İlk harflerine baksana (K.K.27).

Ağlarım çağlar kimin
Derdim var dağlar kimin
Yüz yerden yaralıyım
Gezerim sağlar kimin (K.K.27).

Erzincan'danKemah'tan
Yar gelir oynamaktan
Niye bacakların şişmiş
Def çalıp oynamaktan (K.K.1).

Evler göçtü su batan yaylasına
Oğlan nişan yüzük ile şal götürmüş
Baban bana niye düşman oldu
Şepik Ermeni'si gibi niye imana gelmiyor (K.K.19).

Sen aşağıdasın ben yukarıdayım
Sen kavalla ben dilimle
Biz gidelim Malatya Uğurcağa
Baş aşağı gidelim seninle (K.K.19).

Muşar dağında yaşanan ızdırıp
Üzerinde parçalanır esbap
Elinde düşmez o yüce kitap
Güneş gibi doğar Gazi Abdolvahap
Güller soldu, sarardı yaprak
Onunla yeşerdi bizim kutsal toprak (K.K.37).

1.2.2. Ninni

Ninni kelimesinin doğuğu ve ne zamandan beri Türkçe 'de kullanıldığı bilinmemektedir fakat XI. yüzyılından sonra olarak dilimizde yer edindiği dğnlmektedir. Divan Lgati't Türk'te ninni kelimesinin karđuılıęı "bolu bolu" olarak kullanıldığı bilinmektedir (Yardımcı, 1998: 2).

Ninniler kuğuaktan kuğuağa aktarılarak çocukları ezgileriyle etkilemiğutir. Ortaya çıktığı zaman tam olarak bilinemediği için özünü koruyamamığular, yapılan gler ve sosyal, kültürel ve tarihsel nedenler sonucunda değiğuikliğe uğradıkları grlmğuğtir. Ayrıca ninniler sylenmiğu olduğu toplumun kültürünü yansıtmığuğtur (Artun,2008: 321).

Ninnilerin bir çok türü vardır genel olarak mani dörtlükleri ile söylenir. Ninnin konu olduğu manilerde son dizlerinde ninni anlatımından oluğuur. Ninniye bağuarken bağuangıta söylenene bir sesleniğu görülür ve amaç çocuğu uyutmak olduğu için tekrarlama yapılır. Ninniler ezgisinden dolayı beğuik sallama ile birlikte ezgili ve ses tonu çocuğa göre söylenmektedir (Artun,2008: 321).

Ninnilerin içeriğine baktığımızda genel olarak sevgi, dilek, temenni, üzüntü, Őikyet, ilgi, ayrılık, vaat, gurbet, tehdit ve korku gibi konular görülmektedir. Zaman zaman zdeyiğu ve dğuncelerin sylenmiğu olduğu maniler de bulunmakla birlikte ninnilerin büyük bir kısmı dilek ve temenniden oluğumaktadır(Artun, 2008: 322).Baskil yöresinde kaynak kiğuiler tarafından söylenen ninniler Şöyledir:

Dandini dandini dastana

Danalar girmiğu bostana

Kov bostancı danayı

Yemesin lahanayı

Eee eee eee (K.K.32).

Uyusun da büyüsün nenni

Tığuı tığuı da yrsn nenni (K.K.33).

1.2.3. Türkü

Türkü, şiirlerin söylenmiş hali anlamına gelmektedir “Türki” sözünden geldiği kabul görmüştür. Türkü kelimesi aruz vezni ile yazılmış, ezgi ile söylenmiş ve 15. yüzyılda Doğu Türkistan’da kullanılmıştır (Kaya 1999: 131).

Türküler genellikle herkesin anlayabileceği şekilde sade, ortak ve hece vezni ile yazılmakta ve söylenmektedir ayrıca aruzla oluşmuş olan örnekleri de mevcuttur. Türkülerin özü musikiden oluşmakta ve musikisiz güfte olmamaktadır. Ayrıca hece ve aruz vezinlerinin yazılmış veya söylenmiş olduğu “Türkü” başlığı altında bestelenmiş şiirlere de rastlanmıştır(Elçin 2005: 195).

Başka bir deyişle Türklerin kendine has bir ezgiyle söylenen halk şarkılarına türkü denir. Özelliklerine baktığımızda söyleyeni belli olan ferdi ve belli olmayan anonim olarak ikiye ayrılır. Türkülerde genellikle bir insanın hayatındaki her aşama konu edinilmiştir ve bu türkülerde hece vezni kullanılarak söylenmiştir (Sakaoğlu-Alptekin 2007: 44).

Baskil’li Yar

Harput’ta bir yar sevdim
Gece gündüz bilmedim
Öyle bir nazar etti
Uykuları yitirdim

Öyle bir nazar etti
Uykuları yitirdim
Bakışı ayrı güzel
Gülüşi ayrı güzel

Baskil’li güzel yârim
Endamı ömre bedel
Harputlu yar, Madenli yar
Baktı bana, yaktı beni

Az buçuk aklım vardı
Onu da benden aldı
Baskil'li yar Ağın'lı yar
Baktı bana, yaktı beni

Az buçuk aklım vardı
Onu da benden aldı
Ne derse desin eller
Sevdim böyle bilsinler

Palu'lu yârim olsun
Gelsin her yerden keder
Baskil'li yârim olsun
Gelsin her yandan keder

Bakışı ayrı güzel
Gülüştü ayrı güzel
Baskil'li güzel yârim
Endamı ömre bedel

Harput'lu yar, Baskil'li yar
Baktı bana yaktı beni
Az buçuk aklım vardı
Onu da benden aldı (K.K.36).

Baskilli

İstisin ki gözünden uzak olam
Toz olam dağın ardında kaybolam
Sensiz bu dünyada ancak yaşayamam
Yaşasam da düşüme vuram vuram ağlayam

Anlamim sana ne ettim ki istemisin beni,

Yüzümü görmeye hiç tamahın yok
Halbusu ki senden başkasını gözüm görmi
Eğer yalanım varsa aha gözden olam

Aldığım nefese karıştıram seni soluyam
Akşam mıç edem yatam, sabah mıç edem galğam
Sensiz yemeyem içmeyem,
Yalan diyisem aha şurdan kalğmağ nasip olmaya,

Rüzgâr esi ya saçına deyi havalani,
Seyretmeye dayanamim
Elini tutmak istim bana kızisin
Sen yürürken arğandan seyredim
Takip edim diye kızisin
Yürümeni sevim takip edim
Yalan diyisem Baskil'in bütün dağları çöke altında kalam
Çeşmeye suya gidisin, gözden kaybolana kadar arğandan bağim.

Ayağçığın başına otirim köşeden çığmanı beklim
Gözümü hiç kırpmim, sen yanıma gelene kadar
İşte tam o an gözüm yanili kırpim,
Sana göz kırpim sanisin kızisin.

Yalan diyisem ayağçık çöke altında kalam
Anam ekmek yapi buğday yığı bulgur gaynati yardıma gelisin
İstim ki, anam her gün ekmek yapa bulgur kaynata beraber her gün ayıklayak
Anama da ne güzel yakışisin,

Anam aha böyle bir kızım olaydı diyi zaten
Seni çok sevi
Bana diyisin ki başka bişe bilmi misin?
Ben bi seni bilim bi de Baskil'lisin diye Baskil'i bilim

Başka bişi bilmim

Ne Harput kalesini bilim, ne Fırat'ı
Benim kalem de sensin nehrim de,
Cahil diyisen de görmemiş diyisen de

Ne diyisen de ben sana küsmem
Benden başka seni sevim diyenlerin alayı fis
Seni en çok ben sevim
Beni senden ayrı koyma

İstisen dağın döşünü verem
Yoğ diyisen, Fırat'ı ikiye bölem
Dodikan'dan Baskil'e bütün yollar şahidim
Seni çok sevim inanmisen söyle ölem
Yalan diyisen, yalan diyisen ölünü öpem (K.K.36).

Bük Sor (Allı Gelin)

O yanı Pembe anam bu yanı pembe
Toz Pembe şalvarın kurban gönlüm var sende
Kaşlar gözler eladır el vurma diz kırma sinem yararır
O yanı atlas malım bu yanı atlas
Gül Pembe şalvarın canım iğneler batmaz
El vurma diz kırma sinem yararır
Kaş etme göz süzme bahtım karadır
O yanı hindi canım bu yanı Hindi Lahuri şalvara canım gönlüm var şimdi
Kaşlara gözlere yandım dillere sözlere uyandım
O yanı Pembe anam bu yanı pembe
Toz Pembe şalvarın kurban gönlüm var sende (K.K.37).

Mar Ahron

Baskil dağlarında bir çiçek açmış
Bin yıllık Türküsün sen güzel Mar Ahron

Dağlarına bahar gelmiş ne güzel Mar Ahron
Fırat koyu akıp gidince, destan olursun
Dağlarına bahar gelmiş ne güzel Mar Ahron
Fırat koyu akıp gidince destan olursun (K.K.38).

Gönül gel seninle muhabbet edelim- Derviş Ali

Gönül gel seninle muhabbet edelim,
Araya kimseyi alma sevgilim.
Ya benim kimim var kime yalvarayım,
Kaldır kalbindeki karayı gönül.

Solmazsa dünyada güzeller solmaz,
Bu dünya fanidir kimseye kalmaz.
Yalan dolan ile sofuluk olmaz,
Mümin olan bekler sırayı gönül.

Derviş Ali'm öğüt verir özüne,
Gönül lütfeyledi geldi sözüne.
Azrail konarsa göğsün düzüne,
O zaman görürsün karayı gönül (Demirpolat, 2018).

Bahçalar piçeklendi
Bahçalar piçeklendi
Dağlattı çiçeklendi
Dağlattı çiçeklendi

Ağla gözlerim ağla
Ağla gözlerim ağla
Ayrılık gerçekleşti
Ayrılık gerçekleşti(K.K.38).

1.2.4. Ağıt

Ağıt ölen bir kimsenin ardından ezgili bir şekilde söylenen halk şiirleridir. Türk Edebiyatının oluştuğu andan itibaren var olan bu şiirlerde halkın birbirleriyle ilişkileri, yaşayışı, sevgi, öfke, varlık, yokluk, ölüm, Tanrı ve doğa karşısındaki hali itibariyle ölmüş olan kişinin sağ iken çektiği sıkıntılar, başarmış olduğu işler, umutları ve tutkuları dile getirilir (Özdemir 2002: 1).

Diğer bir ifade ile ağıt ölüm veya başka bir olayın dile getirildiği şiirlerdir. Tüm toplumlarda ağıt mevcuttur fakat büyük bir acının yaşanmış olduğu toplumlarda ağıtlar daha fazla görülmektedir (Özdemir 2002: 1).

Türklerin ağıt yakma ve yas tutma gelenekleri önemli bir durumdadır. Eski Türklerde ölenlerin için yapılan törenlere “yuğ” denmektedir. Bu törenlerde ise farklı farklı adetler uygulanmış olup örneğin yas tutan kişilerin bunu bağıra çağıra yapmış olması Çin kaynaklarından elde edilmiştir. Orhun Yazıtlarında ise bu yas törenleri Göktürkler ’de saçlarını ve kulaklarını keserek olmuştur. Oğuzların yas törenleri ise feryat ederek ağlamaları, yüzlerini parçalamaları, saçlarını yolmaları ve karaları giydikleri Dede Korkut Hikâyelerinde geçmektedir (İnan, 1995: 195-196).

Şehit Polis Fethi Sekin’in annesi için yazmış olduğu ağıt.

Şehirden köye gelirim sen yoksun
Sen yoksun diye çaresiz kaldık.
Sen bu şehrin en güzelisin,
Sen yoksun diye çaresiz kaldık.
Kapının önünde gündün güne ölüyorum
Kapı burada, sen yoksun, gözük müyorsun
Bugün cuma, sen mezardasın
Kalk anne, evimize gidelim
Babam evde yalnız kaldı
Anne, anne, kurban anne
Babam evde yalnız kaldı

Anne, anne, kurban anne
Rehberimde numaran
En üstte yazılı anne
Rehberimde numaran
En üstte yazılı anne
Aramaya kıyamıyorum, korkuyorum
Sen cevap vermezsin diye
Aramaya kıyamıyorum, korkuyorum
Senin sesini duyamam diye
Dünya malı ne şirindir
Anne, anne kurban anne
Dedim gelin yapmayın böyle
Ben acını taşıyamadım
Acın kalbimde taşa döndü
Ben acını taşıyamadım
Acın kalbimde taşa döndü
Anne seni çok özledim
Anne, anne kurban anne
Anne seni çok özledim
Anne, anne hayran anne.

Şituşağı Köyünde Su kuyusunda boğulanlar için yakılan bir ağıt

Harekörük su kuyusu su kuyusu
Baba ile oğlunu götürdü
Harekörük su kuyusu su kuyusu
Gece yarısı harekörük harekörük
Gece yarısı harekörük harekörük
Harekörük harekörük evlerin altı
Harekörük üç erkeği götürdü
Harekörük üç erkeği götürdü
Mezarın üstüne götürdü harekörük harekörük
Mezarın üstüne götürdü harekörük harekörük

Harekörük harekörük gece karanlığı anne ve çocukları ağlıyor
Başınızı kaldırın hele bakın kim ağlıyor, anne ile çocukları ağlıyor
Sizin için çocuklar nasıl ağlıyor
Yol harekörüğe gidiyor yavaş yavaş gidin
Yol harekörüğe gidiyor yavaş yavaş gidin
Arkasında küçük çocuklar bıraktı harekörük
Arkasında küçük çocuklar bıraktı harekörük (K.K.25).

Mehmet'im

Haber geldi
Mehmet'ivurmuşlar
Tahtalı köprünün üstünde
Vay beni vay beni
Kalk gelin kalk
Mehmet'i vurmuşlar tahtalı köprüde
Gidip cenazemizi getirelim
Anne üstteki dolanı aç
Kendi intikamımı kendim alacam
İntikamımı alamazsam bu dünyada gezemem
Vay beni vay beni
Vay beni vay beni
Tahtalı köprüde düşmanlarım
Biri caddenin yanında
Biri köprünün üstünde
Vay beni vay beni
Anne Mehmet'i kaldır, ben düşmanı vurayım
Mehmet'imi gelinin yanına getirdik
İki düşmanı da yere serdim
Anne, anne gidelim
Anne hadi gidelim cenazemizi götürelim
Mehmet'imın intikamını aldım
Durun Mehmet'imın kara gözleri sabun köpüğünde kaybolmasın (K.K.25)

Tarlanın ortasındaki gülü
Sürünün içindeki mor koyunu
Ben seni kimden sorayım
Seni kimin kapısında sorayım (K.K.19).

1.2.5. Bilmecce

Bilmecenin eski dönemlerden beri çeşitli kültürlerde yaygın olduğunu tarihsel kaynaklar göstermektedir. Anlatım özelliklerinde müdahale istememesi ile birlikte evrensel ve halk edebiyatının da koruyucusudur. Bilmecenin doğuşu ise çok eskilere kadar uzanmaktadır. Bilmeceler aynı zamanda geleneğe, zamana, yere ve yaşam biçimlerine bağlı bir şekilde sözlü kaynaklardan beslenmektedir (Artun, 2008:262).

Bilmeceler kişiler arasında iletişim kurma, güzel vakit geçirme ve zekâ eğitimleri gibi sosyal faydaları bulunmaktadır. Ayrıca bilmecelerin sorulma yöntemi ve geleneği vardır. Bilmeceleri çözemeyen kişi ceza alır veya bir bağış yapmak zorundadır. Bilmecelerle ilgili olarak ipucu istemek, ödüller, karşılık vermek gibi şeyler gelenekseldir. Bilmeceler eğlendirme, iletişim ve eğitim araçlarıdır (Artun, 2008: 262).

Codex Comanicus Kuman metinlerini de kapsayan kitapta XIV. yüzyıldan kalma eski Türk bilmeceleridir. Sayıları konusunda net bilgi sahibi olunamayan (46 veya 47) bu bilmeceler çok ufak değişikliklerle birlikte hala Türk toplumunda yaşadığı bilinmektedir. Dolayısıyla bilmecelerin kesintisiz bir şekilde Türk toplumunda varlığını sürdürdüğü görülmektedir (Albayrak 2004: 79)

Diğer Türk boylarında yaygın olarak bilinen bilmecelere Altay Türkleri *tabıstak*, *tbiştak*, *tabkak*, *taptırır*, *taptırırış*, *tabıska*, *tabısak*, *tapkış*, *tavisak*, *tavusak*, *tavuksak*, *tapkır*, *tapkır*, Azeriler *tapmaca*,, Başkurtlar *yomak*, *tabışmak*, Hakas (Abakan)lar *tapçan nimah* (*tapçan umak*, *sespak nimak*), Kaarçaylar *yumak*, Karakalpaklar *jumbak*, Karaylar *tapmaca*, kazaklar *jumbak*, Kırgızlar *tabışmak*, Nogaylar *tabmacak*, Özbekler *tâpişmək*, *cumbak*, *matal*, *tapmaça*, *tapar*, Tatarlar *tabışmak*, *başvatkiç*, *sir*, Tuvalar *tıvızık*, Türkmenler *matal*, *tapmaça*, *taptı*, Uygurlar *tepişmak*, Yakutlar da *taabırın* derler (Kaya 2007: 161).

Bilmeceler Anadolu’da *atlı hekât, atlı mesel, bilmeli matal, bulmaca, dele, fıçık, gazelleme, hikâye, masal, matal, mesel, metel, söz, tanımaca, tanıtmaca, tapbaca, tapmaca ve tapaca* adlarıyla bilinirler. Nitekim bazı bilmeceler, “*masal masal mâliki*” yahut “*matal matal matalar*” gibi sözlerle başlar (Kaya 2007: 161).

Baskil yöresinde bilmece eskiden köy ortamında çokça kullanılan eğlencelerden biridir. Eskiden televizyon, radyo gibi araçların evde olmayışı insanları diyaloga dayalı eğlencelere sevk etmiştir. Karşılıklı sorulan sorular, bilmeceler, anlatılan hikâyelerle sohbet ortamı oluşmuştur. Yörede derlediğimiz bilmeceler şöyledir;

Ağaçta asılı kilitli sandık (Ceviz), (K.K.31).

Ağzımı yıkadım temizledim, içinde bir kadı oturuyor (Dil) (K.K.19).

Ağzında yer, ağzında sıçar (Yayık), (K.K.31).

At durur, Arap biner (Ocak Demiri), (K.K.31).

Bana bakar gündüz gece (Ayna), (K.K.35).

Ben giderim o gider, ben dururum o durur (Gölge), (K.K.18).

Bilmece bildirmece dil üstünde kaydırmaca (Dondurma), (K.K.18).

Bilmece bildirmece el üstünde kaydırmaca (Sabun), (K.K.27).

Bilmece bildirmece saç üstünde kaydırmaca (Tarak), (K.K.18).

Çarşıdan aldım bir tane eve geldim bin tane (Nar), (K.K.18).

Dalda durur, elde durmaz (Kuş), (K.K.35).

Damarı var kanı yok, parmağı var eli yok (Eldiven), (K.K.19).

Dışı var içi yok, tekme yer suçu yok (Top), (K.K.27).

Gece olur dizilir gündüz olur silinir (Yıldız), (K.K.35).

İçi sarı dışı beyaz (Yumurta), (K.K.35).

İki kaşık duvara yapışık (Kulak), (K.K.23).

Küçücük mezar, dünyayı gezer (Ayakkabı), (K.K.18).

Küçücük müçücük içi dolu fıçıcık (Limon), (K.K.18).

Mavi atlas, iğne batmaz (Gökyüzü), (K.K.32).

Piştirirsen aş olur pişirmezsene kuş olur (Yumurta), (K.K.19).

Sarıdır sarkar, Düşeceğim diye korkar (Kayısı), (K.K.35).

Sıra sıra odalar birbirini kovalar (Tren), (K.K.23).

Şekere benze tadı yok havada uçar kanadı yok (Kar), (K.K.35).

Yemez yedirir, giyemez giydirir (Anne), (K.K.23).

Yer altında sakallı dede (Soğan), (K.K.31).

Yer altında yağlı kayış (Yılan), (K.K.18).

Yer yer doymaz (Biçerdöver), (K.K.35).

1.2.6. Tekerleme

Tekerlemeler; içerik, şekil, konu ve işlevleri açısından sınırları belli olmayan halk edebiyatı ürünleridir. Bunun nedeni ise tekerlemelerin aşık şiiri, bilmece, masal, oyun, ninni halk hikayesi ve tiyatrosu gibi halk edebiyatı ve folklor türünün içerisinde olmasıdır. Tekerlemeleri farklı kılan nokta ise içeriği ve anlatım özelliklerinin var olmasıdır. Diğer türlerden tam anlamıyla bağımsız olan tekerlemeler de mevcuttur ve ayrıca tekerlemeler daha çok çocuk folkloru ürünlerinde bulunmaktadır. Tekerlemede üslubun çocuksu olması bu durumda kaynaklıdır. Bazı edebiyat ürünlerinde ve masalarda “tekerleme” olarak geçen mizah ve manzum konuşmalar büyüklere özgü olmaktadır (Duymaz 2002: 9).

Tekerlemelerin başlıca özelliği ana bir konu üzerinde durmamasıdır. Tekerlemede baş uyaklar ile bu uyaklardan elde edilen ses oyunları çağrışım yaparak birbirine bağlanmış, belli bir şiir düzenine uydurulmuş ve birbirini tutmayan hayal ve düşüncelerden ortaya çıkmıştır (Boratav 1969: 145).

Bir başka deyiş ile tekerlemeler, aykırı düşünceler, aksi durumların bir araya gelmesi, mantık dışı sonuçlarla şaşırtıcı etki yaratmaktadır. Tekerlemeler yapı ve konusu itibari ile eğlendirmek, şaşırtmak ve keyiflendirmek amacıyla başvurulan söz cambazlığıdır. Yanıltmaca türü ile söz oyunları ile özellikle çocukların dil gelişimlerinde etkili olmaktadır. Tekerlemeler aynı zamanda halk hikâyesi, masallar,

karagöz oyunları ve orta oyunu gibi anlatılarda giriş olarak kullanılmakta ve anlatılacakların gerçek dışı veya uydurma olduğunu sezdirmekte yardımcı olur. Masallarda zaman ve mesafe geçişlerinde geçiş özelliği taşımaktadır. Oyunlarda ise ebe seçme, çıkarma, taraf tespiti gibi fonksiyonları da bulunmaktadır. Ayrıca ritmik bir söz, motor bir harekete eşlik etmesi ile birlikte olaylarını, varlıklarını ve güçlerini etkileme amacıyla söylenen “tılsımlı” söz özelliği göstermektedir (Duymaz 2002: 24, 25).

Baskil yöresinde derlediğimiz tekerlemeler, genel olarak oyun sırasında kullanılan tekerlemelerdir. Bunun yanında oyun öncesi eş seçimi dediğimiz sayışmalarda da kullanılmaktadır. Yörede derlediğimiz tekerlemeler şunlardır;

1.2.6.1.Oyun Tekerlemeleri

1.

Leylek leylek havada
Yumurtası tavada
Az pişirdim yemedi
Fistan diktim giymedi (K.K.32).

2.

Açıl susam açıl
Anahtar nerde
Suya düştü
Su nerde inek içti
İnek nerde
Dağa kaçtı
Dağ nerde
Yandı bitti kül oldu
Külü ne yaptın
Sattım
Parayı ne yaptın
Kına aldım
Kınayı ne yaptın

Saçıma sürdüm (K.K.23).

3.

Komşu komşu

Oğlun geldi mi?

Geldi geldi

Ne getirdi?

İncik boncuk.

Kime kime?

Sana bana.

Başka kime?

Kara kediye.

Kara kedi nerde?

Ağaca çıktı.

Ağaç nerde?

Balta kesti.

Balta nerde?

Suya düştü.

Su nerde?

İnek içti.

İnek nerde

Dağa kaçtı

Dağ nerde

Yandı bitti

Kül oldu (K.K.35).

4.

Fış fış kayıkçı

Kayıkçının küreği

Hop hop eder yüreği

Akşama fincan böreği (K.K.35).

5.

Kutu kutu pense
Elmamı yerse
Arkadaşım Ali
Arkasını dönse (K.K.35).

6.

Yağ satarım
Bal satarım
Ustam ölmüş
Ben satarım
Ustamın ceketi mavidir
Satsam on beş liradır
Zambak zumbak
Dün arkana iyi bak (K.K.23)

7.

Seksen seksen yüz altmış
Allah neler yaratmış
Kızların altın kesesi
Erkeklerin çöp tenekesi (K.K.32).

8.

Yağmur yağıyor
Seller akıyor
Arap kızı
Camdan bakıyor (K.K.32).

9.

Mini mini birler
Çalışkan ikiler
Güler yüzlü üçler

Sporcu dört (K.K.32).

10.

Seksen seksen yüz altmış

Allah neler yaratmış

Kızlar altın kesesi

Erkekler çöp tenekesi (Duymaz, 2002).

1.2.6.2.Sayışmacalar

1.

Ooo

İğne battı

Canımı yaktı

Tombul kuş

Arabaya koş

Arabanın tekeri

İstanbul'un şekeri

Hop hop altın top

Bundan başka oyun yok (K.K.23).

2.

O piti piti

Karemela sepeti

Terazi lastik jimnastik

Biz size geldik bitlendik

Hamama gittik temizlendik

Dik dik dik (K.K.19).

3.

Portakalı soydum

Başucuma koydum

Ben bir yalan uydurdum

Duma duma dum

Kırmızı mum

Dolapta pekmez

Yala yala bitmez

Ayşecik, Fatmacık

Sen bu oyundan çık (K.K.23).

1.3.Anlatmalık Türler

1.3.1. Fıkra

Fıkra ile ilgili ilk bilgiler Türk dilinin yazılı kaynaklarından olan Kaşgarlı Mahmut'un Divanü Lügati't- Türk eserinde karşılaşılmıştır. Kaşgarlı Mahmut, "küg" ve "külüt" sözcüklerini, "Halk arasında çıkan ve insanları güldüren şey," " Halk arasında gülünç olan nesne" şeklinde ifade etmiştir. İslamiyet'ten önce Türk topluluklarında anlatılan fıkralara bu isimlerin verildiği düşünülmektedir. İslamiyet'ten sonra ise bu anlatılara Türkçe 'de " masal, kıssa, hikaye, mizah, latife vb." olarak adlandırılmıştır. Fıkra kelimesi ile aynı anlamı taşıyan latife kelimesi de yaygınlık kazanmış bir kelime olmuştur (Yıldırım, 1976:3)

Edebiyat ve kültür açısından zengin bir hazine olarak fıkralar her konuda olmaktadır. Siyasi, sosyal ve iktisadi ayrılıklardan oluşan çatışmalar sonucunda yapılan davranışlar aile, hukuk ve terbiyeyi içeren tüm konular fıkraların özünü oluşturmaktadır (Kaya 2007: 322).

Baskil yöresinde derlediğimiz fıkralar, yöre insanının günlük yaşamı içinde karşılaşılmış olduğu olaylar, insan ilişkileri, sosyal problemler, doğa olayları vb. günlük hayata dair olaylara karşı insanların davranışları etrafında gerçekleşen, içinde mizah öğeleri bulunan bir yapıda karşımıza çıkmaktadır.

1. Hepiniz öldü sandım

Baskil’de bir köye yeni tayin olan bir imam, ilk gün sabah ezanını okur, bakar ki kimse camiye gelmez ve sonrasında bir daha okur, yine kimseler gelmeyince art arda salalar vermeye başlar. Bunu duyan köy ahalisi camiye toplanır. Köylüler: “Hocam hayırdır kim öldü?” diye sorarlar. Hoca:“Ezan okudum kimse gelmedi bende hepiniz öldü sandım salaları sizin için okudum” der (K.K.18).

2. Daha da inmezsın

Köyden şehre alışverişe gelen dede ile torunu alışverişlerini yapıp traktörle köye dönerler. Traktör koşumunun üzerine iki çuval şeker vardır. Torunu traktörü kullanır, dede de şeker çuvallarının üzerine oturur ve köye doğru yol alırlar. Yolda giderken şeker çuvalları delinir, dede bunun farkına varmaz. Arada torununa: “Oğlum ben sanki git gide aşağı iniyorum” der. Torunu buna aldırılmaz devam eder. Dede bir zaman sonra yine söyler, torunu köye varmak üzereyken traktörü durdurup arkaya bakar ve çuvalların bomboş olduğunu görür ve dedesine:“Daha da inmezsın dede” der (K.K.27).

3. Paydos

Adamın biri bir gün sabah namazına uyanır, abdest almak için avluya iner. Kovalara bakar ve evde su kalmadığını görür. Bu duruma çok sinirlenir eşini, oğlunu ve gelinini uyandırır hepsinin eline bir stil vererek askeri usul: “Marş marş çeşmeye” der. Çeşmenin başına gelince yine emir vererek: “Doldurun” der. Stiller doldurulur. Marş marş eve der ve evin önünde: “Boşalt” emriyle stildeki su yere boşaltılır. Adam bunu defalarca tekrarlatır. Bunu gören köylüler durması için telkinde bulunurlar, durmayınca daadama sözü geçen birini çağırırlar. Bu esnada karşıdan geleni gören adam: “Paydos” der ve bitirir. “Bizde tam bitirdik sen geldin” der (K.K.27).

4. Kurik

Adamın biri bir gün tarlasına çift sürmeye gider. Yanında getirdiği eşeğini de az ileride otlaması için bağlar. Bir zaman sonra o taraftan gelen bir kadına sorar:“Hanım

benim eŒeđim orda mıydı gördün m? Kadın: “Valla otlanıyordu kriği de etrafında dolanıyordu” der. Adamın eŒeđi erkektir ve yavrusu da yoktur. Adam o an olayı anlamaz, alıŒmaya devam eder. Adamın iŒi bittikten sonra eŒeđin yanına gider. Bir de bakar ki eŒeđi kurt yemiŒtir (K.K.22).

5. Saat

Adamın biri bir gün tarlasına çift sürmeye gider. Adam ift sürerken farkında olmadan saatini dŒrr. DŒen saat de o dönemin en marka saatlerindedir. Bir müddet sonra farkına varır ki saati yoktur. Hemen aramaya koyulur, bulamayınca arkadaŒına saatini kaybettiğini söyler ve yardım ister. ArkadaŒı: “Saatini yle etrafa bakarak bulamazsın” der. Adam:“Peki ya nasıl bulabilirim? diye sorar. ArkadaŒı: “Yere eğil, kulağını yere koy, nereden ses geliyorsa saatin oradadır” der (K.K.18).

6. Bulut

Adamın biri bir gün çift sürmeye gider. O günlük çiftini sürer, ertesini gün tekrar gelecektir. Çift sürdüğü demiri tekrar geleceği için yanında eve götürmek istemez. Bunun için etrafa bakınır saklayacak yer arar. Etraf orak arazidir ve saklayacak yer bulamayınca bir bulutun gölgesinin altına gömer. Ertesini gün sabah yine çift sürmeye gelir, etrafa bakınır durur, oradan geçen bir komŒusu: “Hayırdır komŒu ne arıyorsun? diye sorar. Adam komŒusuna:“Dn burada bir bulut vardı, iftimi o bulutun gölgesine gmmŒtm Œimdi de bulutu bulamıyorum” der (K.K.24).

7. Seminer

Baskilli'nin biri bir gün bir seminere katılır. Seminerde herkes birbiriyle kaynaŒır. Bir bayan Baskillinin yanına gelir ve sorar: “Abi sen Elazığlı mısın?” Adam:“Evet” der. Kadın: “Bir Œey soracam sana, siz hala bir tabakta mı yemek yiyorsunuz?” diye sorar. Adam: “Evet hala bir tabakta yiyoruz, okta iŒtah açıcı ve zevkli oluyor” der. Kadın: “Biz ayrı tabaklarda yiyoruz siz hala aynı tabaklarda mı yiyorsunuz” deyip güler. Buna karŒılık adam: “Yalnız biz ayrı tabaklarda köpeklere veriyoruz, dvŒmesinler diye” der (K.K.27).

8. Var Yok Bir Özal Var

Turgut Özal zamanında, memurun biri kaymakamla sohbet ederken ekonominin kötü olduğunu, maaşlarının yetersiz olduğundan söz eder. Kaymakam: “Var yok bir Özal var” der. Ekonominin ve maaşların iyi olduğunu söyler. Kaymakamın bir gün kahve önünde oturduğunu gören memur bu defa kaymakama bir oyun oynamak ister, manava gider en pahalı meyvelerden poşetlere doldurur, manavcıya geri getireceğini söyler. Kahve önünde oturan kaymakamın önünden geçerken kaymakam durdurur: “Nusret Bey hayırdır neler aldınız böyle” diye sorar. Nusret:“Valla kaymakam bey ne olsun biraz muz, biraz, çilek, biraz kivi falan aldım” der. Kaymakam:“Allahtan korkmaz mısın sen bir de Özal’ı beğenmiyorsun, biz o aldıklarının kurumuş olanını zor buluyoruz” der. Bu sırada oradan geçen biri:“Nusret Bey bizim köyden Hasan seni soruyordu” der. Nusret: “evet, evet biliyorum gördüm onu ben”der. Kaymakam sorar:“Nusret Bey hayırdır köyden seni niçin soruyorlar?”. Nusret: “İki keçi istemiştim kaymakam bey, kavurma yapmacam da” der. Sinirlenen kaymakam:“Ulan biz yarım kilo et alamıyoruz sen iki keçi satın alıyorsun” der. Adamın cevabı hazırdır: “Var yok Özal var sağ olsun kaymakam bey” der (K.K.27).

9. Kayısı

Baskilli'nin biri kayısını satmak için Malatya'ya gider. Kayısını satar, sonra Baskilli'nin parasını çalarlar. Geri köyüne döner, köyden arkadaşları adamın döndüğünü görünce yanına gider:“Ne yaptın kayısını sattın mı?” diye sorarlar. Adam şöyle cevap verir: “Cenabı Allah razı olmadı mı çuvaldan da götürüyor” der (K.K.18).

10. Boş ver

Baskilli'nin biri tekesini satmak için Malatya'ya gider. Tekesinin satar, Baskil'e dönerken yolda parasını çalarlar. Eve geldiğinde babası sorar:“Oğlum ne ettin sattın mı tekeyi?” Oğlu cevap verir:“Valla sattım baba ama parayı yoldayken çaldılar” der. Babası:“Yav oğlum bırak parayı sen, fiyattan düşürdün mü düşürmedin mi? düşürdüysen boş ver” der (K.K. 27).

11. Kaçak Bindim

Adamın biri bir gün trenle Malatya'ya gider. Acele ile trene yetişir, ancak biletini alamaz. Kendine oturacak bir yer bulup oturur. Kondüktör bileti kesmeye geldiğinde adama:“Biletinize bakabilir miyim?” der. Adam biletinin olmadığını söyler. Normal bir bilet 1 liradır fakat kaçak bindiği için bileti 2 liradan almak zorunda kalır. Baskil'e döndüğünde adama sorarlar:“Ne yaptın? Malatya'ya ne ile gittin?”

Adam da trenle kaçak gittiğini söyler. Soranlar şaşırarak:“Nasıl oldu da kaçak bindin seni yakalamadılar mı?” diye sorarlar. Adam da:“Yakaladılar 2 lira kestiler ama ben kaçak bindim” der (K.K.37).

12. Tek kol

Baskilli'nin biri bir gün trenle Malatya'ya gider. Binddiği vagon odasında üç kişi vardır. Yeni binen yabancıyı görenler Baskilli'ye bir oyun oynamak isterler. Tren hareket ettikten bir süre sonra trenin imdat frenine üç arkadaş birden asılmışçasına tutunurlar fren bir türlü inmez, Baskilli de bunlara bakıp şaşırır. Bunun üzerine bu üç arkadaş o vagon dan ayrılırlar. Baskilli merakına yenik düşerek imdat frenine elini atar ve attığı gibi tren durur. Görevli gelir ve Baskilli'ye sorar; “İmdat frenini neden çektin be adam?” Baskilli; “Valla burada üç kişi vardı üçü birden asıldı çekemedi, ben tek kolla çektim tren durdu” der (K.K.27).

1.3.2. Efsane

İnsanlığın var oluşu ile başlayan dış dünyayı tanıma ve yararlanma uğraşı içerisinde ayrıca bu uğraşlar sonucunda karşı karşıya bulunduğu ama başarısız olduğu dış dünya olaylarını kendine göre değerlendirmiş; yapısı ve var oluşu ile ilgili birtakım varsayımlar geliştirmek gereksinimi duymuştur. Zamanla değişen insan düşünceleri, dış çevre karşısında üstünlük sağlama amacı ile bazı kavramlar olaylar çerçevesinde sergilemiş ve sonrasında sözlü gelenekte bulunan anlatım türleri oluşmuştur. Oluşan bu anlatım türleri arasında zaman içinde gelenek, inanç ve adetlerden ortaya çıkan bu efsane türü kendine has bazı özellikler oluşmuştur (Öztürk, 1985: 141)

Efsane sözcüğü aslen Farsça “fesane” kelimesinden gelmektedir. Fesane, “aslı olmayan hikâye, dillere düşen vak’a, destan” anlamındadır. Olmuş gibi kabul edilerek anlatılan efsane, “rivayet, söylence, esatir” sözcükleri ile de bağdaştırılmaya çalışılmıştır, aslına bakılırsa rivayet ve esatir kelimeleri tam olarak efsane kelimesi ile bağdaştırılamaz. Ancak efsane kelimesine karşılık olarak kabul edilebilecek kelime söylencedir. Rivayet kelimesinin anlamına baktığımızda insanların yaşamış oldukları olayları kapsar. Esatir kelimesi ise tabiat veya dünya olaylarının insanların ilkel olarak şuurlarında biçimlenmiş olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda esatir kelimesi, Türkçe ’ye mit kelimesi girmeden evvelki zamanlarda karşılıklı olan kelimedir. Bu kelimeler başka milletlerin örneğin Fransızcada *legende*, Latince *legendus*, Almancada *legende* ve *sage*, İspanyolcada *leyenda*, İngilizcede *legend*, Yunancada *mitos* veya *mit*, İtalyancada *leggenda* ve Macarcada *legenda* olarak geçmektedir (Ergun 1997: 1; Kaya 2007: 302; Sakaoğlu 1992: 9; Sakaoğlu 2009: 19).

Efsane sözünü muhtelif Türk boylarından Başkurtlar ve Tatarlar *legende*, *rivayet*; Kazakların; Kırgızlar *ulamış*; Azeriler *esâtir*, *mif*, *efsane*; Türkmenler *epsana*, *rovayat*; Özbekler *efsane*, *Ürivayat*; Uygurlar *epsane*; Karakalpaklar *epsane*, *legenda*, *anız*, *anız-engine*; Kırım Tatarları *efsane*; Kazan Tatarları *rivayat*, *legendai ekiyet*, *beyt* gibi terimlerle karşılıklıdır (Ergun 1997: 1; Kaya 2007: 302).

1.3.2.1. Abdulvahap Gazi Efsanesi

Abdulahap Gazi Efsanesi, Anadolu’ya İslamiyet’i yaymak için devam eden akınların birinin başında bulunan Abdulvahap Gazi’nin Baskil ilçesine 55 km uzaklıkta bulunan Su Yatağı köyüne bağlı Mar Ahron kalesinin, Bizans tekfurundan alınması ile ilgili efsanedir. O dönemde Bizanslıların elinde bulunan ve bir Bizans tekfuru tarafından yönetilen Mar Ahron Kalesi Abdulvahap gazi ve komutasındaki askerler ile kuşatma için hazırlıklar yapar. Yıllar öncesinden kalenin içini dışını gözetleyen Abdulvahap gazi kuşatma için günleri sayar. Kuşatma günü geldiğinde elçiler ile haber gönderir. Bizans tekfuruna, kan dökmeden, savaşmadan ve halkın huzur içinde yaşayacağı temennisiyle

kaleyi boşaltmalarını ister. Bizans tekfuru bu teklifi geri çevirir ve elçileri de alaycı bir tavırla geri gönderir. Abdulvahap Gazi cevabı alınca kaleye yakın bir yere gelerek kuşatma hazırlıklarını tamamlayıp kuşatmayı başlatır. Abdulvahap Gazi ve ordusundan korkan Bizans ordusu, panik içinde kaleyi savunmaya çalışır. Günler süren kuşatma, günden güne zorlaşmakta ve her iki tarafın vermiş olduğu kayıplarla tarafları geri çekmiştir. Kuşatma sırasında Abdulvahap Gazi'nin ordusu yiyecek ve su sıkıntısı yaşamaktadır. Kayıpların da vermiş olduğu moral bozukluğu askerler arasında huzursuzluklara yol açmıştır. Battal Gazi'den yardım istenmiş ama gereken yardım gelmemiştir. Abdulvahap Gazi ve ordusunun bu sıkıntısından haberdar olan Bizans tekfuru, durumu fırsat bilip saldırıya geçmiştir. Savaş sırasında Abdulvahap Gazi yaralanmıştır. Abdulvahap Gazi komutasındaki askerler verilen kayıplar sonrası geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Abdulvahap Gazi ormanlık bir alanda çalılar arasında yaralı olarak kalmıştır. Mar Ahron kalesinde kuşatmanın kalkmasıyla halk köylerine dönerek eğlence ve ziyafetlere başlamışlardır. Kalede de bu ziyafetler yapılmış savaştan askerler için eğlenceler düzenlenmiştir. Kralın kızı Kayser de bu eğlenceler sırasında eğlenirken gökyüzünden kayan yıldızları seyrederken yıldızların aşağı doğru kayarken dağın eteğine doğru kaydığını ve orada bir ışık belirdiğini görmektedir. Eğlencenin devam ettiği diğer gün de aynı durumla karşılaşan Kayser bu ışığı merak edip, gizlice oraya gitmiştir. Yaralı olan Abdulvahap Gaziyi görüp onu yakındaki mağara içine taşımıştır. Mağara da yaralarını sarıp kendisine su verip kaleye dönmüştür. Ertesi gün yine kimseler bir şey söylemeden Abdulvahap Gazinin yanına gitmiştir. Kendisine gelen Abdulvahap Gazi ile konuşup kim olduğunu öğrenmiştir. Abdulvahap Gaziden etkilenen Kayser, günlerce yanına gelip onun yaralarını sarmış, günlerce yiyecekler götürmüştür. Abdulvahap Gazi İslam'ı yaymak için geldiğini, savaşmak için gelmediğini amaçlarını anlatır. İslam'ı Kayser'e anlatan Abdulvahap Gazi Kayser'i de İslam ile tanıştırır ve Kayser Müslüman olur. Kayserin adını Sıtkı Zeynep koyar. Kalede yalnızlaşan Kayser etrafındaki kişilerce bu durumu fark edilmiştir. Kral kızının tavırlarından hoşlanmayıp bir çobana kızını takip etmesini tembihlemiştir. Ertesi gün yine Abdulvahap Gazi'nin yanına giden kızı gözetleyen çoban nereye gittiğini görür ve her şeyi öğrenir. Çobanı fark eden Kayser, çoban ile konuşup ona bir kese altın vererek krala söylememesi için yalvarır. Çoban bir müddet krala söylemez. Ancak elinden kaybettiği Kayserin acısına dayanamayıp durumu krala anlatır. Kral hemen kızını ve Abdulvahap Gazi'yi yakalatmak için asker çıkarır. Kayser o sırada köyde herkesin bildiği yaşlı bir kadının yanında onunla sohbet etmekte ve olanları ona anlatmaktadır.

Olanların hepsini bilen yaşlı kadına şaşırın Kayser ne yapacağını bilemez. Yaşlı kadının tembihlerine rağmen Abdulvahap Gazinin yanına doğru yol alır. Yolda pusu kuran askerler Kayser'i beklerler. Abdulvahap Gazi'nin bulunduğu kaleye varmadan yol üzerinde askerler Kayseri orada şehit ederler. Ardından Abdulvahap Gazi'nin bulunduğu mağarayı basarak Abdulvahap Gazi'yi orada şehit ederler. O günden sonra günlerce kesilmeyen yağışlar başlar, kara bulutlar Mar Ahron Kalesi üzerinden eksilmez. Bağlar bahçeler su altında kalır, Köy halkı perişan olur. Yağmur dindiği bir gece yörede Müslüman olan yaşlı kadın ve etrafındaki kadın ve erkekler toplanarak önce Sıtkı Zeynep'i şehit edildiği yerde gömeler. Ardından Abdulvahap Gazi'nin şehit edildiği mağara içinde gömerler. O günden bugüne bilenen bu efsane yöre halkı ve çevredekiler tarafından bilinmektedir. Her iki mezarın bulunduğu yer türbe haline getirilmiştir. Günümüzde ilkbahar ve sonbahar aylarında ziyaretçi akınına uğramaktadır. Çocuğu olmayanlar çocuğu olması için bu iki türbeyi ziyaret edip adaklar adarlar. Çocukları olduğu zaman, kız olursa Zeynep ismini, erkek olursa Abdulvahap ismini vermektedirler (K.K.18, K.K.27, K.K.37).

1.3.2.2.Pepuk Kuşu Efsanesi

Yukarı Fırat bölgesinde, Hasan Dağı eteklerinde çobanlık yaparak ailesini geçindiren, çevredekiler tarafından sevilen bir aile varmış. Bu ailenin iki de erkek çocuğu varmış. Aile geçimini hayvancılıkla geçindirirmiş. Baba her gün hayvanları alarak otarmaya dağa gider gelirmiş. Anne ev işleri ile uğraşarak aileyi geçindirirmiş. Çocuklar küçük olduğu için işlere o kadar yardım edemezlermiş. Ama baba çocuklarını iyi eğitirmiş, bir çobanın koyunlarla ilgili bilmesi gereken her şeyi onlara öğretirmiş. Çocukları bazen yanında götürerek öğrenmelerini sağlarmış. Etraftakiler bu ailenin mutluluğuna çalışkanlığına hayran kalırlarmış. Anne baba da nazara çok inanırmış, çocuklarının sağ omuzlarına mehlem ağacından bir parça kesip asarmış. Bunun çocuklarının her türlü nazarlardan koruyacağına inanırlarmış. Bir müddet sonra anne vefat etmiş. Geride baba ve çocuklar kalmış. Baba her zaman ki işlerine devam etmek zorunda kalmış. Her gün ki gibi koyunları otarmaya gider, gelirmiş. Ancak bu durum zorlaşınca baba evlenmeye karar vermiş. Üvey anne gelmesine çocuklar sevinmemiş. Gelen üvey anne de çocuklara iyi davranmazmış daima çocukları azarlar onlara kötü davranırmış. Büyük çocuk ağabey, kardeşini üvey annesinden daima korurmuş onun

yanında olmaya çalışmış. Bir gün büyük çocuk babasından izin istemiş arkadaşları ile kenger toplamaya gideceğini söylemiş. Baba bu duruma ilkin sıcak bakmamış çocuğun ısrarı ve arkadaşları ile gideceği için kabul etmiş. Ancak küçük çocuk evde üvey anne ile tek başına kalmak istememiş. Baba küçük olduğunu dağda yürüyemeyeceğini, güneşin altında rahatsız olacağını söylese de ikna edememiş. Küçük çocuk ağlaya gitmesi için izni almış. Ertesi gün iki kardeş arkadaşları ile buluşarak, herkes kenger toplayacağı yöne gidip yine aynı noktada güneş batmadan buluşacakları yönünde sözleşmişler. Abi, kardeş kenger toplamaya başlamışlar, acıkınca abi temizlemiş olduğu kenger ile evden üvey annenin verdiği bir avuç ekmelele beraber yemişler. Sonra tekrar toplamaya devam etmişler. Abi kengeri topraktan çıkarıp küçük kardeşim sırtındaki çuvala koymuş. Artık yorulduklarında abi çuvala bakıp ne kadar topladıklarını görmek istemiş. Bir de bakmış ki çuvalda kenger topladıklarının yarısı kadar bile yok. Sinirlenmiş kardeşine bağırıp çağırarak yedin mi sen kengerleri diye kardeşi yeminler ederek yemediğini söyler. Bu kadar az kenger ile eve dönecek olmaları ağabeyi sinirlendirir. Üvey anneden azar işitmek aklına geldikçe daha da sinirlenir. Küçük kardeşi inanmıyorsa bak karnıma demiş ve karnını açmış. Ağabey bir sinirle elindeki kenger bıçağı ile kardeşinin karnını deşmiş ve içine bakmış kenger yokmuş. Ne yaptığını bilemeyen abi kardeşine seslenmiş ama kardeşi oracıkta ölmüştür. Kardeşinin sırtındaki çuvala bakınca çuvalın altının yırtık olduğunu görmüş. Ağlaya sızla ne yaptığını bilememiş ağabey, kardeşini sırtlamış dağ taş dolaşmış. Sonunda Fırat nehrinin kenarına gelmiş kardeşini yıkamış ve toprağa gömmüş. Kardeşinin mezarının başında ağlamış sızlamış, Allah'a yalvarmış Allah'ım ne olur canımı al demiş. Canını almıyorsa kendisini bir kuşa çevirmesini istemiş. Allah onu bir Pepuk Kuşuna çevirmiş. Kardeşinin mezarı başında bulunan içde ağacına konmuş orada kardeş acısını şöyle dile getirmiş:

- Peppo! – Gekko! (kardeş) – Peppo!
- Gekko!
- Ke kuşt! (kim vurdu) – Mı kuşt! (ben vurdum) – Ke kuşt! – Mı kuşt!
- Ke şuşt! (kim yıkadı) – Mı şuşt! (ben yıkadım) – Ke şuşt! – Mı şuşt!
- Peppo
- Gekko
- Peppo
- Gekko...

Pepuk Kuşu acısını bu şekilde dile getirmiş. Pepuk Kuşu kenger çıkmaya başladığı zaman, nisan-mayıs aylarında gündüz ortaya çıkmaz kimse tarafından görünmezmiş. Akşamları orta çıkar ve sesi dağ bayır her yerde yankılanırmış. Pepuk Kuşu iğde ağacı gördüğü zaman dalına konar ve duasını edermiş. Duasıyla insanları doğruluğa, iyiliğe, güzelliğe, davet edermiş. Bu yüzden iğde ağacı yöre insanı tarafından çok sevilirmiş kokusu miski amber kokusuymuş. Bu kokulu ağacın dalından koparıp evlerinin köşesine asarlarmış (K.K.37).

1.3.2.3.Bük Sor (Alı Gelin) Efsanesi

Yukarı Fırat efsanelerinden bir diğer efsaneye göre, Kömürhan Bey'inin genç evlilik çağında bir oğlu varmış. Kömürhan Bey'i de artık oğlunun mürüvvetini görmek istiyormuş. Oğlu için bakmadıkları kız kalmamış Kömürhan Bey'i bu duruma üzülmüş. Bir gün Kömürhan Beyi Harput'a bir düğüne davet edilmiş. Bu düğüne giderken oğlu da yanına gelmiş. Yolda giderken Değirmen Deresi mevkiinde çeşmede Pembe kızı görmüş bu kızdan hoşlanmış durumu anlayan Kömürhan Bey'i kızı araştırmış. Pembe kızı oğluna istemiş. Her iki aile de razı olunca düğün hazırlıkları başlamış. Düğün günü herkes davet edilmiş düğünde oyunlar halaylar, eğlenceler düzenlenmiş. Fırat kıyısında yapılan tüm düğünlerde gençler son gece damadın arkadaşları ile meşalelerle kıyıya inerlermiş. Orada yanlarında getirdikleri karpuzu dilimleyip yedikten sonra kabukların ortasına mum yakıp kıyıda suya bırakırlarmış. Mum sönmeden gözden kaybolan kabuğun sahibinin tuttuğu dilek kabul olacağı inancı varmış. Eğlenceler bu şekilde devam etmiş düğünün son gecesi parlak ayın etrafı kararmış ve ay tutulması meydana gelmiş. Ay tutulması yöre insanı tarafından hoş karşılanmazmış, uğursuzluk getireceği inancı varmış. Herkes dualar edermiş ay tutulması süresince. Ay tutulması bitince eğlence devam etmiş. Ertesi gün gelini almaya gitmişler. Gelin alınırken oyunlar oynanmış eğlenceler düzenlenmiş. Gelin alındıktan sonra akşama kalmadan yola çıkmışlar. Geciktiklerini düşünerek kestirme bir dağ yolunun olduğunu söyleyenler olmuş ve oradan gidersek akşama kalmadan varacaklarını söylemişler. Orada bulunan bir ihtiyar araya girerek, âdetin bozulmaması gerektiğini söylemiş. Gelini almaya gittiğimiz yoldan geri dönmemiz gerektiğini, başka düğün konvoyuyla karşılaşmamızın gerektiğini söylemiş. Yörede düğün konvoyuyla

karşılaşmak iyi değilmiş uğursuzluk getireceğini inanılmış. İhtiyarı dinlemeyip kestirme yola sapsınlar. Kestirme yol dik yamaçlardan uçurumlardan geçen dar bir yolmuş. Tepeye ulaştıklarında aşağıdan gelen bir başka düğün konvoyunun sesini duymuşlar ve uçurumun kenarında karşılaşmışlar. İnanca göre karşılaşan düğün konvoyu uğursuzluk getireceği gibi, yol veren düğün konvoyunun erkek çocuklarının olmayacağı inancı varmış. Bu nedenle iki tarafta yol vermek istememiş. Uzun bir süre tartışmışlar, tatlıya bağlayamadan kavga, dövüş başlamış ve her iki düğün konvoyundakiler yerlere serilmiş kanlar içinde kalmışlar. Sağ kalan her iki tarafın gelinleri olmuş. İki gelin bir araya gelerek ağlayıp feryat figan etmişler. Allah'a yalvarıp yakarmışlar. Bundan sonra yaşamlarının bir anlamının olmadığı söylemişler. Hatta Allaktan canlarını almasını ve kendilerini taş yapmasını, bu durumdan insanların ders çıkarmasını dilemişler. Orada bulunan canlı cansız her şey taş kesilmiş. Geriye kalan iki gelinin orada yaktıkları ağıt kalmış:

Gelin çıktık evimizden telli duvaklı

Yolumuzu bağlar töreler, kanlı bıçaklı

Son ümidim sensin, büyük Allah'ım

Taş yap herkesi, âleme ibret olsun acıklı (K.K.37).

SÖZLÜK

Ardut: Öğütölmüş dut.

Dere: Orak biçimindeki metal alet.

Dıstar: El değirmeni.

Gadanalam: Dert ortağı olmak, derdini almak.

Gandılık ağacı: Melhem ağacı.

Gındırlanmak: Yuvarlanmak

Halbur: Deriden yapılmış elek.

Hasavan: Bez örtü

Haside: Lohusa kadın için hazırlanan yiyecek.

Hille: Sımsımi oyununda hazır anlamına gelen sözcük.

Işgın: Dağda yetişen dikenli yenilebilen bir bitki.

İslim: Kayısının şiresinin (şerbet) çıkması için kükürt yakılan oda.

Kavut: Kavrulmuş öğütölen buğday.

Kofik: Kurutmalık içi boş biber.

Kurik: Eşegin yavrusu.

Kurtik: Çukur.

Küte: Acur.

Mıç etmek: Öpmek.

Pirpirim: Semizotu.

Püşürük: Lohusa kadına hazırlanan yiyecek.

Soki: Eskiden bulgur dövölen yer.

Stil: Kova

Şire: Şerbet.

Şüm: Şart.

Teke: Keçi.

Teşt: Leğen.

Tuluğ: Ayran yapılan ahşap kap.

Yayık: Ayran yapılan alet.

SONUÇ

Elazığ Baskil ilçesi monografisi adlı bu çalışmamızda, Baskil ilçesi ile ilgili genel bilgiler başlığı altında ilçenin tarihi, coğrafi, ekonomik, tarım ve hayvancılık, endüstri, nüfus ve ulaşım konuları hakkında geçmişten günümüze seyri hakkında bilgiler vermeye çalıştık.

Çalışmamızın birinci bölümünde Baskil’de geçiş dönemleri başlığı altında geçiş dönemlerinden doğum, evlenme ve ölüm konuları hakkında bilgiler verilmiştir. Doğum bölümünde, doğum öncesi dönemden başlayarak doğum sırası ve doğum sonrasında çocuğun dünyaya gelene kadar ki geçirdiği süreçler, çocuğun ve annenin sağlığı için yapılan uygulamalar, adet ve inanışlar geçmişten günümüze ele alınmıştır.

Doğum öncesi dönemde doğacak çocuğun cinsiyetini tayin etmek için yapılan, kadının kucacağına erkek çocuğun oturtulması günümüzde de kimi ailelerde varlığını korumaktadır.

Doğum sırası dönemde, doğum hazırlığı, doğum olayı ve çocuğun göbeği etrafında gelişen olaylar, adet ve inanmalar ele alınmıştır. Çocuğun eşinin eskiden atıldığı ya da gömüldüğü yerin, çocuğun gelecekteki hayatına etki edeceği inancının günümüzde önemini kaybettiğini görmekteyiz. Bunun sebebi olarak da doğum olayının hastanelerde yapılması ve çocuğun daha çok sağlıklı doğmasından başka bir beklentinin olmayışından kaynaklanmaktadır.

Doğum sonrası dönemde, doğum yapan lohusa kadının erken toparlanması için kendisine “haside” adı verilen un, şeker, tereyağı ile yapılan yiyecek önemlidir. Geçmişte ev ortamında ebe kadınlar tarafından kendi imkânları ile yapılan doğumların, günümüzde hastane ortamında rahat bir şekilde yapılmaktadır.

Doğum sonrası dönemde ilk dış çıktığı zaman yapılan dış hediği etrafında gelişen bazı adet ve inanmalar unutulmaya yüz tutmuştur. Geçmişte dış hediğini yaparken içine nohut katılmamasının sebebi, çocuğun dişinin büyük çıkacağı inancıdır. Günümüzde bu inanış da unutulmuştur.

Evlilik çağı geçiş dönemlerinden ikincisidir. Yörede evlenme biçimi olarak, severek evlenme, görücü usulü evlenme ve kaçarak evlenme olarak üç grupta ele aldık. Evlenme uzun bir sürece dayanmaktadır. Evlilik çağına gelen gencin, evlilik isteğini

belli etmesinden başlayarak, evlilik öncesi gelin güvey seçimi ile devam edip, düğün etrafında gerçekleşen olaylar ve düğün sonrası yapılan uygulamalar, adet ve inanmalar çerçevesinde ele alınmıştır.

Ölüm geçiş dönemlerinin son başlığıdır. Yörede ölüm öncesi, ölümü düşündüren ön belirtiler içinde çeşitli adet ve inanmalar karşımıza çıkmaktadır. Ölüm sırasında ölen kişinin öteki dünyaya rahat ve huzurlu gitmesi için çeşitli uygulamalar yapıldığı görülmektedir. Yörede ölü yıkama sırasında dikkat çeken bir uygulamaya göre, babası ölen kişinin yıkama işlemi yapılırken, babasının ayağını kendisinin yıkamasıdır. Bunun sebebi ölen babasının kimsede hakkının kalmasının istenmemesidir.

Ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası yapılan uygulama, adet ve inanmalara baktığımız zaman, hepsi ölüye olan saygıyı göstermektedir. Bu üç dönemde de İslami unsurlar etkin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Bayram, tören ve kutlamalar, dini bayramlar başlığı altında ramazan ve kurban bayramı olarak ele alınmıştır. Bayram öncesi ve bayram sırasında yapılan hazırlıklar uygulamalar, yörede örf ve adetlerle dini uygulamaların nasıl bir arada olduğunu görmekteyiz. Sünnet ve askerlikle ilgili sünnet olacak çocuğun yaşına önem verilmesi, askere gidecek kişinin de işlerden muaf tutulup eş dost akraba ziyaretlerinde bulunması, helallik alması, onların da harçlık vermesi yöre insanının birlik beraberlik duygusunu örf ve adetlerle bağlılığını ortaya koymuştur.

Yörede halk inanışlarına büyük önem verilmektedir. Yörede bulunan yatır ve ziyaret yerleri oldukça önemsenmektedir. Bu yatır ve ziyaret yerlerine gidilip orada yapılan çeşitli uygulamalar neticesinde dileklerini dileyip, adaklarını adayan insanlar, orada bulunan zatın maneviyatına inanıp saygı göstermektedirler. Yörede nazara da önem verilmektedir. Yöre insanı nazardan korunmak için çeşitli uygulamalar görülmektedir. Tuz çevirme ve kurşun dökme gibi uygulamalar sıkça karşımıza çıkmıştır. Yörede uğur bereket, tabiat olayları, hayvanlarla ilgili, günlerle ilgili ve rüya ile ilgili çeşitli inanışlar hala günümüzde de varlığını korumaktadır.

Yörenin halk mutfağı hakkında, yörede yiyecek türleri ve yapıları, kışlık hazırlanan yiyecekler ve yörenin sofraya gelenek ve görenekleriyle ilgili bilgiler verilmiştir. Yöre mutfağı geniştir. Yöre mutfağının geniş olması, yöredeki insanların tarım ve hayvancılıkla uğraşmaları, sebze meyve yetiştiriciliğinin yoğun olması çeşitliliği sağlamıştır. Yörenin kendine has yiyecekleri vardır. Gömme, sırım ve içli köfte

önemlidir. Yörede kışlık hazırlanan yiyecekler de önemli yer teşkil etmektedir. Kışa hazırlık mahiyetinde hazırlanan bulgur, un, tarhana, pekmez, pestil, kayısı, sebze ve meyve kurutmalıkları, eskiden buzdolabının olmayışından yer altına saklanan turp vb. yiyeceklerin yeri önemlidir.

Yörede halk hekimliği, yörede eskiden hastane ve doktor bulunmadığından yöre insanı rahatsızlıklarına kendi imkânları ile çeşitli bitkiler ve şifalı otlarla çözüm bulmaya çalışmışlardır. Kimi uygulamalar yöre insanı tarafından hala kullanılmaktadır. Alternatif tıbbın gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla bitkilere ve şifalı otlara yönelim söz konusudur. Ama ne kadar yönelim olsa da günümüz insanı gelişen teknoloji ve tıbbın sayesinde tedavilerini hastanelerde yapmaktadırlar.

Yörede çocuk oyunlarına baktığımız zaman, eskiden oynanan oyunların günümüzde oynanmadığı ve unutulmaya yüz tuttuğu görülmektedir. Gelişen teknoloji, internetin yaygınlaşması ve sosyal medyanın yoğun bir şekilde kullanıldığı bu dönemde, çocuklar dışarıda oynanan oyunlardan uzak, evde içine kapanık bilgisayar oyunları oynayarak günlerini geçirdiği görülmektedir. Kaynak kişilerden ele aldığımız eskiden oynanan oyunlardan sımsımi oyunu, yöreye özgü sıkça oynanan oyunlardan birdir. Oyunlardan dikkat çeken bir diğer oyun, atlı cirit oyunudur. Tarihi çok eskilere dayanan atlı cirit oyunu, eski Türk topluluklarında oynanan geleneksel bir oyundur. Yörede de karşımıza çıkan atlı cirit oyunu, yörenin eski Türk kültür öğelerini barındırdığının kanıtıdır.

Yörede sözlü edebiyat ürünleri kapsamında konuşmalık türler olarak ele aldığımız atasözü, deyim, dua ve beddualar genel özellik göstermekle beraber, yerel özelliklere sahip olanları da vardır. Söylemelik türler olarak mani, ninni, Türkü, ağıt, bilmece ve tekerleme de genel özellikte karşımıza çıkmaktadır. Eskiden kullanılan mani bilmece ve tekerlemelerin gelişen teknoloji ve televizyonun insan hayatına girmesiyle unutulmuştur. Anlatmalık türler olarak yörede fıkra ve efsanenin varlığından söz edebiliriz. Özellikle Baskil fıkraları adıyla yöre genelinde ve il merkezinde fıkralar sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bu fıkraların geneli de yaşanmışlıkların mizahi bir ürünü olduğu görülmektedir. Kaynak kişiler bu türleri bildiklerini eskiden sıkça kullandıklarını söyleseler de unutulduğu aşikârdır.

Yapmış olduğumuz bu çalışmayla, Baskil halk kültürü ile ilgili unutulmaya yüz tutmuş değerleri ortaya çıkarmaya çalıştık. Geçmişten günümüze unutilan, değişen

veya gelişen uygulamaları aktarmaya çalıştık. Amacımız yazılı kaynaklardan elde ettiğimiz bilgiler ışığında, kaynak kişilerle olan görüşmelerimizle elde ettiğimiz bilgileri yazıya geçirerek unutulmuş değerlerimizi gelecek nesillere düzenli bir şekilde aktarmaktır.

KAYNAKÇA

- ACIPAYAMLI, Orhan (1974), *Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnoloji Etüdü*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- AKBULUT, Semra (2002), “*Karabük İli Safranbolu ilçesindeki Doğum Âdet ve İnanmalar*”, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1999*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- AKSOY, Ömer Asım, (1984), *Atasözü ve Deyimler Sözlüğü 1 Atasözleri Sözlüğü*, TDK, Ankara.
- ALBAYRAK, Nurettin, (2004), *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, L&M Kitaplığı Yayınları, İstanbul.
- ALTUN, Işıl (2004), *Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm*, Yayıncı Yayınları, Kocaeli.
- ARAZ, Rıfat, (1995), *Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, AKM Yayınları, Ankara.
- ARTUN, Erman (1998), *Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları*, Tekirdağ Genç Yöneticiler ve İş Adamları Derneği Yayınları, Tekirdağ.
- ARTUN, Erman (2008), *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- ARTUN, Erman, (2005), *Türk Halk Bilimi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- ARTUN, Erman (1996), “*Çukurova Yörüklerinin Gelenek ve Görenekleri*” 1. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ATALAY, Besim(1999). *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi I cilt*. TDK Yayınları, Ankara.
- AŞAN, Muhammed Beşir, (1992), *Elazığ, Tunceli ve Bingöl İllerinde Türk İskân İzleri (XI – XIII Yüzyıllar)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- AYDOĞMUŞ, Günerkan, (1998), *Harput Kültüründe Din Âlimleri*, Eleskav Yayınları, Elazığ.
- BAKIRCI, Nedim (2007), “*Niğde Folklorunda Çocuk Oyunları*”, Millî Folklor, Yıl 19, Sayı 76, s 203.

- BAKIRCI, Nedim (2018), “ *Dede Korkut Kitabı'nda ve Halk Hikâyelerinde Evlilik*” TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, Yıl:6, Sayı:15 s.8.
- BAKIRCI, Nedim, (2006), *Niğde Masalları*, Yüksek Öğretim Yayınları, Niğde.
- BALAMAN, Ali Rıza, (1973), *Gelenekler, Töre ve Törenler*, Betim Yayınları, İzmir.
- BAŞÇETİNÇELİK, Ayşe (1998), *Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Doğum-Evlenme Ölüm*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- BORATAV, Pertev Naili (2003), *100 Soruda Türk Folkloru*, K Kitaplığı, İstanbul.
- BURAN, Ahmet, (1997), *Keban, Baskil ve Ağın yöresi Ağızları*, TDK Yayınları, Ankara.
- ÇAĞLIYAN, Ayşe, (2002), *Baskil İlçesi (Elazığ) Coğrafyası*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- ÇAKMAK, Yücel, (2004), *Elazığ ve İlçeleri*, Elazığ.
- DEMİRPOLAT, Enver, (2018), *Türk İslam Düşünce Tarihinde Harputlu Düşünürler*, Kimlik Yayınları, Kayseri.
- DİLÇİN, Cem, (2000), *Öneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara.
- DUYMAZ, Ali, (2002), *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Elazığ İl Yıllığı*, (1973) Ankara.
- ELÇİN, Şükrü, (1991), *Halk Edebiyatı Araştırmaları*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ELÇİN, Şükrü, (2005), *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERGİN, Muharrem, (1997) *Dede Korkut Kitabı*, TDK, Ankara.
- ERGİNER, Gürbüz, (1997), *Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri*, Yapı Kredi Yayınları, Ankara.
- ERGUN, Metin, (1997), *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*, TDK Yayınları, Ankara.
- ERİNÇ, Sırrı (1953), *Doğu Anadolu Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- GÖKÇEN, Rıfat, (1999), *İlimiz ve Bölgemizi Tanıyalım Elazığ ve Doğu Anadolu Bölgesi*, Özyürek Yayınevi, İstanbul.
- GÜLEÇ, Hamdi (2002), *Halk Edebiyatı*, Çizgi Kitabevi, Konya.

- İNAN, Abdülkadir, (2006), *Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar*, TTK Yayınları, Ankara.
- KAHRAMAN, Atıf, (1995), *Osmanlı Devletinde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- KALAFAT, Yaşar, (1999), “Kazakistan’daki Türk Halk İnançları” ,Milli Folklor, yıl 11 C.6, S. 42.
- KARAKAŞ, Ayhan (2005), “Feke yöresi halk kültürü araştırması”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana
- KAYA, Doğan, (1999), *Anonim Halk Şiiri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KAYA, Doğan, (2007), *Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KILIÇ, Abdullah, (2001), “Isparta yöresi halk inançları”, Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi, Evrak Yayınları, Ankara.
- KIYAK, Abdülkadir, (2005), *Baskil Çevresinde Yaygın Halk İnanışları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1984), *Türk Halk İnanç ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*, TTK Yayınları, Ankara.
- OZDEMİR, Nebi, (1997), *Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Çocuk Oyunlarının Halk Bilimi Açısından İncelenmesi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- ÖGEL, Bahaeddin, (1991), *İslamiyet’ten Önce Türk Kültür Tarihi*, TTK Yayınevi, Ankara.
- ÖĞEL, Bahaeddin, (1982), “Türk Mutfağının Gelişmesi ve Türk Tarihi Gelenekleri” Türk Mutfağı Sempozyumu Bildirileri, Ankara Üniversitesi basımevi, Ankara.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1995), *Türk Halkbilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖZDEMİR, Ahmet Z. (2002), *Öyküleriyle Ağıtlar 1*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖZEN, Ahmet Özden, (2017), *Yukarı Fırat Efsaneleri*, Ceres Yayınları, İstanbul.
- ÖZHAN, Mevlüt, (1990), *Çocuk Oyunlarımız*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara.
- ÖZTÜRK, Ali (1985), *Türk Anonim Edebiyatı*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul.
- SAKAOĞLU, Saim, Ali Berat Alptekin, (2007), *Halk Şiirinden Seçmeler*, Akçağ Yayınları, Ankara.

- SAKAOLU, Saim, (2009), *Efsane Araştırmaları*, Kömen Yayınları, Konya.
- SANTUR, Meltem, (1996), “*İç Anadolu bölgesinde kız evinden oğlan evine getirme sırasında uygulanan gelecekler*”, III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı Kongresi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- SOYLU, Sıtkı, (1987), “*Taşeli yöresi düğün geleneklerin ve geleneği oluşturan sebepler*”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi IV. Cilt (Gelenek Görenek ve İnançlar), Kültür ve Turizm Bakanlığı M.F.A.D. Yay:86, Ankara.
- Türkçe Sözlük, (1998), TDK Yayınları, Ankara.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, (1991), *Kültür ve Sağlık-Hastalık Sistemi*, MEB Yayınları, Ankara.
- YARDIMCI, Mehmet (1993), “*Çukurova’da ölümle ilgili inanışlar-uygulamalar ve İskenderun mezar taşlarının dili*”, II. Uluslararası Karacaoğlan Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, Adana Ofset, Adana.
- YILDIRIM, Dursun (1976), *Türk Edebiyatında Bektaşi Fıkraları*, Akçağ Yayınları, Ankara.

İnternet Kaynakları

- <http://www.baskil.bel.tr/hem.aspx?id=23> (Erişim tarihi 03/02/2019)
- <https://www.baskay.com.tr/> (Erişim tarihi 22/02/2019)
- <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> (Erişim tarihi 03/03/2019)

KAYNAK KİŞİLER

K.K.1

Fatma Çilenti

Doğum Tarihi: 1954

Eğitimi: Okur-yazar değil

Yaşadığı yer: Baskil

Mesleği: Ev hanımı

K.K.2

Cemal Aksoy

Doğum Tarihi: 1947

Eğitimi: Orta Okul mezunu

Yaşadığı yer: Baskil merkez

Mesleği: Emekli

K.K.3

Ahmet Bilboğa

Doğum Tarihi: 1950

Eğitimi: Lisemezunu

Yaşadığı yer: Baskilmerkez

Mesleği: Memur

K.K.4

Halit Değer

Doğum Tarihi: 1942

Eğitimi: Okur-yazar değil

Yaşadığı yer: Mollabekir köyü

Mesleği: Çiftçi

K.K.5

Cemal Erdoğan

Doğum Tarihi: 1935

Eğitimi: Okur-yazar değil

Yaşadığı yer: Baskil merkez

Mesleği: Çiftçi

K.K.6

Muharrem Erdoğan

Doğum Tarihi: 1932

Eğitimi: İlkokul mezunu

Yaşadığı yer: Baskil merkez

Mesleği: Emekli

K.K.7

Emine Etöz

Doğum Tarihi: 1930

Eğitimi: Okur-yazar değil

Yaşadığı yer: Hacıuşağı köyü

Mesleği: Ev hanımı

K.K.8

Niyazı Evcimek

Doğum Tarihi: 1951

Eğitimi: Lise mezunu

Yaşadığı yer: Dallica köyü

Mesleği: Memur

K.K.9

Abdurrahman Kızılaslan

Doğum Tarihi: 1938

Eğitimi: okur-yazar değil

Yaşadığı yer: Baskil merkez

Mesleği: Emekli

K.K.10

Eşref Kızılaslan

Doğum Tarihi: 1941

Eğitimi: Ortaokul mezunu
Yaşadığı yer: Baskil merkez
Mesleği: Emekli

K.K.11

Zeynep Kızılaslan
Doğum Tarihi: 1941
Eğitimi: Okur-yazar değil
Yaşadığı yer: Baskilmerkez
Mesleği: Emekli

K.K.12

İzzet Özer
Doğum Tarihi: 1923
Eğitimi: Okur-yazar değil
Yaşadığı yer: Baskil merkez
Mesleği: Emekli

K.K.13

Safile Sap
Doğum Tarihi: 1938
Eğitimi: Okur-yazar değil
Yaşadığı yer: Aşadı Kuluşadı köyü
Mesleği: Ev hanımı

K.K.14

Fadime Soyak
Doğum Tarihi: 1924
Eğitimi: Okur-yazar değil
Yaşadığı yer: İskenderköyü
Mesleği: Evhanımı

K.K.15

Turan Tursun

Doğum Tarihi: 1947
Eğitimi: Üniversite mezunu
Yaşadığı yer: Baskil merkez
Mesleği: Emekli

K.K.16

Kamil Yünkül
Doğum Tarihi: 1931
Eğitimi: İlkokul mezunu
Yaşadığı yer: Baskil merkez
Mesleği: Emekli

K.K.17

Sultan Kızılaslan
Doğum Tarihi: 1955
Eğitimi: Okur-yazar değil
Yaşadığı yer: Baskil merkez
Mesleği: Ev hanımı

K.K.18

Cumaali Kızılaslan
Doğum Tarihi: 1965
Eğitimi: Ortaokul mezunu
Yaşadığı yer: Baskil merkez
Mesleği: Emekli

K.K.19

Besime Odabaşı
Doğum Tarihi: 1934
Eğitimi: Okur-yazar değil
Yaşadığı yer: Baskil merkez
Mesleği: Evhanımı

K.K.20

Türkan Elmas

Doğum Tarihi:1955

Eğitimi: Okur-yazardeğil

Yaşadığı yer:İçlikavakköyü

Mesleği: Evhanımı

K.K.21

SatünEkemen

Doğum Tarihi: 1954

Eğitimi: Okur-yazardeğil

Yaşadığı yer: Şahindereköyü

Mesleği: Evhanımı

K.K.22

Yusuf Ekemen

Doğum Tarihi: 1955

Eğitimi: Okur-yazardeğil

Yaşadığı yer: Şahindere köyü

Mesleği: Emekli

K.K.23

Pembe Seçgin

Doğum Tarihi: 1970

Eğitimi: Okur-yazardeğil

Yaşadığı yer: Baskil merkez

Mesleği: Ev hanımı

K.K.24

Halil Elmas

Doğum Tarihi: 1950

Eğitimi: Okur-yazar değil

Yaşadığı yer: İçlikavak köyü

Mesleği: Emekli

K.K.25

Turan Çilenti

Doğum Tarihi: 1955

Eğitimi: okur-yazar değil

Yaşadığı yer: Baskil merkez

Mesleği: Emekli

K.K.26

Şevket Değer

Doğum Tarihi: 1945

Eğitimi: İlkokul

Yaşadığı yer: Baskil merkez

Mesleği: Emekli

K.K.27

Mustafa Peker

Doğum Tarihi: 1935

Eğitimi: Lise mezunu

Yaşadığı yer: Baskil merkez

Mesleği: Emekli

K.K.28

Kerim Toğacar

Doğum Tarihi: 1966

Eğitimi: İlkokul mezunu

Yaşadığı yer: Baskil merkez

Mesleği: Emekli

K.K.29

Kerim Seçgin

Doğum Tarihi: 1967

Eğitimi: Ortaokul mezunu

Yaşadığı yer: Baskil merkez

Mesleği: Emekli

K.K.30

Adnan Turan

Doğum Tarihi: 1950

Eğitimi: Lise mezunu

Yaşadığı yer: Baskil merkez

Mesleği: Emekli

K.K.31

Hacı Ekemen

Doğum Tarihi: 1950

Eğitimi: ilkokul

Yaşadığı yer: Şahindere Köyü

Mesleği: Emekli

K.K.32

Safiye Bakır

Doğum Tarihi: 1960

Eğitimi: İlkokul

Yaşadığı yer: Baskil merkez

Mesleği: Ev hanımı

K.K.33

Hatun Bulut

Doğum Tarihi: 1955

Eğitimi: İlkokul

Yaşadığı yer: Baskil merkez

Mesleği: Ev hanımı

K.K.34

Melek Kızılaslan

Doğum Tarihi: 1970

Eğitimi: İlkokul

Yaşadığı yer: Baskil merkez

Mesleği: Ev hanımı

K.K.35

Nurcan Uzala

Doğum Tarihi: 1975

Eğitimi: İlkokul

Yaşadığı yer: Baskil merkez

Mesleği: Ev hanımı

K.K.36

Mehmet Zafer

Doğum Tarihi: 1970

Eğitimi: Lise mezunu

Yaşadığı yer: Malatya merkez

Mesleği: Emekli

K.K.37

Ahmet Özden Özen

Doğum Tarihi: 1964

Eğitimi: Üniversite mezunu

Yaşadığı yer: Elazığ merkez

Mesleği: Memur

K.K.38

Aygün Çam

Doğum Tarihi: 1980

Eğitimi: Üniversite mezunu

Yaşadığı yer: Elazığ merkez

Mesleği: Memur

ÖZGEÇMİŞ

1991 yılında Elazığ'ın Baskil ilçesinde doğdum. İlk, orta ve lise öğrenimimi Baskil'de tamamladım. 2010 yılında Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk dili ve Edebiyatı Bölümü'nde lisans eğitimi almaya başladım. 2014 yılında bu bölümü bitirdim. 2016 yılında Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında lisansüstü eğitim ve Fırat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümünde eğitim almaya başladım.

